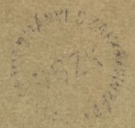

P 400(z)

17

'89|7

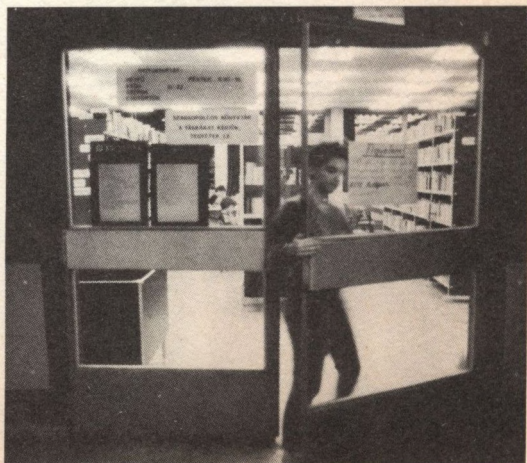
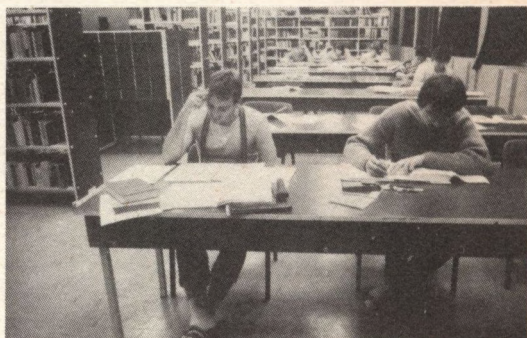
1989 -08- 08

Könyvtáros

**Képek
a Kőrösi Csoma Sándor Kollégium
könyvtáráról
Híradásunkat lásd a 402. oldalon
(Révész András felvételei)**

39. évfolyam, 7. szám
1989. július

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Így állt össze a júliusi szám	379
Abody Rita	„Megölni valamit könnyebb, mint feltámasztani.” Beszélgetés Abody Béla íróval	381
	Elhunyt Mecseki Jánosné (<i>Perszonália</i>)	385
Vidra Szabó Ferenc	Hogyan készítsünk felmérést? Tanácsok kutatókedvű könyvtárosoknak (<i>Műhelykérdések</i>)	386
Gerő Gyula	Gyorsmérleg 1988 könyvtári építkezéseiről	392
	Kérdezz–felelek	394
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Lisztes László	A II. Országos Bibliográfiai Konferencia előkészítéséről	395
Pallósiné Toldi Márta	Visszakereső tájékoztatás a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtárban	396
Hamarné Hubai Ibolya	Zenehallgatásra nevelő foglalkozások kisiskolásoknak	399
	Lapozgató	400
HOLMI		402
LÁTÓKÖR		
Kovács Lászlóné	Keressük az utat. Ötletek külföldről – hazai felhasználásra	404
	A tanácsi és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak (szolgáltatóhelyek) 1988. évi fontosabb adatai	408
Billédi Ferencné	A könyvtáros hivatás helyzete, társadalmi megbecsülése. Nemzetközi áttekintés	415
	Hírek az IFLA életéről (<i>P. I.</i>)	419
Vértesy Miklós	Nyomdaalapító írók	421
Bán László	Az 1945-ös „hadjárat” és eredményei	426
PERSZONÁLIA		
Dr. Móra László	P. Károlyi Zsigmond halálára	428
W. Salgó Ágnes	Az első Széchényi-emlékérem	430
	Új igazgató az OMK élén	431
	Péterfi István Abody (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	433
NAPLÓ		
Böröndi Lajos	A Hivatal nehezen ébredszik	434
	Mentsük a kultúrát Vértesy	435
	Ezt mind mi írjuk	436
SAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		
		439
A lapunk e számában közölt grafikák Péterfi István alkotásai		

Из содержания

„Уничтожать что-нибудь легче, чем воскрешать.” Разговор с писателем *Бела Абоди* (381);
Ференц Видра-Сабо: Методологические проблемы библиотечных обследований (386);
Марта Паллошинэ-Тольди: Поисковая информация в Областной библиотеке г. Сомбатхей (396);
Ференцэ Билледи: Положение, общественное уважение библиотекарей. Международный обзор (415).

From the contents

„It is much easier to destroy something, than to resurrect it.” Conversation with the writer, *Béla Abody* (381);
Ferenc Vidra Szabó: Methodological problems of library surveys (386);
Mrs Pallósi, Márta Toldi: Information retrieval in the Szombathely County Library (396);
Mrs Ferenc Billédi: Status and social respect of librarians. An international survey (415).

Aus dem Inhalt

„Es ist leichter etwas zu verderben, als etwas zu erwecken...” Ein Gespräch mit dem Schriftsteller *Béla Abody* (381);
Ferenc Vidra Szabó: Methodische Probleme der Erhebung in der Bibliothek (386);
Frau Márta Pallósi: Auskunftserteilung in der Komitatsbibliothek von Szombathely (396);
Frau Dr. Ibolya Billédi: Die Lage und das gesellschaftliche Prestige der Bibliothekare. Internationale Übersicht (415).

Cikkeink szerzői

Abody Rita, a Könyvtáros munkatársa; *Bán László*, a bajai Türr István Múzeum könyvtárosa; *Bereczky László*, a Könyvtáros főszerkesztője; *Billédi Ferencné dr.*, az AGROINFORM osztályvezetője, az MKE elnöke; *Böröndi Lajos*, a mosonmagyaróvári Huszár Gál Városi Könyvtár igazgatóhelyettese; *dr. Gerő Gyula*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Hamarné Hubai Ibolya*, a Szolnoki Városi Könyvtár munkatársa; *Kovács Lászlóné*, az OSZK KMK osztályvezetője; *Lisztes László*, a Bács-Kiskun Megyei Könyvtár tudományos főmunkatársa; *dr. Móra László*, az OMKDK ny. osztályvezetője; *Pallósiné Toldi Márta*, a Vas Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *W. Salgó Agnes*, az OSZK tudományos főmunkatársa; *Vidra Szabó Ferenc*, az OSZK KMK főmunkatársa; *Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1024 Budapest, Mártírok útja 55. II. 4.

Telefon: 163-495

Kiadja a **Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat**

1906 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Németh Jenő** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (897769/20)

Petőfi Nyomda – 89/920083 Kecskemét, 1989

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

Terjeszti a **Magyar Posta**. Előfizethető bármely hirlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hirlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest XIII., Lehel u. 10/a. –1900–, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ½ évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

Így állt össze a júliusi szám

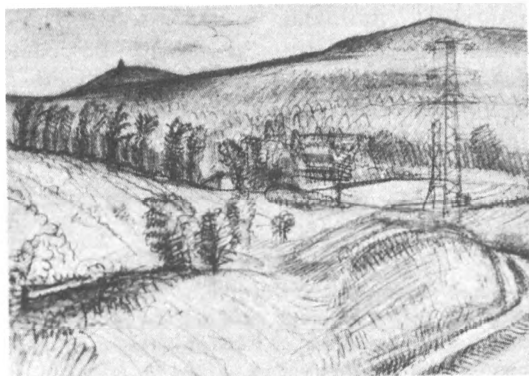
Két Abodyval kezdünk. A leány-Abody fagatja atyját, mi a véleménye a magyar kultúráról, s milyennek látja annak jövőjét. Érdekes beszélgetést folytatnak, érdemes rá odafigyelni. Itt kell megjegyeznünk, hogy az év elején nagy dérral-dúrral meghirdettük, interjúorozatot indítunk a magyar kultúráról. Azzal a nem titkolt szándékkal kérdezzük meg a magyar művelődés jó néhány prominens képviselőjét, hogy adalékot szolgáltatassunk egy új művelődéspolitikai koncepció kidolgozásához. Akkoriban még nagyon biztosak voltunk a dolgunkban, hiszen szép számmal vállalkoztak a beszélgetésre. Aztán alig két beszélgetés közlése után megszakadt az interjúk sora. Miért? Azért, mert akik előzetesen örömmel vették felkérésünket a beszélgetésre, most hirtelen visszavonulót fújtak. Mi lehet az oka ennek a sorozatos retirálásnak? Valószínűsíthetően az, hogy amit mai magyar kultúrának nevezünk, meglehetősen cseppfolyós, hogy ne mondjam zilált állapotban van. Ilyen helyzetben nehéz felelősséggel nyilatkozni, pláne terveket felvázolni, követendő utat kijelölni, mert még valamikor az ember fejére olvassák elhamarkodott véleményét. Így hát nem ígérhetünk semmit az interjúorozattal kapcsolatban. Kár.

Műhelykérdések című rovatunkban *Vidra Szabó Ferenc* írása azoknak a könyvtárosoknak kíván segítséget nyújtani, akik szeretnék tudni,

milyen könyvtárat akar a potenciális használó. *Gerő Gyula* a múlt esztendő könyvtári építkezésének gyorsmérlegét vonja meg.

Kovács Lászlóné könyvtári ötletmustrája a megyei könyvtárigazgatók tavaszi tanácskozásán került volna bemutatásra, ha lett volna rá idő. De idő ott, Balatonföldváron erre az előadásra nem volt. Tán jobb is így, remélhetőleg hasábjainkon keresztül jóval több és fogékonyabb könyvtároshoz jutnak el a szakirodalmából előbányászott példák.

E példák és ötletek közül csak egyet emelnék ki, éppen azt, amelyik a legkomolytalanabbnak tűnik, a „Megátkozott Könyv Biztonsági Rendszer”-t. Persze ezt is az amerikaiak találták ki. Ha már nem segítenek a korszerű biztonsági rendszerek, és a könyvtári állományt továbbra is meglopják, megcsonkítják a tolvaj, vandál olvasók, akkor jöjjenek a súlyos átkok, amelyeket címkékre nyomtatva beragasztanak a könyvekbe. Hátha ezek az átkozódások visszatartják a babonás olvasókat. Tán mi is jobban járnánk, ha ezzel a viszonylag olcsó módszerrel kísérleteznénk, ha már a mágneses vonalkódos rendszerekre úgyszíntsemek dollárszázazreink. Valamerre mozdulniuk kell a könyvtáraknak, különösen a legértékesebb, egyedi darabokat őrző nagy tudományos könyvtáraknak, mert a könyvtári lopások száma folyamatosan szaporodik. Annak ellenére, hogy például az Országos Széchényi Könyvtárban stukkeres, gumibotos, egyenruhás örök vigyázzák a ki- és bejáratokat. Április 14-én közölték az újságok az alábbi MTI-hírt: „A könyvgyűjtő szenvedély, a nagy értékű kódexek és ritkaságok iránti olthatatlan vonzalom vitte a bűn útjára a gyöngyösi Vachott Sándor Városi Könyvtár műemléki részlegének szorgalmas látogatóját, *Alberti András* budapesti lakost. Egy éven át rendszeresen dézsmálta a könyvtár értékes gyűjteményét, s hamarosan bíróság előtt kell számot adnia »kutatómunkájáról«. A tettes, a budapesti Mélyépitő Vállalat anyagbeszerzője, foglalkozása révén gyakran utazott, járta az országot, s 8–10 éve kezdett komolyan könyveket gyűjteni. Több

ezer kötetes könyvtárában számos védett, bejegyzett ritkaság is található. Jellemző, hogy házasságkötésekor nászajándékként kapott százezer forintját is könyvekre költötte. Könyvbarát klubok, antikváriumok rendszeres látogatója lett, s igen alapos ismereteket szerzett a régi nyomtatványokról. Mi sem természetesebb hát, hogy 1984-ben beiratkozott a budapesti Országos Széchényi Könyvtárba is. Ott azonban már túl nagy volt a kísértés: *1986-tól folyamatosan gyarapította állományát a kabátja alatt innen kicsémpésztett kötetekkel: összesen 218 példányt tulajdonított el.* A Gyöngyösi Városi Ügyészség folytatólagosan nagy értékre elkövetett lopás büntette miatt vádat emelt ellene. Az Országos Széchényi Könyvtárból eltulajdonított 200 ezer forint értékű, és a Gyöngyösről elvitt, több mint 400 ezer forint értékű könyv hiánytalanul és épen visszakerült eredeti helyére.” A dolog végül is szerencsésen végződött – a könyvtárak szempontjából. Akárcsak az a másik nemzeti könyvtárbeli eset is, mikor az Oroszlános udvarban jó néhány banános kartondobozt találtak, valamennyi dugig tömve az OSZK-ból eltulajdonított, majd visszacsempésztett referenzs-könyvekkel. S ezenközben az ajtóknak ott állnak a strázsák. Meg merem kockáztatni a megállapítást: az egyenruhák, a gumibotok és a pisztolyok egy fia tolvajt se riasztanak el terve kesztülvitelétől. Annál inkább riasztják a tisztességes olvasókat, meg a látogatókat. Különösen, ha ezek a látogatók külföldiek. Kínos magyarázkodásokra kényszerítik ezek a marcona őrcsók a könyvtár dolgozóit, és az eredmény – még várat magára.

Az ügyel kapcsolatban érdemes idézni a TDDSZ Közgyűteményi Választmányának állásfoglalását a polgári fegyveres őrsegről, amelyet a *Népszava* május 9-iki számában lehetett olvasni: „A kijelölt új művelődési miniszter első megnyilatkozásai egyikében legfontosabb feladatai közt említette az amúgy is szegény kulturális irányításon belüli pazarlások feltárását.

Ezennel hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a közgyűtemények őrzése címén a kulturális költségvetés semmivel sem indokolható méretű, döntően belbiztonsági és nem vagyonvédelmi feladatokat ellátó paramilitáris szervezet finanszíroz.

A kulturális költségvetést nemcsak a több száz fegyveres őr bére, hanem fegyverzete és ruházata is terheli.

Elemi követelmény lenne, hogy a közgyűjte-

mények vezetői és ne a Művelődési Minisztériumba beépített rendészeti szerv, a biztonsági osztály döntse el, hogy hol, hogyan oldják meg a biztonságos őrzést.”

Megjegyzem, nem hinném, hogy a polgári fegyveres őrség „döntően belbiztonsági” feladatokat lát el, de azt biztosan tudom, hogy vagyonvédelemre nem a legalkalmasabb. Mit tegyünk hát, ha a fegyveres őrség nem célravezető, a biztonsági berendezések pedig – ahogyan az amerikai példa mutatja – nem szuperálnak? Rendeljük meg a magyar Átkok és Ráolvasások KFT-től a könyvtárunknak legmegfelelőbb átkok szövegét.

Szeretnék emlékeztetni a múltkori számbunkban közölt egyik írásra – *Peresztrojka, glasznosztj, demokrácia – vidéken* –, amelyben szóvá tesszük és dokumentáljuk, hogy Szentmártonkátán el akarják költöztetni a könyvtárat jelenlegi helyéről, hogy oda települhessen az életveszélyes épületben székelő községi tanács. Azóta olvashattuk a Pest Megyei Hírlap május 2-ai számában, hogy a végrehajtó bizottsági ülés elhalasztotta a döntést, „amíg pontos szakvélemény nem készül arról, mibe is kerülne a könyvtárat alkalmassá tenni tanácsházának. S mindezek ismeretében a tanácsulés legyen a döntés joga”. Az újságíró – *Móza Katalin* – így fejezi be cikkét: „...egy elhamarkodott, súlyos következményekkel járó, rossz döntés fölött aratott győzelmet a kollektív bölcsesség”. Reméljük, hogy ez a kollektív bölcsesség a döntésre jogosult tanácsulésen is érvényesülni fog. Mindenesetre vigyázó szemünk Szentmártonkátán.

Szót kell ejtenem arról is, ami nem került be ebbe a számba, bár szerettük volna. Úgy terveztük, hogy az április 22-ei mezőszentgyörgyi ünnepségen elhangzott előadásokból állítunk össze egy csokrot. Tudvalevően Mezőszentgyörgyön emlékeztünk meg hazánk első népkönyvtára alapításának negyvenedik és az olvasó népért mozgalom meghirdetésének huszadik évfordulójáról. Az ünnepi beszédet *Pozsgay Imre* államminiszter tartotta. Sajnos, elsősorban technikai okok miatt, le kellett mondani erről a tervünkről, a következő számbunkban kerítünk rá sort.

Berczky László

A cikkek és ismertetések szerzőik véleményét tükrözik, és nem képviselik szükegszerűen a szerkesztőség álláspontját ... Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

„Megölni valamit könnyebb, mint feltámasztani”

Beszélgetés Abody Béla íróval

(– *Apu, riportot kell készítenem veled a mai magyar kultúráról...*

– *Miről?!!!*

– *A mai magyar kultúráról, múlt, jelen, jövő, ilyesmi, a Könyvtárosba, ahol dolgozom, és az lenne a pláne, hogy Te meg én, két értelmiségi, akik vagyunk, apa és lánya ráadásul, meg minden. Érted?*

– *Érteni vélem, ámde nem vagyok kompetens, nem tudom, mi az, meg aztán beteg is vagyok.*

– *Szerintem tudod, mi az, na ne izélj, a kérdések affélék, hogy például melyik korszakkal lehetne analóg ez a kultúrkorszak...*

– *Kőkorszak.*

– *Hogy emelkedőben vagy süllyedőben van-e a magyar kultúra...*

– *Stagnál.*

– *Milyen műfajok vannak fejlődőben és lemaradóban...*

– *Előadóművészetünk és festészetünk világszínvonalú, költészetünk és prózánk lemaradóban, értekezőprózánk száználmas...*

– *Van-e kulturális pluralizmus...*

– *Csak az van, merthogy az egyes irányzatok, sőt művek eltérnek egymástól... Nyilván...*

– *És, Németh Lászlóra gondolva, aki megírta, hogy mit tenne ő, ha miniszter lenne, Te mit tennél?*

– *Lemondanék. [Abody Béla természetesen nem olvasta Hankiss Elemér akkor még meg sem jelent, az övével szó szerint azonos véleményét lapunk idei 4-es számában – a szerk.]*

– *Jó, és akkor most komolyan, előlről, rendben?*

– *Na... Mondjad... De előbb, lánykám, egy kis szörpöt hozhatnál, abban a félliteresben. Hálsán köszönöm.)*

*

– *Tehát: mit gondolsz, milyen fázisban van most a mai magyar kultúra, előrelendülőben, vagy ellenkezőleg, hanyatlóban?*

– *Hol így, hol úgy, az adminisztratív beavatkozásoktól függően. Nyilvánvaló, hogy a kultúra nagymértékben függvénye a mindenkori politikai-közéleti viszonyoknak, s történelmi korszakfordulókban még inkább így van ez. A Brezsnyev-korszak Magyarországon is sok önkéntes és nem önkéntes visszafogást jelentett, egyéni alkotómunkáét, irányzatokét egyaránt. Pangó időszak volt, ha voltak is emlékeztető könyvek, előadások. A peresztrojka kisugárzása nálunk azt jelenti, hogy engedélyezett egy értelmesebb, liberálisabb kultúraszervezés és -szerveződés, mód nyílt más szemléletű alkotómunkára. Ettől azonban még a keleti szövetségi rendszer függvénye maradt a magyar kultúra irányítása, hiszen a hatás kívülről érkezett, s ez döntötte el, hogy reakciós, retrográd vagy liberális lesz-e napjaink magyar kultúrája.*

– *Ezek szerint úgy érzed, az átalakítás csak „felülről” érkezett? Nem inkább arról van szó, hogy régóta meglévő igények – kulturálisak, politikaiak, közéletre vonatkozóak – törtek felszínre robbanásszerűen, az első kínálkozó pillanatban? Persze a konkrét műalkotásokban ez némi késéssel jelenhet csak meg, egyelőre a gazdasági és politikai földindulás érzékelhető, ez foglalkoztatja az embereket, s az érzelmeiket és érzelmeiket is a kimondás eufóriája tartja fogva.*

– *Dehogynem, természetes; semmi olyasmi nem kerülhet felszínre egy politikai nyitás alkalmával, ami meg ne lett volna előzőleg, valamilyen valós formában, látenszen, passzív tudásként, szükséglet vagy hiány formájában. Mégis azt gondolom, ne áltassuk magunkat: ez az átalakulás igenis elsősorban felülről és kívülről kezdődött. Szomorú ez. Lehetett volna másképp. Én személy szerint nem tudom még eldönteni, hogy Magyarországon a „nyitás” taktikai húzás-e a vezetés részéről, vagy őszinte törekvés a jóra.*

– *S lehet, hogy sem egyik, sem másik: talán*

a gyepelő csúszott ki a kocsihajtó kezéből, s rohannak a lovak.

– Még az is lehet. Nem először történne.

– *Úgy gondolod tehát, hogy a magyar kultúra sorsa továbbra is szoros függésben marad a változó belpolitikai viszonyokkal? Ha – ami valószínűleg már elképzelhetetlen – visszarendezés következne, ismét sorvadni kezdene az új utakat keresni kész magyar kultúra kedve?*

– Nézd: rontani sokkal könnyebb egy helyzetet, mint javítani. Megölni valamit könnyebb, mint feltámasztani. Hadd legyenek, vén fejekkel, szkeptikus egy kissé.

– *Legyél! De nem hiszem – visszagondolva 1956-os kritikakötetedre, az Indulatos utazásra, mely, ha jól emlékszem, októberben jelent meg, s amely volt olyan önfeledt, hogy elveszítsd miatta az állásodat –, hogy ne örülnél, s ne látnál újabb lehetőséget kultúraszervezésre, irodalomszervezésre.*

– Természetesen, ha kivételesen segítségemre jön a sors, a tervezett új *Négy évszak*-ban, mely a réginek egy nivósabb utódja lesz, s amelyet remélhetőleg szerkeszteni fogok, megtalálható mindaz, amit ez a helyzet megkövetel: örömem és szkepszisem egyaránt.

– *Kíváncsian várom. De lépünk tovább: analógiát kellene találnod valamely más kultúrkorszakkal, melyiket választanád és miért?*

– Nem érzem ezt az időszakot hasonlíthatónak. Nagyon jellegzetes korszak. Önmagához hasonlít. Elemzése korai is volna, mellesleg.

– *És általában a mai magyar kultúrát? Meggyökeresedett vélekedés, hogy típusát tekintve a magyar kultúra a filozofikus, irodalomcentrikus, sőt kifejezetten irodalmi jellegű.*

– A közhely: tartós érvényű, szilárd bölcsesség. A magyar kultúráról szóló közhelyek – amit említettél, az is az – érvényesek, sem hozzátoldani, sem elvenni nem érdemes belőlük. Annyit mégis megjegyeznék, hogy általában a mai magyar kultúrát kevésbé korszerűnek, megkésettnek, Európától elmaradottnak és lemaradottnak érzem.

– *Ez talán szintén az intézményi rendszer következménye, legalább részben.*

– A majdnem mindig illetéktelen illetékesek megdöbbentő tájékozatlanságának következménye. Vegyük például a modern európai irodalmi irányzatokat. Ezekről azok, akik Magyarországon a kultúra szervezésével foglalkoztak, vagy egyáltalán nem tudtak, vagy egyszerűen nem értették, nem tudták megfejteni a szövegeket, csak annyit sikerült kisillabizálniuk, hogy legkevésbé sem emlékeztetnek a

szocialista realizmusra. Ennek köszönhető a modern irányzatoknak a hazai, immár jövátelhetetlen megkésetttsége. Mai, valóban érzékelhető legalizációjuk nem pótolja az elmulasztott évtizedeket, amelyekben fontos műalkotások nem jutottak el a közönséghez. Hogy mást ne mondjak, olyan, már nem is igazán modern, hanem amolyan ősmódern zseniknek, mint *Ionnesco* vagy *Penderecki*, még mindig nincs megfelelő helyük a magyar kultúrában. Nem részei, nem tartoznak hozzá. És a nevek listája végtelen.

– *Ha már itt tartunk: mennyire érzed egyetemesnek a magyar kultúrát? Részt vesz-e a világban, és részt vesz-e benne a világ?*

– Nem egyetemesnek, sokkal inkább belterjesnek érzem. Vannak persze, több száz évre visszamenőleg, exportálható művészeink, s ma is az a képzőművészet, a zene, és az irodalom területéről is jócskán akadnak „nagykövetek”. De ezeket a kapcsolódásokat esetlegesen, egyedinek érzem, semmiképpen sem szervesnek, a Magyarországon befogadott külföldi műalkotások és művészek száma pedig ugyan csak kevés, ami az elitkultúrát illeti. A tömegkultúrával persze más a helyzet.

vetíthet, csak éppen „fű alatt”, észrevétlenebbül, mint az elitkultúra, amely ezt hagyományos fel-fogás szerint magas színvonalon megteszi – ám csak kevesek számára befogadhatóan.

– Az elitkultúra mégis örökös viszonyítási alap marad, a valóságról alkotott olyan kép, amelyről nem lehet lemondani, s amelyet a tömegkultúra produkciói csak fakón és erőtlően reprodukálnak. Magyarországon az elitkultúra karaktere, amennyire meg tudom állapítani, nemigen változott, a tömegkultúra két-séggkívül mozgásban van, ám se irányba, se színvonalra.

– *Milyen műnemekre, területekre gondolsz? Miben állunk jól vagy rosszul, megítéléseid szerint?*

– Előadóművészetünk kiváló és exportképes, elsősorban az instrumentális zenére gondolok, neves zongoristáinkra, *Kocsisra, Ránkíra, Schiffre*, vagy az öregek közül *Cziffrára*, és kedvenceimre, az operanékesekre, akiket nem is lehet név szerint említeni, oly sokan vannak. Színészeink is kiválóak, öregek és fiatalok között egyaránt igen sok kitűnő színész van. Képzőművészetünket világszínvonalúnak tekintem, *Grosztól Gyémántig, Barcsayig* – aki hetvenöt éves kora után jutott el a teljességig – rengeteg kiváló alkotó dolgozik. Igazából az irodalommal vagyok elégedetlen. Nem emlékszem, hogy az utóbbi időben versenyképes művet olvastam volna. S nemcsak a nagy kultúr-nemzetekhez, hanem zártabb, kisebb közösségekhez képest is el vagyunk maradva, gondolok például a cseh és a lengyel irodalomra.

– *Engedd meg, hogy vitatkozzam: az utóbbi húsz év legalább olyan izgalmas irodalmi szempontból, mint a századelő, gondoldj a ma harminc és negyven év közötti-körüli prózairó-nemzedékre – neveket nem mondom, mert azt lehetnének, hazabeszélek –, hogy a háború után nevet szerzett költőkről, Pilinszkyről, Juhász Ferencről, Nagy Lászlóról ne is szóljunk.*

– *Pilinszky*, az tényleg jó költő. *Weörest* is szerettem.

– *De a fiatal költők között is vannak kivételes értékeket teremteni képesek, húsz és harminc fölött egyaránt...*

– Nézd, ez már inkább a te világod. Én a magam megrögzött és már valószínűleg nem változó ízlésével úgy itélem meg, hogy a mai magyar irodalom bátor és agresszív ugyan, de inkább durva, politikai érdekessége van, esztétikai mércével alig mérhető. Az egy-két kivétel, akit kedvelek, fiatal költő vagy író, nem teremtett sem iskolát, sem közeget. Az iroda-

– *Úgy véled, hogy elit- és tömegkultúra között szakadék van Magyarországon?*

– Óriási szakadék. A tömegkultúra arányai növekednek a kultúra egészében, színvonalá viszont megítélésem szerint egyre csökken, egyre inkább „fogyasztássá” alakul a műélvezet. Elsősorban a film- és zenetermés mutatja ezt, a hazai és külföldi produkciók egyaránt. A tömegkultúrában viszont nincsenek olyan éles határok országok között, mint a magas színvonalú műalkotásoknál, különösen, ha ezek a nyelvhez kötődnek. Ez persze természetes, mégis különös jelenség, s alaposabb vizsgáldást érdemelne, hogy a tömegkultúra miért szembeszökően internacionálisabb karakterű, mint az elitkultúra, ritka zeneművészeti és képzőművészeti produkcióktól eltekintve. Magyarországon a tömegkultúra arányainak növekedéséhez az is hozzájárulhatott, hogy produkcióiról egy idő után kiviláglott: teljesen veszélytelenek. Kezdetben például a nyugatról jövő könnyűzenei produkciókat és hazai másolataikat nagy ellenszén és ideológiai eredetű gyanakvás övezte, ám mihelyt kiderült, hogy veszélytelenek, nyomban szabad utat kaptak.

– *Én úgy hiszem, éppen a tömegkultúra az, közkedveltsége miatt, amely társadalomformáló erővé válhat, világnézetet, életszemléletet köz-*

lom, hazai szokásoknak megfelelően, átvállal bizonyos politikai feladatokat, ami nem módosít régi hagyományain, s manapság igyekszik szabadelvűbbé, nyitottabbá válni, már amennyire képes, meg amennyire engedik. Számomra nem ez az irodalom, s nem is volt ez, soha.

– *Jó, hát váltsunk témát. Egyáltalában mit tekintesz kultúrának? Milyen területeket, szférákat? Szokás ma minden olyan vonatkozását a mindennapi életnek, amely rendezhető, rendszerezhető, és az izléssel valamilyen összefüggésbe hozható, kultúrának nevezni. Öltözködési kultúra, étkezési kultúra, viselkedési kultúra, szabadidő-kultúra, meg még mi minden... Hierarchizálhatók-e ezek a kultúrarétegek, s mi-képpen?*

– Hagyományosan és csakis a művészeteket, s egy kor és egy közösség szellemi arculatát tekintem s vagyok hajlandó kultúrának tekinteni. Amiről te beszélsz, életmód, életforma, ezek megalkotása: az maga a civilizáció. S amit mondtam, az egyben egyértelmű hierarchia is.

– *S vajon mit érthetünk ma kulturális örökségen? Mennyire befogadható ez – ha egyáltalában van ilyen – egy mai átlagpolgár számára?*

– Minden kulturális örökség, ami mai problémára ad választ, függetlenül attól, hogy mennyire régi vagy egyenesen ősi kultúrából, társadalomból került hozzánk. A mai átlagpolgár viszont nemigen jut hozzá a feltett, vagy a megfogalmazódásig el sem jutott kérdéseire kapható válaszokhoz. Amit a tévé, a mozi, a színház közvetíteni tud, az megdöbbenően kevés, mégpedig azért, mert valahogy egy ideológiával – még mindig és még jó ideig – megmérgezett, nem szerves, nem koherens kultúra részei csak, egymástól különálló, elszigetelt konstrukciók, átgondolatlan, ad hoc produkciókkal, programokkal. A valódi kulturális örökség szakmabeliek között öröklődik csupán, úgy valahogy, ahogyan valamikor, mondjuk, a fazekasok adták tovább szakmájuk étoszát és technéjét apáról-fiúra.

– *Mit gondolsz, van-e kulturális pluralizmus, illetve kívánatos-e?*

– Csak az van, és magától értetődően kívánatos. A kultúrának eredendő sajátossága a pluralizmus, ha nem ilyen, akkor nem kultúra, ez nem is kérdéses számomra.

– *De azért ismersz-e, vagy el tudnál-e képzelni olyan kulturális modelleket a mai világban, amelyek példaerejük, a hazai színpetet gazdagítók lehetnének számunkra?*

– Nemigen tudnék ilyen példát mondani.

Minden egészséges és igazán jó kultúra önmagát építi, öntörvényűen fejlődik, nem pedig példákat keres, amelyekhez hasonulhat. Ez teljesen abszurd is volna. Idegen példák legtöbbször amúgysem ruházhatók át más helyzetekre és más országokra, legalábbis a történelmi tapasztalatok az ilyen jellegű kísérletek teljes kudarcát mutatják. A magyar kultúrának is önmagát építő és gazdagító kultúrának kell(ene) lennie.

– *Szavaidból következik, hogy az itthoni helyzetet nem ilyennek látod. Milyen speciális problémákat, nehézségeket látsz saját szakmában, s hogyan fest ez más ágazatokhoz képest?*

– Az alkotómunka mai gondoljait kevéssé szakmaspecifikusak: az irodalom állapotára is Magyarország sikeresen elrontott gazdasági élete nyomja rá a bélyegét. Szinte lehetetlenné vált a kulturális termelőmunka dologi részének előteremtése, drága a papír, a nyomda, szerény a honorárium. Kevés jó könyvet adnak ki a kiadók, s ezek értékét nem fizetik meg. De minden területen hasonló nehézségek tapasztalhatók, az írói szakma szegényedése csak része az ország általános elnyomorodásának.

– *Mi lenne a kivezető út?*

– A kelletnél is többen (s többit) beszélnek most erről, és már mindenki számára nyilvánvaló, de megismételtem: szakszerű és korszerű gazdasági élet, magasabb színvonalú és jobban megbecsült pedagógia, egészségesebb tudatformálás, s olyan külpolitika, amely az ország függetlenségét és ugyanakkor érdekeit, javait egyaránt védeni képes.

– *Lehet-e „csinálni” valamit a kultúrával, segíteni rajta valamely politikai-kultúrpolitikai koncepcióval? Elképzelhető-e valamiféle „kulturális forradalom”?*

– Tapasztalataim szerint a politikai, kultúrpolitikai koncepciók csak ártani, akadályozni, megsemmisíteni, hátráltatni tudnak, művi úton. Nincs a világnak olyan pontja, amelyen éppen a politika hozott volna létre valaha is valamilyen kultúrát. Ami a kultúrforradalmat illeti: a ma problémái inkább az önfenntartás, mint a kultúra forradalmát igénylik. Egyébként, hadd jegyezzem meg, hogy számomra bizonyos régi kultúrák ma is forradalmibbnak számítanak, mint az úgynevezett modern kultúrforradalmak.

– *Az állam intézményrendszerén túl más is közvetíti a kultúrát. Mi tekinthető kultúrahordozónak: az értelmiség vagy bizonyos csoportjai, a család, egyes rétegek, etnikumok, kisközösségek, informális csoportok?*

– Az informális közösségek, szakmai közösségek feltétlenül és általánosan, nem csak az értelmiség esetében. Az etnikumok, vagy valamely közös tevékenység köré szerveződött kis-közösségek ugyancsak. Az értelmiség *egésze* semmi esetre sem képes ma a teljes társadalom számára kultúrát közvetíteni. Ellenben a család igen. Az én életemben is talán a legfontosabb kultúrákövetítő éppen a család volt. Apámnál, aki a Műegyetem aerodinamikaprofesszora volt, világhírű aggastyán professzortársai sűrűn megfordultak, s ilyenformán a nagypolgári család hagyományos humán műveltsége természettudományos tájékozottsággal is kiegészült. Apám egyébként már 13–14 éves koromban velem íratva műegyetemi ünnepi beszédeit március tizenötödikére, ismeretlen ambíciómat. „Hát, írjál, ha akarsz” – mondta.

– *Úgy tűnik szavaidból, hogy minél „intimebb” egy csoport, annál inkább alkalmasnak tartod a kultúra közvetítésére. Vajon az általánosabb, átfogóbb fogalmak, mint kultúrnemzet, kultúrfölény, kulturális nacionalizmus, haladó és reakciós kultúra stb. tartalmazznak még valamit számodra?*

– Szinte semmit. Úgy érzem, ezek a fogalmak ma már nemigen érvényesek. A szóösszetételek, amelyekben a „kultúra” szerepel, kettéváltak, és másik felük – fölény, nemzet, nacionalizmus stb. – más összetételekben, első-

sorban gazdasági és politikai értelműekben működik csak. Attól az előzőek persze még jelentenek valamit, azaz őrzik eredeti jelentésüket: nem a fogalmak értelme veszett el, hanem a dolgoké, amelyekre vonatkoznak. A világ devalválódott, nem a szavak.

– *Végezetül még egy kérdés: milyen kapcsolatnak kellene lennie állami, hivatalos kultúra és rész-kultúrák, szubkultúrák között?*

– A kapcsolódási pontok száma legyen minimális, viszont a támogatás maximális. Nem kell a hivatalos kultúrának a többivel egyetértenie: segítséget kell nyújtania és életteret biztosítania. A hivatalos kultúrának mint olyan-
nak, szép fokozatosan el kellene tűnnie, ne legyenek preferált, értéküknél mesterségesen nagyobbra növesztett irányzatok, stílusok, műfajok a többiek rovására. És alkotók sem. Ellenben legyen egy elfogulatlan, hozzáértő hivatalnokokkal dolgozó intézményi rendszer, amely a kultúra szabad működését mintegy felügyeli. Egyedül így képzelhető el egy eredményteljesebb helyzet a későbbiekben.

*

(– *Hát, akkor körülbelül ennyi lenne, köszöni...*
– *Kérlek. Viszont, cserébe, adj még egy kis szörpöt nekem...*)

Abody Rita

Perszonália

Elhunyt Mecseki Jánosné

Életének 44. évében elhunyt *Mecseki Jánosné Vancsa Erzsébet*, a Tolna Megyei Könyvtár munkatársa. Érettségi után választotta első – és egyetlen – munkahelyéül ezt a könyvtárat. Volt kölcsönző, feldolgozó könyvtáros, ám legemlékezetesebb tíz évét a gyermekkönyvtárban töltötte. Megszervezte a gyermekkönyvtári tájékoztatást, ötletes, fantáziadús, mintaszerű foglalkozások sorát tartotta, re-

mek rajzok egész sorozata került ki ügyes keze alól. Kollégái szerették a kedves, segítőkész, figyelmes kollégát, a gyerekek rajongtak az alkatában, fantáziájában, játékos kedvében, vidámságban „egyenrangú” partnerré.

Három gyermek édesanyja volt, halála szinte a gyermekhalálok rettentő tragikumával hat ránk. Nyugodjék békében!

Hogyan készítsünk felmérést?

Tanácsok kutatókedvű könyvtárosoknak

Az olvasókról, akikkel nap mint nap találkozunk a könyvtárban, de ha megkérdeznék bennünket, mi jellemzi őket, akkor tanácstalanok vagyunk – ezzel a mottó értékű címmel írt dolgozatot Halász Béla néhány évvel ezelőtt. A tanulmány megírása előtt körkérdezt intézett munkatársaihoz, a megyei könyvtár olvasószolgálatosaihoz, abban a reményben, hogy beszámolóik nyomán könnyebb lesz megrajzolni a különféle olvasói típusokat. Legnagyobb megdöbbenésére olyan válaszokat kapott, amelyekben az érintettek kijelentik, hogy a közismert olvasói típusoknál újabbakat ők sem tudnak kitalálni. „Abban szeretnék talán segíteni – írja végül is saját tapasztalatait összeszegezve –, hogy ne gondolkozzunk mindig kategóriákban (munkásolvasó, értelmiségi olvasó vagy házikönyvtárral rendelkező olvasó stb.), hanem gondoljunk inkább Kis Péterre, akinek megrogzított szokásai, bogarai, lehetetlen kívánságai vannak, és elköveti azt az eléggé el nem ítélt cselekedetet, hogy rendszeresen előfordul a könyvtárunkban. Erről a Kis Péterről kellene minél többet megtudni és intézményünket a lehetőségek szerint hozzá igazítani.”

*

Az elmúlt évtizedek nagy kérdése, hogy *kié* a könyvtár, úgy látszik végérvényesen eldőlt: a használóé, a lakosságé, a társadalomé. Nehezebb viszont válaszolni arra a kérdésre, milyen könyvtárat akar a (potenciális) használó. A könyvtár környezetének megismerése, a használói réteg igényeinek feltérképezése minden lelkiismeretes könyvtáros elemi igényévé kell hogy váljon. Ehhez kíván segítséget nyújtani ez a munka.

Ne kezdjünk fölösleges felmérésbe!

Gyakran hallani, hogy a felmérések korát éljük. Az országot ellepték a legkülönfélébb megbízásoknak eleget tevő kérdezőbiztosok, és jegyzetfüzeteikkel, magnetofonnal, kérdőívvel felszerelve faggatják a lakosságot. Az első és egyben a legtisztességesebb tanácsomnak tehát annak kellene lennie, hogy *ne csináljunk felmérést!* Hogy tanácsomat mégis használni lehessen, ki kell egészítenem egyetlen szóval: *ne csináljunk fölösleges felmérést!*

Fölségesnek lehet minősíteni azt a vizsgálatot, amelynek eredményét semmire sem lehet használni. A használhatatlanság legfőbb okai lehetnek: olyasmit akarunk kutatni, amit mások már kikutattak; erőnkön túli a feladat; szakszerűtlen a lebonyolítás; a következtetések nem állják meg a helyüket stb.

Mivel ez a dolgozat *nem lebeszél*, hanem *rábeszél* akarja a könyvtárosokat a társadalmi környezet szisztematikus megismerésére, ezért a sort nem folytatom. A munka elkezdését tehát mindenképpen már kell előznie a célok, lehetőségek, körülmények mérlegre tételének (mit akarok megtudni, mire vagyok kíváncsi); valamint annak, hogy e kérdések megválaszolásához milyen apparátus, mekkora szellemi tőke, mennyi fizikai erő áll rendelkezésre. Ha a mérleg nyelve nem a kutatómunka elvetésének irányába billen, akkor máris elérkeztünk az első fázishoz: jó könyvtárosokhoz híven, nézzünk utána, mi az, amit a témánkhoz kapcsolódva mások már megírtak. Ez azért fontos, mert amit egyszer már leírtak, fölösleges újra leírni, de fontos azért is, hogy a saját vizsgálati tapasztalatainkat össze tudjuk vetni azokkal, amelyek más környezetben, más léptékű vizsgálatok során születtek. Ha igazán szerencsé-

sek vagyunk, találunk olyan kutatási anyagot, amely országos méretű vizsgálat eredményeit összegezi, és amellyel összevethetjük helyi tapasztalatainkat.

A témánkhöz kapcsolódó művek felkutatása mellett ne feledkezzünk meg az úgynevezett háttérinformációkról sem: tanulmányozzuk át a településre vonatkozó helytörténeti, monografikus anyagokat, a statisztikai kiadványok legfőbb mutatóit. Ismét vigyáznunk kell azonban arra, hogy ne vesszünk el a részletekben! A helyi olvasói igényeket megismerő munkálkodáshoz nem kell feltétlenül felvázolni a település Árpád-kori történetét! Elégedjünk meg a főbb mutatók, az alapvető összefüggések megismerésével! Általában hasznos háttérinformációval szolgálnak a vizsgált intézményre vonatkozó publikációk, szakfelügyeleti vizsgálatok összefoglalói, statisztikai kimutatásai, de csak akkor, ha ezeket az anyagokat kellő kritikával kezeljük. Az új könyvtár avatásán elmondott beszéd vagy a felsőbb vezetés „elvárásai” szerint összeállított statisztikai táblázat könnyen megtévesztheti a realitásokra kíváncsi embert.

Mindenképpen tanácsos némi energiát fordítani a könyvtár közelmúltjának megismerésére, különösen akkor, ha nem vagyunk tősgyökeres helyi lakosok. És itt módszereinket máris változtatnunk kell: erről a témáról ritkán szól megbízható írásos anyag, viszont nagyon könnyen megtalálhatjuk azt a nyugdíjas könyvtáros nénit, illetve azt az idős olvasót, aki hitelesen el tudja mesélni, hogy mit jelentett a

könyvtár a város életében az elmúlt évtizedek során, mennyiben változtak funkciói a különböző korszakokban.

Szólnunk kell az *interjútechnikáról* is valamit. A magnetofon használatának óriási előnye, hogy szó szerint megőrzi a beszélgetést, hátránya viszont, hogy egyeseket zavar, illetve hogy a felvett szöveg leírása nagyon munkaigényes. Ha jegyzetelünk, akkor főleg kulcsszavakat, fontosabb mondattöredékeket jegyezzünk le, amelyek segítségével később rekonstruálható a teljes szöveg. Kérdéseinket minden esetben úgy fogalmazzuk meg, hogy azok könnyen érthetőek, világosak legyenek, de ne sugallják a választ. Az „*ugye akkoriban nagyon jól működött a könyvtár?*” vagy a „*gondolom, nagyon nehéz lehetett beilleszkedni a könyvtár kollektívájába!*” típusú kérdéseket hagyjuk meg az ügyetlen tévériportereknek. Helyette így fogalmazzunk: „Mégkérem, hogy meséljen arról, akkoriban milyen színvonalon működött a könyvtár!” Vagy: „Mint új embernek, nehéz volt-e, vagy könnyű beilleszkednie a könyvtár kollektívájába?”

A beszélgetést próbáljuk meg a témánk szempontjából fontos mederben tartani, ha csak nem akarunk estétet eltölteni azzal, hogy egy néni esküvőjének történetét vagy egy bácsi háborús élményeit hallgassuk. Különösen az idős emberek hajlamosak arra, hogy ha valaki végre odafigyel rájuk, akkor minden élményüket el akarják neki mondani. Ezt a küldetést is fel kell vállalnunk, de azt tanácsolom, hogy a két dolgot válasszuk szét. Mondjuk azt, hogy a háborús élmények is nagyon fontosak, de mi most arra vagyunk kíváncsiak, hogy gyerekkorában volt-e könyvtár a községben – és az interjú végeztével majd meghallgatjuk a személyes jellegű élménybeszámolókat is. Sokan azt vallják, hogy udvariatalanság valakibe belefojtani a szót. Ez valóban így van, főleg akkor, ha gátlásos, nehezen beszélő partnerünk van, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy aki szeret sokat beszélni, az nem sértődik meg, ha félbeszakítják és a beszélgetés menetét más irányba terelik.

A település és a könyvtár múltjának megismerése után tegyük fel magunknak a kérdést: *ismerjük-e könyvtárunkat?* Ez a kérdés akkor is fontos, ha több évtizede ott dolgozunk, mert lehetséges, hogy a könyvtár egészének csak azt a szeletét ismerjük, amelyik a mi területünk. Ismerjük-e jól az állományt, tudjuk-e, mely területeken vannak a legnagyobb hiányosságok, van-e képünk a főlösleges anyagokról? Ha

van rá energiánk, nem árt állományelemzést végezni, leírni magunknak állományunk legfőbb jellemzőit, illetve ha van, aki ezen a téren szakavatottabb nálunk, akkor őt megkérni erre. Ezt a feladatot úgy kell felfogni, mintha baráti társaságban mesélnénk a könyvtárunkról. Jellemző, ahogyan az egyik felkért munkatársunk kezdte a beszámolóját:

„Olyan feladat elé állítottak, amit elmélyülten soha nem gondoltam még át. Tisztában voltam mindig azzal, hogy egy adott témát milyen állományrészben keressek, de mint a részeknek szerves egysége – főleg az, hogy miért olyan, amilyen – soha nem volt előttem. Ennek oka bizonyára az, hogy felmérésen alapuló objektív képünk a szükségletekről nincs. Az állományalakítási gyakorlatot részint általános elképzelések, részint a mindennapos olvasói kereslet spontán módon alakította ki, így meglehetősen szubjektív és tudománytalan.”

Az állomány szemrevételezésének egyik lehetséges módszerét alkalmazta *Kopházi Ferenc*, amikor egy falusi könyvtárban az állomány kihasználtságát vizsgálva megállapította:

„Régen a felvágatlan ívek árulkodtak arról, hogy egy könyvet nem vettek kézbe; ma a könyvtárak kölcsönzőkártyái jelzik ugyanezt. Jellemző egy könyvtár életében, hogy mit vásárol meg a könyvtáros, és ebből mit nem olvasnak el. Ha az elolvasatlan műveket összevetjük a házikönyvtárak polcain sorakozó könyvekkel, egészen pontos műszerhez jutunk, mellyel mérni tudjuk az olvasók érdeklődését.”

Fenntartók, értelmiségiek, igazgatók

Miután alapos háttérinformációkkal felvérteztük magunkat, tanácsos sorra járni a helyi irányítókat, és megkérdezni tőlük, mit várnak el a könyvtártól, milyennek tartják a szóban forgó intézményt. Akkor sem árt ezt megtenni, ha egyébként jó munkakapcsolatban vagyunk velük, mert ezúttal konkrét kérdésre konkrét választ kaphatunk. Ízelítőül idézünk két beszélgetésből. Mindkét beszélgetőpartnerünk a város művelődési életét irányító szakember volt.

„Elvárnánk a szakszerű könyvtári munkát, ami az olvasói létszámemelkedéshez vezetne. Háromezerhatszáz körül van a beiratkozott olvasók száma, de ebből nagyon sok a gyerekol-

vasó, akikből nem mindig lesznek felnőtt olvasók. Nem maradnak meg, és erre a könyvtárosok sem tudnak jó megtartó stratégiát kidolgozni. A könyvhöz kapcsolódó *rendezvények számának* is növekednie kellene, sőt szeretnénk, ha a könyvtári vetélkedők száma is növekedne. Én itt, a tanácson belül, mindig a könyvtárral kapcsolatos fontos és szükséges dolgokat képviselem. Tudom, hogy kellene például egy többcélú raktárépület, kellene valami olvasóteremszerűséget kialakítani, a földszinten jobban fel kellene szerelni a hanglemezrészlet, de bizony nagyon sokszor megkapom a tanácsi vezetőktől, hogy *minek kell ez oda, annak az egy-két lézengő embernek*. Így nem sokat tudok tenni, mert ha már a tanácson dolgozom, nekem *akkor kell adnom a bólintásomat, amikor a testület kéri*, és arra, amit a testület megszavazott.”

A következő tanácsi vezetővel egy másik városban beszélgettünk, a két vélemény mintha mégis rimelne egymásra:

„Nem hiszem, hogy a városi tanácson van kialakult könyvtárkép. Valami van nyomokban, de ezek nem állnak össze. Ugyanúgy a városi pártbizottságnak sincs határozott könyvtárképe. *Nincs olyan helyzet a könyvtárban és a könyvtár körül, ami a politikai és az állami vezetést arra készítetné, hogy tudatosan kialakítson valamilyen könyvtárképet*. Milyen ok lehet az, ami arra készítet egy vezetőt, hogy képet alakítson ki? Lehet egy ok, hogy van 80 millió forint, és bővíteni kell a könyvtárat – akkor elkezdd foglalkozni az aktuális könyvtárképpel a vezetés. A másik lehetőség, ha valami olyan történik a könyvtárban sorra-rendre, ami nagyon irritálja a vezetést, és akkor kötelességszerűen mindenki megnézi, hogy mi is történik az adott intézményben. Egyébként a város vezetőinek gondolatait számtalan kis ügy köti le, nem hiszem, hogy frontvonalban van a könyvtár.”

Nem csak a város vezetői szolgálhatnak értékes információkkal, érdemes kifaggatni néhány értelmiségit is, függetlenül attól, használója-e a könyvtárnak, vagy nem. Ugyancsak fel lehet keresni a város egyéb kulturális intézményeit, a művelődési házat, a múzeumot, az iskolákat, és az ott dolgozók közül is meg lehet kérdezni néhány személyt arról, hogy ők mit várnak, mit várának el a könyvtártól, és szerintük a könyvtár mennyiben felel meg ezeknek az igényeknek.

Végig kell gondolni, le kell írni saját könyvtárunk vezetői koncepcióját. (Ha a kutatást

nem a könyvtár vezetője végzi, akkor ki kell erről faggatni!) Példaként álljon itt egy 45 éves, városi könyvtárigazgató hitvallása: „A könyvtár olyanfajta önkéntes jelenléti formát követel meg az olvasótól, amelyben van egyfajta belső igény arra, hogy ezen a falusi horizonton túl tekintsen. *Próbáljon meg olyanfajta kultúrában gondolkodni, amelyben nemcsak a városkánk, nem csak a szocializmus, hanem egész Európa és az egész emberiség belefér.* Ez egy működési elv, amely nyilván nem funkcionál jól, mert a nemzeti könyvtárunkban sem biztos, hogy teljesíthető. De ilyen szempontból az ember mindenféleképpen a maximalizmusra kell hogy törekedjen. Az én elgondolásom szerint egy könyvtárnak úgy kell működnie, hogy mindenki, akinek gyors információra van szüksége, azt megkaphassa. Az intézmény presztízse azáltal mérhető, hogy tudunk-e reagálni az igényekre. Ehhez a működési elvhez persze olyan könyvtár kellene, ahol számítógép van, video van, jól megfizetett, ambiciózus, kiegyensúlyozott, érzékeny könyvtárosok dolgoznak. Ezek közül egyik sincs meg.”

A könyvtárosok és az olvasók

A könyvtárban dolgozó munkatársak és az olvasók véleményének megismerésére kutatásunk során kérdőívet szerkesztettünk. A kérdőív összeállítása meglehetősen nehéz feladat. A legfontosabb szempontok, amelyeket feltétlenül figyelembe kell venni: Nem érthető-e félre a kérdés? Nem tartalmaz-e nehezen érthető kifejezéseket? Nem elfogult-e a megfogalmazás, nem sugallja-e előre a választ?

El kell döntünk azt is, hogy elsősorban zárt vagy nyitott kérdéseket alkalmazunk-e. *A zárt kérdéseknél* előre felsoroljuk a válaszlehetőségeket, és a megkérdezettnek a megfelelő válasz aláhúzásával vagy a kódszám bekarikázásával kell válaszolnia. *A nyitott kérdéseknél* nincs előre megadott válaszlehetőség, a megkérdezettek szabadon fogalmazhatják meg véleményüket. (A kétféle kérdéstípus kombinációja, amikor aláhúzásos választ kérünk, utólagos szabad indokolással.) A zárt kérdés nagy előnye, hogy könnyebb feldolgozni, hátránya viszont, hogy a válaszadó véleményét eleve meghatározott kategóriába szorítjuk. A válaszlista összeállításakor figyelniünk kell arra, hogy az *minden lényeges alternatívát átfedés nélkül és indokolható sorrendben öleljen fel, megfelelő legyen a hossza, a címszavak megfogalma-*

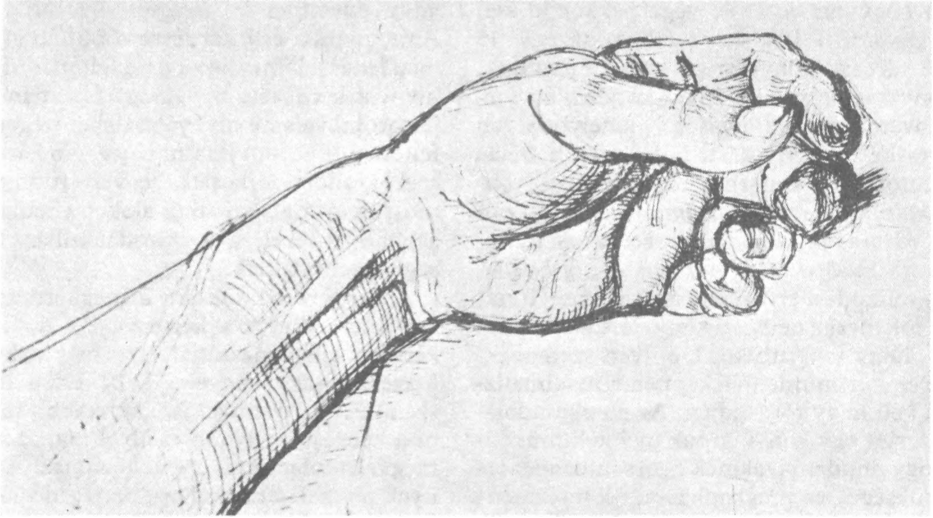
zása pártatlan és kiegyensúlyozott legyen! Amennyiben egy kérdésre többféle választ is meg lehet jelölni, akkor erre feltétlenül fel kell hívni a kérdezett figyelmét. Ha nem tudjuk felsorolni valamennyi válaszlehetőséget, akkor feltétlenül be kell iktatni egy *egyéb* kategóriát!

A kérdőív szerkesztés egyéb tudnivalóival most nem foglalkozunk, akiket a téma alaposabban érdekel, a szakirodalomban bőséges segítséget találnak.

A kérdőívet kitöltheti a megkérdezett személyesen, illetve a kérdező. Az önköltéses kérdőív alkalmazásánál erre már a kérdések összeállításakor figyelni kell! Ez a módszer számtalan hátránnyal jár: könnyebb félreérteni a kérdést, nagyobb eséllyel maradnak azok megválaszolatlanul, nem alkalmazható bizonyos rétegeknél (iskolázatlanok, idősek). Bármelyik módszert választjuk is, kötelességünk tájékoztatni a megkérdezetteket, hogy a válaszadás önkéntes, és hogy a válaszokat csakis kutatási célokra használjuk fel. (Ez utóbbi ígéretet szigorúan tartsuk be, még a közvetlen kollégáknak, ismerősöknek se adjuk ki az informátorainkat!)

Külön gondot okoz, milyen szempontok alapján válasszuk ki a megkérdezetteket. A mintaválasztás módszereiről szintén olvashatunk a szakirodalomban, de általában nincs arra lehetőségünk, hogy a reprezentativitás elvét szakszerűen betartsuk. Könnyű dolgunk van akkor, ha egy bizonyos rétegből mindenkit meg tudunk kérdezni. Például: valamennyi munkatársunkat, valamennyi 70 évnél idősebb olvasót, valamennyi cigányolvasót stb. A mintaválasztás alapelve kettős: *mindenkinek egyenlő esélyt kell adni arra, hogy a mintába kerülhessen, illetve a kiválasztásnak véletlenszerűnek kell lennie.* Nagy segítséget jelent számunkra az olvasói nyilvántartás: könnyedén kiemelhetjük például minden tizedik vagy ötvenedik tasakot, kiválaszthatjuk azokat, akik már fél éve nem jártak nálunk, akik egyszer beiratkoztak és soha többé nem jöttek, vagy éppen azokat, akik minden héten jönnek. A minta kiválasztása számos buktatót rejt magában, ezért különösen körültekintően kell eljárni, és összefoglaló tanulmányunkban feltétlenül ismertetniük kell módszerünket. A rossz módszerrel, szubjektív módon összeállított minta következtetéseink hitelességét alaposan megkérdőjelezheti.

A kutatás vezetőjének mégis addig van könnyű dolga, amíg csak a kérdőív összeállításánál tart, mert a legnagyobb gond akkor kez-

dődik, amikor kiderül, hogy kérdéseinkre válaszokat kaptunk, és most kezdeni kell valamit ezekkel a válaszokkal. Sajnos könyvtáraink többségének még nincs megfelelő számítógépes háttére. Az lenne ugyanis az ideális, ha mindenki természetes módon „bepötyögtethetné” adatait a gépbe, és ugyancsak természetes módon lehívhatná a különböző szempontú táblázatokat. Ahol tehát van lehetőség számítógép igénybevételére, ott feltétlenül éljünk ezzel a lehetőséggel, mert jelentősen megkönnyíti a munkánkat, megsokszorozza a következtetések levonásának lehetőségeit.

Akár gépi úton történik a feldolgozás, akár kézzel, a válaszokat alkalmassá kell tenni a csoportosításra, „kódutasítást” kell készíteni. Ilyenkor derül fény a zárt kérdések előnyére, hiszen ott már a kérdezés során megkaptuk az „önkódokat”. A nyitott kérdésekkel sokkal több a baj, hiszen sokféle véleményt kell véges számú „csatornába” terelni. Ha meglehetősen sok kérdőívünk van, akkor tanácsos kiválasztani belőlük annyit, amennyit könnyen át tudunk tekinteni, és azok alapján megszerkeszteni a kategóriákat. Dolgozhatunk a „kigyűjtés” technikájával is, amikor is a hasonlókat ítéltek azonos csoportba rendezzük. Célszerű, ha a feldolgozást egyetlen személy végzi, akinek azután kontrolláljuk a munkáját. Ha a két végeredmény lényegesen eltér egymástól, tanácsos megismételni a feldolgozást.

Ha a feldolgozás nem számítógéppel történik, akkor előre meg kell szerkeszteni kereszt-tábláinkat. Tehát nem egyszerűen azt számlál-

juk össze, hogy egy adott kérdésre hányan és hogyan válaszoltak, hanem azt is figyelembe vesszük, hogy a különböző rétegek tagjai között hogyan oszlanak meg a válaszok. A gyakorlatban ez úgy néz ki, hogy a függőleges oszlopba soroljuk például az életkorokat, nemeket, iskolázottsági szinteket, a vízszintes mezőkbe pedig az adott kérdés válaszlehetőségeit.

A feldolgozás úgy történik, hogy a kérdőív kitöltőjének neme és konkrét válasza alapján „strigulát” húzunk a megfelelő mezőbe. A válaszadó visszakeresésének lehetőségét nyújtja, ha nem strigulát, hanem a kérdőív sorszámát írjuk be. Mindkét esetben végül összeszámláljuk az egyes mezőkbe került jeleket, és vízszintesen is, meg függőlegesen is összeadjuk azokat. Ha a vízszintes és a függőleges „összesen”-rovatókat is összeadjuk, akkor a megkérdezettek számát kell kapnunk – ellenkező esetben valahol hibát követtünk el.

Áttekinthetőbb és könnyebben összehasonlítható lesz a táblázatunk, ha kiszámítjuk a százalékos megoszlásokat. Attól függően, hogy milyen szempontból akarjuk megközelíteni adatainkat, százalékolhatunk „vízszintesen” vagy „függőlegesen”.

Következtetések levonása

A kapott információk feldolgozása után elérkezik az utolsó szakasz: a tapasztalatok összegezése, a zárótanulmány megírása. Most

is szem előtt kell tartani azt a szempontot, hogy milyen céllal készül dolgozatunk: a magunk hasznára foglaljuk-e össze a tapasztalatokat, megvitatjuk-e közvetlen munkatársainkkal, esetleg a nyilvánosság elé szánjuk. Figyeljünk arra, hogy informátorainkat ne hozzuk kellemetlen helyzetbe. Mielőtt idéznénk tőlük, kérjük előzetes hozzájárulásukat. Csak olyan következtetéseket vonjunk le, amelyek érvényességében teljesen bizonyosak vagyunk!

A következtetések levonásának egy lehetséges módját szemléltetjük azzal a tanulmányrészlettel, amelyik egy dunántúli kisváros könyvtáráról készült.

Több olyan kérdésünk volt, amelyet feltettünk mind a könyvtárosoknak, mind az olvasóknak, megteremtve az összehasonlítás lehetőségét. Ilyen lehetőséget nyújtott az a kérdés is, amely arra irányult, hogy osztályozzák a könyvtár jellemzőit aszerint, mennyire elégedettek velük. Az egyes osztályzatok átlagát azután összehasonlítottuk egymással:

	A könyvtárosok	Az olvasók
	értékelése	
A könyvtáráépület külső megjelenése	2,9	4,0
A folyóiratállomány nagysága	3,0	4,1
A könyvtár belső elrendezése, harmóniája	3,0	4,0
A folyóiratállomány összetétele	3,1	4,1
A könyvek, folyóiratok hozzáférhetősége	3,2	4,2
A könyvek, folyóiratok elrendezése	3,3	4,2
A könyvállomány összetétele	3,5	3,9
A könyvállomány nagysága	3,8	3,9

Az összehasonlításból azonnal kitűnik, hogy a könyvtárosok értékelése szerint a legjobb pozícióba a könyvállomány összetétele és nagysága került, az olvasóké szerint viszont ez a két tényező a legkedvezőtlenebb. Hogy ennek az eltérésnek mi lehet az igazi oka, nem tudhatjuk, mindenesetre a könyvtárnak figyelmébe ajánlhatjuk, hogy az általuk jónak érté-

kelt könyvállományt az olvasók vagy nem ismerik megfelelően, vagy nem az ő igényeiknek felel meg, tehát nem értékelik kellőképpen. Az olvasók a könyvtár épületét és az állományt jóval alacsonyabb osztályzattal értékelték, mint a személyzet munkáját. A kiszolgálás udvariassága, szakszerűsége, a könyvtár tisztasága egyaránt 4,7-es átlagosztályzatot kapott, valamivel alacsonyabb elégedettségi szintet ért el a nyitvatartási idő (4,5) és a könyvtár csendje (4,4). (Ezeket a kérdéseket csak olvasóknak tettük fel!) Tehát a vizsgált könyvtárban az olvasók általában elégedettebbek azokkal a tényezőkkel, amelyeket közvetlen kapcsolatteremtés útján érzékelnek, és kevésbé elégedettek a háttértevékenységből kiszűrhetőekkel: az állománnyal, az épülettel, a berendezéssel.

Mire használták a vizsgált intézményt, melyek voltak a leggyakoribb tevékenységek a könyvtárban? Természetesen a kölcsönzés: mindenki említette. A kérdezetteknek körülbelül a fele jelölte meg a következőket: adott probléma megoldásához tájékoztatás, irodalom keresése, sajtótermékek olvasása, könyvek helybenolvasása. Körülbelül a válaszadók negyede jelezte, hogy beszélget a könyvtárosokkal, katalógust használ, rendezvényeken vesz részt. A többi tevékenységet hozzávetőlegesen az olvasók tizede jelölte meg: beszélgetés ismerősökkel; könyvből, folyóiratból fénymásolat készítése; zenehallgatás; könyvtárközi kölcsönzés kérése. Véleményük szerint a szolgáltatások közül leginkább a filmvetítés, video-, lemez- és kazettakölcsönzés hiányzott, valamint az olvasóterem, beszélgetési lehetőség, jobb könyv- és folyóiratállomány.

Az olvasók megítélése szerint a jó könyvtár legfőbb jellemzője a széles skálájú könyvállomány. (A megkérdezettek húsz százaléka válaszolta ezt.) Tizenkét százalékuk szerint általában a kulturális igények kielégítésének helyszíne, nyolc szerint csendes, tiszta, és ugyancsak a válaszolók nyolc százaléka szerint: mindez. Három és öt százaléknál előfordulással szerepeltek a következő szempontok: sokféle szolgáltatása van, célszerű az elrendezése, gyorsan meg lehet találni a keresett könyvet, megtalálhatók a legújabb kiadványok is. Egy-két százaléknál volt az előfordulása: gyűjti a legújabb információkat, alkalmazkodik a dolgozók munkaidejéhez, jó minőségű a lemezjátékoszója, megbízható a katalógusa, emberközpontú, ahová szívesen megy az ember, hangulatos, barátságos, harmonikus, ismeretterjesztő, tudatformáló.

A jó könyvtáros a legtöbb olvasó szerint – hasonlóan a könyvtárosok véleményéhez – tájékozott, udvarias, kedves, segítőkész. Meglehetősen sokan kívánják tőle, hogy legyen szakmailag felkészült, tudjon szakszerű tájékoztatást adni. Százból ketten várják el, hogy átlagon felüli műveltsége legyen, hogy legyen elhivatott, élvezze a kölcsönzők bizalmát. Ugyancsak két vélemény szerint: legyen olyan, mint az itteniek.

A megkérdezett olvasókat leginkább *a könyvtár mint a város dolgozószobája* kezdetű kérdés osztotta meg. A száz megkérdezettből 34 szerint a városi könyvtár megfelel ennek a kritériumnak, 27 szerint nem. Nézzük először azokat a válaszokat, amelyek szerint ilyen szempontból megfelelő a könyvtár!

Ezeknek a válaszoknak az indoklását két nagy csoportra oszthatjuk: az egyikbe azok kerülnek, akik az állományt dicsérik, a másikba azok, akik a könyvtárosok munkáját. (Előfordulási arányuk nagyjából fele-fele.) Az állomány felől közelítve a legtipikusabb válaszok: minden megtalálható, sokoldalú művelődést biztosít, bőséges a kézikönyvtár, elegendő a segédanyag stb. A személyzet oldaláról: jók a könyvtárosok, udvariasak, áldozatkészek, segítőkészek. Egy nyugdíjas tanárnő szerint: „A tanulóknak iskolai tanulmányaik kiegészítését segíti elő, rendezvényeivel nemes szórakozást nyújt számukra, a felnőttek itt sokoldalúan tájékozódhatnak a világ dolgairól.” Egy

végzős gimnazista szerint: „Ha olyan problémám, megoldandó kérdésem van, amit otthon nem tudok megválaszolni, mindig eljövök ide, és itt végzem el a komolyabb háttérrel igénylő munkát. És ritkán jöttem úgy a könyvtárba, hogy jó néhányan nem tanultak, dolgoztak volna itt.”

Az elégedetlenkedők java része az olvasótermet hiányolja, a szűkösöget, a helyhiányt panasolja. Néhányan a lakosság passzivitását hozzák fel érvként: amíg ilyen kevesen veszik igénybe a könyvtári szolgáltatásokat, addig nem beszélhetünk arról, hogy az egész város dolgozószobája lenne. Egy főiskolás fiú véleménye: „Ahhoz egyrészt kicsi a hely, másrészt a tájékozódáshoz szükséges anyagok nehezen hozzáférhetőek. Egyébként az ország lakosainak mai helyzetében ez egy ábrándos közhely. Legalábbis addig az lesz, amíg se maltert keverni, se butikot nyitni nem lehet a könyvtárban.” Egy fiatal általános iskolai tanítónő szerint: „Az ok kettős. A munkás nem jön a könyvtárba művelődni, a könyvtár nem fejt ki elég agitáló munkát a rendezvényei érdekében.” Végül egy főiskolát végzett, középkorú fényképész nő véleménye: „Nem ártana, ha kicsit több lenne a hely, és ha nem lennének túlterhelve az olvasószolgálat dolgozói. Hiányzik egy csak tájékoztatással foglalkozó könyvtáros.”

Vidra Szabó Ferenc

Gyorsmérleg 1988 könyvtári építkezéseiről

A könyvtárépítés – általában az építkezés – jellegéből, időbeli elhúzódsából, többéves időtartamából következik, hogy egy-egy év eredményei legalább két-három évvel előbbi körülményektől függenek. Így állhatott elő az a helyzet is, hogy az elmúlt, 1988-as év nagyobb könyvtárépítési sikereket mutathat fel, mint a megelőző, 1987-es esztendő. Tavaly ugyanis kb. 17 000 négyzetméterrel nőtt az országban a könyvtári alapterület, 50 százaléknál is többel, mint tavalyelőtt. Ebben a 17 000 négyzetméterben az új akadémiai könyvtári

épület kétszer, az új Salgótarjáni Megyei Könyvtár pedig több mint háromszor férne el. Az 1988. évi jó eredmény éppen az említett két könyvtár elkészültének köszönhető, a többi könyvtárépítési mutatót ezek – az ún. akadémiai bérház átalakítása révén kialakított modern MTA könyvtár 8600 és a *Finta József* által tervezett Salgótarjáni Megyei Könyvtár 5400 négyzetméter alapterületével – javítják ilyen feltűnően. 1988-ban ugyanis már kevesebb új épület vagy épületátalakítás készült el, mint 1987-ben: az általunk évek óta figyelembe

vett, legalább 100 négyzetméteres iskolai, 120 négyzetméteres falusi és minimálisan 150 négyzetméter alapterületű, városban működő könyvtárakat számítva ugyanis az 1987. évi 45 befejezett építkezéssel szemben 1988-ban csak 33 áll, s ennek megfelelően mind a könyvtár típusokat, mind a területi megoszlást illetően szegényesebb a kép a tavalyelőttinél. Míg 1987-ben hat megye akadt, amelyekben nem volt „méretes” könyvtár avatása, tavaly hét megyében nem adtak át az olvasóknak semmiféle ilyen könyvtári intézményt. Szomorú, hogy Szabolcs-Szatmár megye mindkét év hiánylistáján szerepel. Baranyában az 1987-es „üres” év után 1988-ban befejeződött a pécsi Székesfehérvári u. 5. sz. alatti 750 négyzetméteres, egyemeletes épület átalakítása a megyei könyvtár céljaira. A Janus Pannonius Tudományegyetem könyvtárának bővítésére átalakított iskolaépület felavatása 1989-re maradt. Szabolcsban viszont tudomásunk szerint semmiféle nagyobb építkezés nem folyik. A nehezedő viszonyokat jellemzi, hogy sok év után a könyvtárépítésben élenjáró Békés megyében sem volt könyvtáravatás 1988-ban, mivel a

Dombegyházi Nagyközségi Könyvtár átadása 1989-re maradt. Bács-Kiskun, Hajdú-Bihar és Heves megyében az 1988-as évben nem építettek vagy bővítettek „méretes” intézményt! Komárom megyét a tatai honvédségi közművelődési könyvtár építése (a régi 300, az új alapterület 800 négyzetméter) emeli ki e felsorolásból. Nógrádban a nagy áldozattal járó megyei könyvtárépítkezésen kívül két éve nem jegyzett fel más könyvtárátadást a krónika. Ez az állapot szerencsére csak ideiglenes, mert Balassagyarmaton hamarosan várható a városi könyvtár 700 négyzetméteres új otthonának felavatása!

Visszatérve 1988-ra: a már említett két nagyszerű építkezésen – az Akadémiai Könyvtárén és a Salgótarjáni Megyei Könyvtárén – kívül még ki kell emelni azt, hogy a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár 400 négyzetméteres új szárnyal gyarapodott; a református egyház nagy hírű gyűjteményének, a Ráday Könyvtárnak épületét 800 négyzetméterrel bővítették és korszerűsítették, az FSZEK birtokba vette a központi épületének szomszédságában levő volt kollégium 1274 négyzetméter alapterületű helyiségeit. A felsőoktatási könyvtárak között a legjelentősebb építkezés a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem Kaposvári Állattenyésztési Karának könyvtáráé volt: itt 327 négyzetméterrel növekedett az alapterület. A Debreceni Egyetemi Könyvtár zeneműtárat avatott az 1987 óta könyvtári részlegként működő hajdani templomépületben. A most fel nem sorolt egyéb intézményekkel együtt a tudományos és szakkönyvtárak, valamint a felsőoktatási könyvtárak csoportjában nyolc könyvtárra összesen mintegy 7100 négyzetméter alapterület-növekedés jutott.

Ennél nagyobb a tanácsi könyvtárak (megyei, városi, falusi) gyarapodása: 7800 négyzetméter. A már említett Salgótarjáni Megyei Könyvtárén és a Pécsi Megyei Könyvtárén kívül érdemes néhány városi könyvtár új épületéről is megemlékezni. Új székházat kapott a Tiszafüredi Városi Könyvtár (alapterülete 970 négyzetméter), a szolnoki városi könyvtárhálózat központja (360 négyzetméter); a Körömmendi Városi Könyvtár a 820 négyzetméter alapterületű volt pártbizottsági (egykori főszolgabírói) épületet vehette birtokába felnötrészlege számára; az Ózdi Városi Könyvtár pedig a városi tanácsháza hajdani épületéből foglalt el – egyelőre – 600 négyzetmétert

ún. „információs bázishely”-e számára. Rendkívül ötletes, ahogy a Győri Városi Könyvtár központi épületét évről évre „házilagosan”, az általa felfogadott iparosok munkájával olcsón bővítette – 230–240 négyzetméteres szakaszokkal –, mégpedig úgy, hogy oszlopokon álló épületének lábazati részeit egymás után beépítette. 1612 négyzetméterre bővített épülete nagyságát tekintve immár a városi könyvtárak első sorába került.

A falusi könyvtárépítkezések számának csökkenését a legszomorúbban vesszük tudomásul, mivel ebben a kategóriában még elviselhető anyagi áldozattal építhető, vagy átalakítással volna létrehozható megfelelő alapterületű könyvtár. Az 1987. évi 9 falusi könyvtárral szemben tavaly már csak 5 épült vagy bővült; igaz, az 1988. évek közül csupán 1 a bővített, átalakított, a többi új objektum. Évek óta Pest megye vezet a falusi építkezésekben – megjegyzendő azonban, hogy nagy területe miatt a feladatok is itt legnagyobbak és leginkább sűrűtők.

Az iskolai, közművelődési és szabadidős tevékenységeknek egyaránt otthont adó ún. általános művelődési központokból évenként egy-kettő épül. 1987-ben egy, 1988-ban két ilyen intézmény könyvtárát vettük számba; a tava-

lyiak városban épültek: Zalaegerszegen és Ózdon.

Az új iskolákban újabban mindenütt kialakítanak könyvtárt – többnyire elégséges alapterületen. Tavaly kevesebb: 7 iskolai könyvtár épült, szemben 1987-tel, amikor szám szerint több – 11 – és nagyobb alapterületű könyvtárat vehettek birtokba a tanulók. Mindkét évben a főváros vezetett: Budapesten 1987-ben 9, 1988-ban 4 iskolai könyvtár épült. Az alapterületi átlag 1987-ben 156, tavaly viszont jóval kevesebb, 120 négyzetméter volt. Az új iskolai könyvtárak aránya a középiskolák javára kedvező: lényegesen több közép fokú iskolában épül megfelelő könyvtár, mint az általános iskolákban.

A munkahelyi könyvtárak érezték meg leginkább a gazdasági helyzet romlását: az elmúlt évben egyáltalában nem gyarapodott „méretes” szakszervezeti könyvtárral az ország (1987-ben is csak hárommal). A megyék munkahelyi szakszervezeti könyvtárait hálózatba foglaló és ellátó SZMT központi könyvtárak és a budapesti szakmai központi könyvtárak építésének ígéretes, az 1975–1985-ös időszakban sok sikert felmutató programja – úgy látszik – teljesen kifulladt.

Gerő Gyula

Kérdezz – felelek

Egy könyvtár igazgatója kérdezi a szabadság kiadásáról:

„Hogyan kell kiszámítani azoknak a fizikai dolgozóknak (kapusoknak, fűtőknek) a szabadságát, akiknek a napi munkaideje 12 óra? Ők ugyanis a ledolgozott 12 óra után 24 órás pihenőidőt kapnak, tehát nem minden naptári napon dolgoznak. Hogyan alakul például az említett beosztás szerint dolgozó, 24 munkanap szabadságra jogosult kapus szabadsága?”

Válasz:

Az 5/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezés 2. paragrafusának (2) bekezdése (lásd a *Művelődési Közlöny* 1982. évi 11. számát) előírja: a heti egynél több szabadnap szerinti munkaidő-beosztással dolgozó szabadságának kiadása tekintetében *a hét minden napja munkanap*, kivéve a dolgozó egy szabadnapját (heti

pihenőnapját) és a munkaszüneti napokat.

A szóban forgó munkaidő-beosztás szerint dolgozók esetében tehát – ugyanúgy, mint a heti öt munkanapon dolgozóknál – *heti öt napot* kell a szabadság kiadásakor számításba venni. Ilyenkor ugyanis közömbös az, hogy egyébként mely napokon kellene az érdekeltnak munkát végeznie. Ha tehát a példaként említett, évi 24 munkanap rendes szabadságra jogosult kapus hétfőtől kezdődően, egyfolytában veszi ki a szabadságát, akkor négy teljes hétig és az ötödik héten hétfőtől csütörtökig (tehát még négy napig) lesz szabadságon.

Ugyanígy kell számítani és kiadni a szabadságát akkor is, ha azt nem egyfolytában, hanem részletekben veszi igénybe, tehát akkor is összesen 24 munkanapon lesz távol a munkahelyétől szabadság címén.

A II. Országos Bibliográfiai Konferencia előkészítéséről

Könyvtári
élet

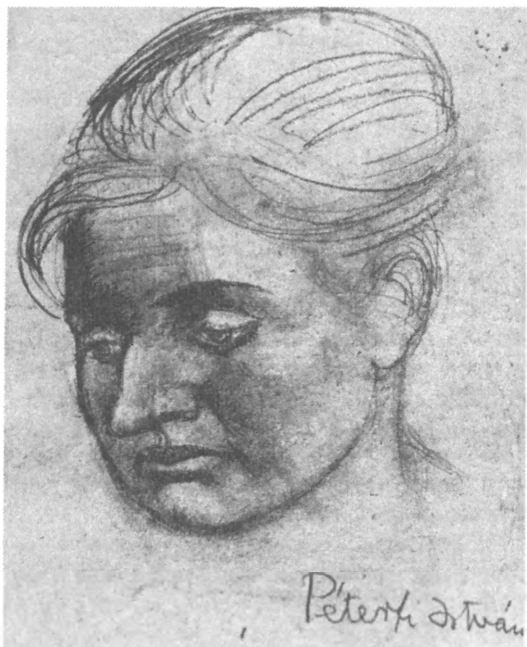
Krónika. 1987. október 14-én az MKE társadalomtudományi szekciójának bibliográfiai, valamint könyv- és könyvtártörténeti bizottsága közös szakmai rendezvényén javasoltam, hogy meg kell rendezni a II. Országos Bibliográfiai Konferenciát. A jelenlevők egyetértettek velem és megbíztak, hogy a számításba vehető rendezőknek továbbítsam a javaslatot.

Mint a bibliográfiai bizottság elnöke, levelet írtam a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya vezetőjének, az MTA könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottsága elnökének, az OSZK főigazgatójának és az MKE elnökének, valamint személyesen is tolmácsoltam a bizottság óhaját. Valamennyien kedvezően reagáltak és támogatást ígértek.

Tavaly az MM könyvtári osztálya hivatalos felmérése alapján megalakulhatott az előkészítő bizottság, amely 1988. június 18-án tartotta első munkamegbeszélését. A bizottság elnöke *dr. Kulcsár Péter*, az MTA könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottságának elnöke lett. Tagjai: *dr. Balázsné Veredy Katalin*, az Országgyűlési Könyvtár főigazgatója, *Gomba Szabolcsné dr.*, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtárának főigazgatója, *Györi Erzsébet*, az OSZK KMK igazgatóhelyettese, *dr. Kertész Gyula*, az OSZK retrospektív bibliográfiai osztályának vezetője, valamint jómagam. 1989. január 11-én került sor a második tanácskozásra (*Könyvtáros*, 1989/1. sz.), s ezen már *dr. Ferenczy Endréné*, az OSZK igazgatója, és adminisztratív titkárként *Hajdú Livia*, az OSZK munkatársa is részt vett. A két időpont között körvonalazódott az országos értekezlet célja, programja, helyszíne, időpontja, az előkészítés és lebonyolítás rendje. Ezekről szeretnék röviden tájékoztatást adni.

Célok, vitakérdések. Közel három évtizede, 1961 szeptemberében volt Gödöllőn az első

bibliográfiai konferencia. Azóta lezajlott már egy nemzedékváltás, és a hatvanas évek elején még fiatal szakemberek a most következő években adják majd át a stafétabotot fiaik kortársainak. Ideje hát újabb konferencia megszervezésének. Ezen a szakembereknek (mintegy kétszáznak a részvételére számítunk) véleményük kellene mondaniuk a következőkről: Vajon mire jutott az elmúlt évtizedekben a hazai tájékoztatási és bibliográfiai tevékenység? Hol tartunk ma a tájékoztatás megszervezése terén élenjáró országokhoz viszonyítva? Mit csinálhattunk volna másként, jobban? Megálljuk-e a helyünket az információáradatban? Megvannak-e azok az eszközeink, amelyek az információkat rendszerbe foglalják és a potenciális felhasználókhoz továbbítják? Ott vannak-e a

megfelelő adatbázisok, ahol a bennük felhalmozott ismereteket, tudományos eredményeket hasznosítják is? Egységes rendszerként működik-e a hazai információtermelés? Egy-másra figyelő szakmai információs rendszerek alakultak-e ki, vagy kapcsolatok nélkül működnek, sok-sok műveletet újra és újra megismételve? A nemzeti dokumentumtermést feltáró bibliográfiai rendszerek, a szakbibliográfiák, a helyismereti bibliográfiák, a különböző dokumentációs termékek tartalmilag és formailag milyen viszonyban vannak egymással? Hogyan látjuk a jövőjüket? Hogyan tehető hatékonyabbá és gazdaságosabbá a tudományos tájékoztatás országosan? Mit fogadunk el foly-

tatható hagyománynak, mit tekintünk akadálynak továbbhaladásunk útjában?

Hely és idő. Többek között ezekre a kérdésekre kellene felelnünk 1989. augusztus 21. és 23. között Debrecenben, a KLTE Központi Könyvtárának vendégeiként. A három napot elsősorban a vitákra szánánk, az előadások és korreferátumok szövegét minden résztvevő előre megkapná. Számítunk a Művelődési Minisztérium és az MTA I. Osztályának anyagi támogatására, az OSZK és az MKE szellemi és erkölcsi közreműködésére. Reméljük, hogy fel tudjuk kelteni az érdeklődést a rendezvény iránt, bízunk a tanácskozás szakmai sikerében.

Lisztes László

Visszakereső tájékoztatás a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtárban

A közművelődési könyvtárak – különösen a differenciált struktúrájú megyei könyvtárak – saját szolgáltatásairól kialakított képe furcsa alakváltozásokat, időnként skizofrén jellegzetességeket mutatott az utóbbi évtizedekben. A viszonyítási alap hol az egyetemi könyvtárak jóval korábban kialakult, elméletileg is tisztázott tevékenysége (lásd a szakrészleg vitát, *Könyvtáros*, 1976/7. sz. és a következők), hol a „szatócsbolt”-ra emlékeztető kölcsönkönyvtár volt (lásd a fruska-vitát – *Könyvtáros*, 1979/9. sz. és a következők). Úgy tűnik, mára a szélsőségek a gyakorlatban kiegyenlítődtek, a másféle intézményekhez való viszonyítás helyett a sajátos arc megismerése és vállalása került előtérbe. A személyi, épületi és berendezési lehetetlenségekkel nem sújtott megyei könyvtárak kezdik kialakítani sajátos tevékenységi körüket. Ennek jelei láthatók a gyakorlatban, de a publikációkban is megnyilvánuló tudatosságnak még csupán szerény jelei mutatkoznak. Vállalkozásunk kísérlet arra, hogy szisztematikusan rögzítsük könyvtárunk tájékoztató munkájának jellemzőit.

Nem célunk a könyvtárunkra jellemző szolgáltatási kör egészének számbavétele, csupán egyik szeletének, a *visszakereső (passzív) tájékoztatásnak* egzakt leírására törekszünk. En-

nek érdekében a közelmúltban két alkalommal a *tájékoztató könyvtárosok önfényképezésével* mértük a napi olvasószolgálati munka során jelentkező – tájékoztatás iránti – igényt. Intézményünkben ugyanis a tájékoztatás szervezeti-leg-formailag nem különül el az olvasószolgálattól, csupán egymástól különböző munkaköröket rendeltünk az eltérő feladatokhoz.

Tájékoztatói kérések

1988. április 11-től 30-ig és október 10-től 29-ig (kétszer tizennyolc nyitvatartási napon át) a szolgálatot teljesítő tájékoztató könyvtárosok 1727 (884 + 843) kérést rögzítettek. (Csak a felvilágosítást, illetve a szakirodalmat érintő igényeket vettük számba.) Felvilágosítási, technikai referenz kérést áprilisban 681 (77,2%), októberben 557 (66%), érdemi tájékoztatói kérést 203 (22,8%), illetve 286 (34%) regisztráltunk. (Ez összesen 884, illetve 843.) Az érdemi tájékoztatói kérések megoszlása a következő volt: irodalomkutatás 2, illetve 1, anyaggyűjtés 7 – 6, ajánlás valamely témában 155 – 162, faktográfiai tájékoztatás 27 – 39, bibliográfiai tájékoztatás 12 – 58.

Az igények zömét teljesítettük. Áprilisban

hús kérésnek nem tudunk eleget tenni, más könyvtárak felajánlott szolgáltatásait tizenhárom alkalommal fogadták el az érdeklődők, a könyvtárhoz tehát hét esetben fordultak hiába az olvasók. Októberben öt igénylő nem kívánta, hogy más könyvtárat megkeressünk, a szolgáltatásközvetítés huszonhat alkalommal volt lehetséges. Ezek a viszonylag nem magas számok is jelzik, hogy a dokumentumok, információk helyben történő, azonnali hozzáférhetősége igen fontos a használók számára.

Az érdemi tájékoztatás *alkalmazott tipizálása* mind módszertani, mind értelmezési szempontból magyarázatot igényel. Az egyértelmű fogalmak kibontását feleslegesnek ítélve csupán azt szeretném rögzíteni, hogy a könyvtári szolgáltatások egymástól nem függetlenek, a tájékoztatási szintek egymásra épülnek, a minősítés erősen szituációfüggő. Például az általunk korábban összeállított irodalomjegyzék egyik tételének könyvtárközi átkölcsonzésére vonatkozó kívánság technikai feladatok elvégzésével teljesíthető. Ugyanakkor például a hiányos, rossz adatokkal jelentkező olvasó, vagy bibliográfiailag nem ellenőrzött, nem azonosított kérés érdemi tájékoztatói munkát igényel. A természetes okokon túl ezért is lehet lényeges nagyságrendi eltérés két mintavételünk bibliográfiai tájékoztatásra vonatkozó adatai között. Az *anyaggyűjtés* fogalmával azt a tájékoztatási feladatmegoldást jelöltük, amely hosszabb gyűjtőmunkát, a könyveken kívül cikkek, tanulmányok keresését, a katalógusokon túl bibliográfiák, repertóriumok használatát is megkívánja, de a felkínált irodalom sem mennyiségben, sem szerkesztettségben nem felel meg az irodalomkutatás (irodalomjegyzék) kívánalmainak.

Igények és igénylők

Olvasóink érdeklődése *valamennyi tudományterületre kiterjed*. Adataink azt a korábbi megfigyelésünket is igazolták, hogy humán témákban sokkal gyakrabban keresnek meg minket, mint „reáliákban”. Az összes kérés kb. 60 százaléka mindkét hónapban a társadalomtudományokat, az irodalom- és nyelvtudományt, illetve a művészetek, játék és sport szakcsoportját érintette. A természet- és alkalmazott tudományok részesedése a fenti mennyiségnek mindössze fele.

A két hónap adatai között lényeges eltérést a művészetek és a komplex (több tudomány-

ágot érintő) témacsoportban tapasztaltunk. Ennek konkrét okai vannak, amelyek azt is pontosan jelzik, hogy a társadalmi környezet aktuális változásai a könyvtár iránti igényekben is megjelennek. A művészetek témakör tájékoztatási igénye a megyei művelődési központ által rendezett Lajtha László-émlékülés miatt nőtt meg, jóval meghaladva a valószínűsíthető átlagot. A komplex tájékoztatás szintén aktuális esemény, a közelgő november 7-i évforduló miatt vált nagyobb mennyiségben szükségessé. De megjelent a kérdések között az állampolgári érdeklődésnek egy korábban kevésbé tapasztalt formája is, nevezetesen az élénkülő belpolitikai élet, az egyre nyilvánvalóbb pluralizálódás, az egyéni vélemények kialakításához hozzásegítő tájékoztatói igény egyes esetekben történeti, társadalomelméleti, politikai és ideológiai (helyi önkormányzatok, egyesületek, demokráciatermelők), másokban jogi, természettudományi és környezetvédelmi megközelítést is igényelték a felmerült kérdéseknek (Bős-Nagymaros).

A tájékoztatást igénylők megoszlása főbb foglalkozási csoportok szerint az alábbi képet mutatta: aktív keresők 83 (40,8%), illetve 81 (28,3%), tanulók (tizennégy év fölöttiek) 58 (28,6%), illetve 109 (38,1%), felsőfokú tanulmányokat folytatók 41 (20,3%), illetve 82 (28,7%), nyugdíjas és háztartásbeli 21 (10,3%), illetve 14 (4,9%).

A felhasználók összetétele igen szoros kapcsolatban áll a szorgalmi idővel. Könyvtárunkban mindig jelentős volt a tanulmányi feladatok teljesítőinek száma, fenti adataink azt is igazolják, hogy az önálló feladatmegoldás, a kiselőadásokra való felkészülés a tanév elején, az új anyagok feldolgozásakor ugrásszerűen megnő. Áprilisban az ismétlés, a számonkérés idején a könyvtárhasználat visszaszorul. A korábban már említett aktualitás (az októberi forradalom évfordulója) ugyancsak a tanulók (elsősorban a középiskolások) közül hozott több érdeklődőt, mutatva az iskolák megemlékezési gyakorlatát. Az aktív keresőknél mindkét mintavétel alkalmával azonos jelenlétet regisztráltunk, ami kialakult, stabil könyvtárhasználatot jelez. A tájékoztatás iránt megnyilvánuló érdeklődésüket örömmel értékelhetjük úgy, hogy a könyvtár információs intézményként jelen van a város kulturális infrastruktúrájában, az állampolgárok mindennapjaiban. Ez a problémamegoldás helye a publikáló, alkotó módon dolgozó értelmiségiek, vállalkozók, a második gazdaságban tevékenykedők

számára is. Sajnos más könyvtárakat jellemző, összehasonlításra módot nyújtó adatokkal nem rendelkezünk, és vizsgálatunk azt sem képes kimutatni, hogy a potenciális információ-igénylők közül mennyien nem találnak el a könyvtárhoz.

Indítékok és válaszadók

A szolgáltatás igénybevételének indítékai között mindkét mintavételnél az ismeretbővítés (tanulmányi munka) áll az élen. A gyakorisági sorrendben csupán a tudományos tevékenység és az aktuális események helye cserélődött fel, a jelenség magyarázatát a fentiekben már megkíséreltük. Tanulmányi munka (felkészülés órára, kiselőadás, dolgozat, továbbképzés, felvételi, tanulmányi kirándulás, nyelvtanulás) 104 – 154, érdeklődés (tulajdonképpen mindennapi probléma megoldása, például második gazdaság, barkácsolás, építkezés, jogi kérdések, gyereknevelés) 45 – 55, munkafeladat (főfoglalkozáshoz kapcsolódó) 20 – 37, tudományos tevékenység (kutatás, publikálás, lektorálás, előadás, tudományos cím megszerzése) 16 – 11, aktuális események, évfordulók (iskolai, társadalmi ünnepek, más intézmények programjai) 10 – 19, szabadidős tevékenység (rejtvényfejtés, utazás) 7 – 10.

A mért és a fentiekben jellemzett visszakereső tájékoztatás tipizálása és elemzése után – a témakörök változatosságát illusztrálандó – mindkét adatcsoportból kiemelünk néhány érdekes és jellemző, nem tanulmányi célú irodalomajánlási témakört. Áprilisban több esetben javasoltunk irodalmat építkezéshez, kisállattenyésztéshez, könyveléshez, a deviancia jelenségeiről, a grafológiáról, a számítástechnikáról, a genetikáról. Októberben feljegyeztünk többek között éticsiga-tenyésztésre, kutyatarásra, a magyarországi választások történetére, aktuális környezetvédelmi problémáinkra, a magyar-osztrák kapcsolatokra, a nemzetiségi kérdésre, a román-magyar viszonyra, az intelligenciatesztekre, a vezetési módszerekre, a sajtó szerepére, a magyarországi energiahelyzetre vonatkozó kéréseket.

A vizsgálat ideje alatt a *tájékoztató könyvtárosok változó jelenléte* mellett kellett ellátnunk a tájékoztató tevékenységet. A legoptimálisabb esetben hat kolléga teljesített szolgálatot, a minimális létszám pedig két fő volt. Áprilisban, a vizsgált időszak 11 napján, öt vagy hat tájékoztató könyvtáros dolgozott, míg októberben

15 olyan munkanap adatait rögzítettük, amelyeken mindössze három, illetve négy kolléga volt jelen. Vagyis romló személyi feltételek mellett végeztük a tájékoztatást. A kérések átlagos napi mennyisége áprilisban 49, októberben 47 volt. Tény, hogy *a könyvtárosi és tudományterületi szakértelmet egyaránt feltételező érdemi tájékoztatás csupán töredéke* (negyedénél alig több) *a teljes mennyiségnek*, és ez az egyik speciális jellemző, amire írásunk elején utalni kívántam. Rendkívül sok, rövid idő alatt megoldható, úgynevezett technikai referenzs kérdés (felvilágosítási igény) hangzik el nap mint nap, amelyek rutinszerűen megoldhatók. Vannak könyvtárak, ahol ezt a tevékenységet az „általános tájékoztatás” fogalommal jelezve, szervezetenként és személyzetben is elkülönítik az úgynevezett szaktájékoztatástól, amely tevékenység tudományterületi jártasságot és ismeretaktívizálást, sok esetben nyelvtudást is feltételez.

Könyvtárunk jelenlegi gyakorlatában nem érvényesül a tájékoztatás kétlépcsős szerkezete, a tájékoztató könyvtárosok tudományterületek felelőseiként, a szakterületi tájékoztatás mellett, ellátják az általános referenzs szolgálatot is. Úgy vélem, így a munkakörök követelményigénye ésszerűen homogenizálódott, az olvasók másik könyvtárhoz történő átirányítása az elfogadható legkisebb mértékűre csökkent, vagyis a szervezetet az igényeknek leginkább megfelelő módon alakítottuk ki. Egyetlen hátránya, hogy a kényszerű helyettesítések miatt a kurrens feladatokkal meglehetősen lefoglalt személyzet nem képes a bibliografizálásban olyan teljesítményre, amely más szervezeti felállás esetén lehetséges volna.

*

Könyvtárunk tájékoztató (itt és most visszakereső) tevékenységét, az igények szerkezeti megoszlását szemléletesen egy piramis ábrázolhatná, egy olyan piramis, amelynek talapzatát a leghátulabban megnyilvánuló felvilágosítási igények képezik, csúcsa a faktográfiai és bibliográfiai tájékoztatás, az irodalomkutatás, a közepe pedig a tanácsadás (anyaggyűjtés és ajánlás).

Lehet, hogy hasonló könyvtárak gyakorlatának áttekintése más eredményre vezetne, lehet hogy lényeges eltérés mutatkozna a nagy egyetemi, vagy a vasi megyeszékhelynél fejlettebb iparú városokban, mégis inkább úgy vélem, nagyjából minden megyei könyvtárban ez a

helyzet. Biztosat azonban csak akkor tudhatnánk, ha más megyei könyvtárak is beszámolnának tapasztalataikról. Ez annál is fontosabb lenne, mert a téma, a szétszóró tájékoztatás, a tájékoztatás egészének a többi szolgáltatáshoz való viszonya, a tájékoztató könyvtárosok munkaköri feladatai, az érdemi és a technikai

tennivalókhöz rendelt személyzet aránya, a szolgáltatásközvetítés kérdésköre vitathatatlanul aktuális.

Örülnék, ha gyakorlatunk bemutatása más megyei könyvtárakat is megszólalásra készítetne.

Pallósiné Toldi Márta

Zenehallgatásra nevelő foglalkozások kisiskolásoknak

A Szolnoki Városi Központi Könyvtár gyermekkönyvtárában több éve folyik csoportos foglalkozás az óvodás és iskolás korosztálynak. Elsősorban újszerűsége törekedve több esetben vezettem és vezetek különféle témájú foglalkozásokat. Kísérletképpen megpróbáltam nagyobb hangsúlyt fordítani a zenei képzésre. Ilyen irányú tapasztalataimat szeretném most közreadni!

A téli évszak játékos foglalkozásain meghallgattam a gyerekekkel Vivaldi *A négy évszak* című zeneművéből a *Tél* című kompozíciót. A mű jelentősége főként az évszakhoz kötött időszerűségében rejlett, és a hangulati, ráhangoló hatása is megvolt. A lemezhallgatás előtt a gyerekeket csak a darab zeneszerzőjéről és címéről tájékoztattam, a továbbiakban fantáziájukra hagyatkoztam. Először meghallgattuk mind a három tételt, majd pedig külön-külön beszéltünk is róluk. Rávezetésként felhívtam figyelmüket a téli részek hangulatára, tempójára, ritmusára, változó hangszínére. Mindezt nyolc éves gyermekekkel játszottuk el, akik a szolnoki Münnich körüti és a Rigó úti általános iskola második osztályos tanulói voltak.

A kicsikre nagy hatással volt a közvetlen, új témájú beszélgetés. Meglepődve vették tudomásul, hogy gondolataikat rajzban is kifejezhetik: a három tétel bármelyikét ábrázolhatták, és rajzaiknak címet is adhattak. Számomra is nagy élmény volt, hogy a zene hatása milyen csodálatos fantáziaképet alkotott.

Természetesen nem minden gyerek képzel- és emlékvilága volt olyan gazdag, hogy megközelítette volna a mű előttük ismeretlen mondanivalóját. Több olyan akadt viszont, aki a zenei elmélyülés során ráérzett a szerző alap-

gondolataira, a mű hangulatára. Jól feltérképezhető volt a gyermekek dús fantáziája, képzelőereje, belcéló képessége. Céлом valójában az volt, hogy megmozgassam a gyermekek szubjektív gondolkodásmódját, asszociálóképességeit eddigi ismereteik, tapasztalataik, az új iránti fogékonyságuk alapján.

A kiemelkedő rajzokat a téma és a hozzátartozó címadás alapján válogattam ki. A tanulók jól kiszűrtek a színhasználat és a formavilág

kettős ábrázolásával a lényegét. Számomra is meglepő volt, milyen jól illesztették az első tétel témájához a szaggatott vonalú, sötét színhasználatú ábrázolást, valahol mélyen megelevenítve a jéggé fagyott, didergő, vacogó világot.

A tétel második részét a gyors hegedűszó teszi mozgalmasabbá, és erre ráérezve a gyerekek mozgásban lévő alakokkal elevenítik meg a vidámabb téli képeket.

A második tétel lassú, szomorkás hangulatot ad. A rajzok is ehhez igazodva egyvonalasak, egyszerű felépítésűek, kopárságot, bús hangulatot keltnék. A pajtasok mindezt alátámasztották a címekben is, hiszen a második tételre a következő elnevezések születtek: *Fagy; Tél-apó bánata; Jön a tél.*

A harmadik tétel is lassú, érdekes hangközökben szólal meg, amely igazán gyorsra nem változik a mű végéig sem. Ennek ellenére a gyerekeknek a gyors mozgás, a száguldás jutott

eszükbe, és sielő, szánkázó embereket rajzoltak. A szélsőséges, hullámzó zene adta talán az ötletet annak a kisfiúnak is, aki *Veszélyes tél* címen hegyről lesikló, száguldó embereket ábrázolt, magába rejtve a tél veszélyeit is.

Az egyes tételek különböző hangulattal, lüktetéssel változatos képzeletvilágba sodorták a kicsiket. Azok, akik a zenét hallgatva ujjakkal még kopogták is a ritmust, nyilvánvalóan átérezték annak jelentőségét!

E két csoporttal szeretnék negyedik osztályos korukig foglalkozni hasonló módon, és végigkísérni a zene és a fantázia kapcsolatának alakulását, fejlődését.

A könyvtári foglalkozás zenei irányú nevelésének célját abban is látom, hogy minél több gyermekhez jusson el a komolyzene, minél többen megszerethessék.

Hamarné Hubai Ibolya

Lapozgató

A népművelés aktuális kérdéseiről, jelenéről és jövőjéről tárgyaltak a Magyar Népművelők Egyesülete III. Küldöttközgyűlésének résztvevői 1988. november közepén. Az összejövetelről a *Népművelés* 1988/12-es száma készített összefoglalót. A közgyűlés változatos tematikájában szerepelt a művelődési házak gazdasági helyzete, az elvi megfogalmazások helyett a cselekvés szükségessége, a pályaelhagyások kedvezőtlen aránya, bérezés, a fenntartókkal való „viszontagságos viszonyok”, szakmai és politikai átalakulás, a népművelők képzettsége, sőt műveltsége és számos más, a népművelés jövőjét érintő kérdés. Mint a cikkből kitűnik, a közgyűlést tárgyilagosság, ironia és pátozsg egyaránt jellemezte.

A kultúráközvetítés lehetőségének, eszükének és közegének tekinti a vallást, a vallásos életformát *Tomka Miklós,* aki a *Népművelés* ugyanebbe a számába írt cikket *Az egyház mint a felnőttnevelés intézménye* címmel. Szociológiai vizsgálatok tanúsítják, hogy a vallásos életet élő emberek csoportjában a szociális felelősségvállalás és ezzel párhuzamosan a gyer-

mekek száma is nagyobb, mint nem vallásos társaiknál. Úgy tetszik, hogy a felsőbbrendű, irányító lényhez való viszony igénye rendkívül erősen antropomorf sajátosság, s nem csupán szükséglet, de fegyelmező és inspiráló erő is lehet. Ma, amikor materiális szerkezetek, gazdasági és politikai struktúrák súlyos kompromittálódáson mentek keresztül, s az egyes ember bizalma ismét befelé és fölfelé keres kapaszkodót, nagyon megnövekedett a vallásos életmód, a legkülönfélébb hívő közösségek vonzereje. Ebben a cikkben ezúttal azon a szerepen van a hangsúly, amit a vallás a kultúrában és közvetítésében ismét betölthet. Nem csupán a vallásos formák hordozta kommunikációs szokások, melyek a köznapiaknál nemezebbek, nem csak az ismeretszerzés, a személyes társadalmi szerep vállalása, a belső egyensúly megteremtése lehet a vallásos szemlélet hozama. Ennél többről: felnőttnevelésről van szó, amely a hosszú évtizedeken át nélkülözött, az egyénnek szóló figyelmet és reflexiót, az önreflexió és személyes erkölcs tréningjét biztosíthatja, s nem utolsósorban egy sokezer éves, jól strukturált tudatforma kultúráját.

(A. R.)

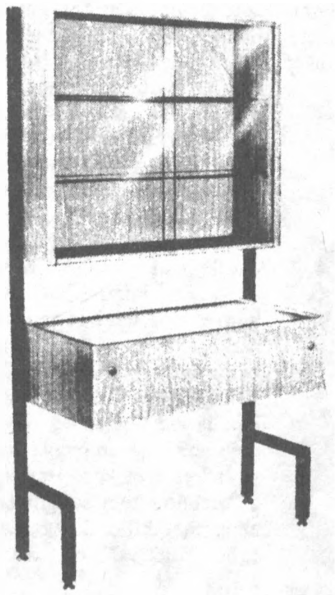
A TANÉRT AJÁNLATA

Bemutatjuk a

MERABONA

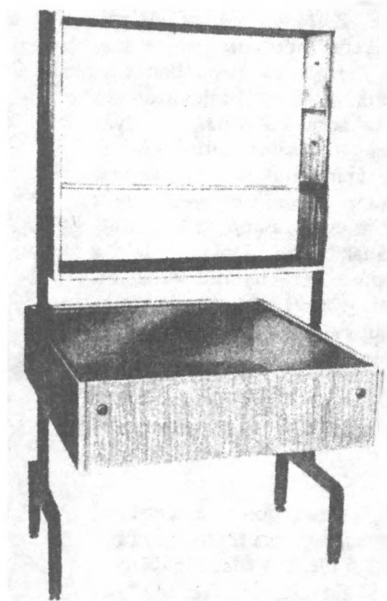
KÖNYVTÁRI BÚTORCSALÁD

további két tagját

Egyoldalas vitrin

Fogyasztói ára: 3930,- Ft.

Kétoldalas vitrin

Fogyasztói ára: 5120,- Ft.

Mindkét vitrin felső része tolóüveggel zárt üvegpolicos szekrény, amely alatt üvegtetős tároló található

VÁRJUK KEDVES VÁSÁRLÓINKAT!

Országos Tanszergyártó
és Értékesítő Vállalat
Bútorkereskedelmi főosztálya

Budapest, VIII., Szentkirályi u. 8.
Levél cím: Budapest 1428 Pf. 2.
Telefon: 339-938

Az Országos Széchényi Könyvtár Széchényi-emlékülsének központi eseményéről, az először átadott Széchényi-emlékérméről és a vele kitüntetett Soltész Zoltánné pályafutásáról, kiemelkedő munkásságáról e számunk *Perszonália*-rovatában számoltunk be. Az emlékülés azonban alkalmat adott a *Keresztury* pályázat idei győztesének kitüntetésére, díjaink átadására is. A pályázat nyertesei, külön helyezések nélkül ebben az évben *Bánfi Szilvia* (dolgozatának címe: Huszár Gál, a nyomdász és nyomdakészlete), *Bánosi György* (Mágiaperek Antiochiában és Kis-Ázsiában a 370-es években), valamint *Szabó András* (Magyarok és magyarországiak levelei Johann Jakob Grynaeushoz 1579–1600-ig) voltak. (W. S. A.)

Az Országos Széchényi Könyvtárban tartotta legutóbbi elnökségi ülését a Magyar Könyvtárosok Egyesülete. Az elnökség tagjai első napirendi pontként megismertkedtek az OSZK nemzeti periodika adatbázis (NPA) online lekérdezési lehetőséget biztosító rendszerével. *Sonnevend Péter* főosztályvezető mutatta be az adatbázist, szólt kialakításának folyamatáról, a felmerült és még mindig érvényes problémákról, a költségekről és a közelebbi-távolabbi továbbfejlesztési lehetőségekről, a szolgáltatások áráról és arról, hogy kik, milyen módon vehetik igénybe. Magát az online lekérdezést *Tószegi Zsuzsa* osztályvezető mutatta be gyakorlatban. Szerkesztőségünk őt kérte fel, hogy a rendszert olvasóink számára is részletesen ismertesse.

A továbbiakban az elnökség a 21. vándorgyűléssel kapcsolatos

kérdéseket (szálláslehetőségek, étkezés, költségek, a konferencia és a plenáris ülés programja, előadók, szekcióülések stb.) tárgyalt, az MKE nemzetközi ügyeiről hallgatott meg beszámolót *Pröhle Éván*tól, kitüntetési javaslatokat fogadott el, valamint *Vajda Erik* tájékoztatását tárgyalta meg az alapszabály szövegezésének állásáról, arról a javaslatról, hogy az alapszabályt a tagság összes, rendkívüli küldöttközgyűlésen vitathassa meg.

Új telefonszámon is hívható a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban működő Közhazsnú Információs Szolgálat (KISZ): az eddigi

182-934 mellett „belépett” a 182-050-es szám is. A szolgálat munkatársai nem csak információt szolgáltatnak – ez természetes –, de boldogan fogadják és várják közérdeklődésre számot tartható tájékoztatások bejelentését is. (Zárójelben jegyezzük meg, hogy a szolgálat általunk javasolt rövidítése, amelyet a *Könyvtáros* 1988/7-es számában dörgedelmes bírálata ért, az idők változásával mégiscsak helyesnek bizonyult: a Magyar

Kommunista Ifjúsági Szövetség megszűnése, illetve DEMISZ-szé változása-átalakulása jogossá teszi, hogy a KISZ-t ezentúl kizárólagosan Közhazsnú Információs Szolgálatnak értelmezzük.)

Hatvanadik születésnapja alkalmából nemcsak az írók, költők, irodalmárok ünnepelték *Fodor Andrást*, a többszörös József Attila-díjas költőt, kiemelkedően jelentős műfordítót, az írószövetség „szürke eminenciását”, az irodalmárok és zenészek, illetve az irodalmárok és képzőművészek között tartós hidat építő alkotót, irodalomszervezőt és irodalom-, valamint zenetörténészt (József Attila és Sztravinszkij monográfusát), hanem a TÉKA Könyvértékesítő és Könyvtárellátó Vállalat is. Az ő ünneplésük is felhívás arra, hogy a szakma, a könyvtárosok végre valóban számot vessenek azzal, évtizedeken keresztül olyan valaki volt „kollégájuk”, az *Új Könyvek* alapító atyái közül való „virtigli” könyvtáros, aki úgy tett szert nemzetközi hirre és rangra, hogy közben mindvégig megmaradt tényleg kollégának. Talán világméretekben is ritka jelenség, hogy valaki egyszerre legyen nagy nemzeti költő és *lege artis* könyvtáros. Lapunk a közeljövőben megkísérli, hogy elkezdje a különös-egyszeri pályafutás titkainak és tanulságainak megfektetését.

A Kőrösi Csoma Sándor Kollégium könyvtára „műfajának” kiemelkedő jelentőségű képviselője. A volt Budaörsi úti kollégium az ELTE legnagyobb diákotthona, ezerkétven lakosú. Az ő sokrétű könyvtári igényeik kiszolgálása nehezül az 1971-ben létrejött kollégiumi könyvtárra. Persze a „lakók” mehetnek, mehetnének másféle helyre is, legjobb azonban – úgy látszik – „otthon” megkapni mindent, így nem kell beutazni a Budaörsi útról az egyébként is nehezen megközelíthető OSZK-ba, a sokféle bajjal megvert Egyetemi Könyvtárba stb. A könyvtár sokféle kollégiumi könyvtár összevonásából jött létre, anyagában megta-

lálhatók a volt Bolyai, Ráday és egyéb kollégiumok állományrészei. Tervszerű, szakszerű gyarapítása a hetvenes évek közepétől számítható. Jelenleg mintegy 35 ezer könyvtári egységet tartalmaz, az ELTE három karán oktatott tudományágak szakirodalmát, a tankönyveket és a jegyzeteket gyűjti (ez utóbbi azért is különösen fontos, mert az egyetemi jegyzetek másutt, nagykönyvtárakban is, gyakorlatilag hozzáférhetetlenek). Az 1200 kollégista 90 százaléka beiratkozott olvasó, de a maradék 10 százalék is megjelenik időnként a könyvtárban – persze „vészhelyzetekben”. Naponta 50–100 dokumentumot kölcsönöznek, vizsgaidőszakban 100–200-at. A legvonzóbb, legnépszerűbb „szolgáltatás” maga a nyitvatartási idő: 11 órától este 10-ig áll a kollégisták rendelkezésére a könyvtár, két külön olvasótermével, a természettudományival és a társadalomtudományival. Egyszerre 70 olvasó kaphat ülőhelyet, ez nemegyszer kevésnek bizonyul. A dolgozóit munkálkodókat a könyvtár írógéppel is segíti, van cirillbetűs írógépük is. A 170 periodikumot járató könyvtár fölötté liberális: a nyitvatartási idő után is kölcsönöz folyóiratokat, kézikönyveket. Olyan könyvtártípust képvisel, amely legtöbbször kívül esik szemhatárunkon. Műfajával érdemes lenne külön, alaposabban foglalkozni. (K. K.)

A Megyei Könyvtárigazgatók Tanácsa május 3-ától 5-éig tartotta meg tavaszi ülését Balatonföldváron. A tervezett programhoz képest a tényleges napirend alaposan módosult. Így például elmaradt a tájékoztató Somogy megye kulturális helyzetéről. Ezután következett volna a Művelődési Minisztérium tájékoztatója a tárca elképzeléseiről és javaslatairól, de a beharangozott államtitkár nem érkezett meg, csak az üzenet, hogy estére várható. Így aztán a referátum helyett *Skaliczki Judit* korreferátuma indította a tanácskozást. Szerencsére ez a korreferátum, amely széles körű nemzetközi szakirodalomra támasz-

kodva rajzolta meg a könyvtárak jövőképét, önmagában is megállja a helyét, következő számunkban közöljük is. (Az elsőnek jelzett korreferátum előadója sem érkezett meg, s így némely rosszmájú résztvevők meg is jegyezték, hogy ez amolyan „hátulsó pár előre fuss!” értekezlet.)

A program nem jelezte *Benjámín Judit* könyvtáros képviselő érdekes beszámolóját az Országgyűlés kulturális bizottságának munkájáról, *Glatz Ferenc* dezinált művelődés-

ügyi miniszter bemutatkozásáról, saját képviselői tevékenységéről.

Gyenesei István, a Somogy Megyei Tanács elnöke (szintén programon kívül) adott tájékoztatást a megyei tanács munkaszervezetének modellértékű átalakításáról. Este hangzott volna el a közben befutott *Knopp András* államtitkár referátuma, helyette – fehér asztal mellett – baráti beszélgetés során került terítékre a könyvtárügy megannyi kérdése.

Másnap délelőtt hangzott el az előző napon elmaradt tájékoztató, amelyet *Billédi Ferencné dr.* tartott

Kölcsönösség a könyvtárak és a könyvtárosok egyesülete között címmel, majd *Nagy Attila* előadása hangzott el *Nyilvánosság és könyvtár* címmel. Elmaradt *dr. Kenyéri Katalin* *A jogi formák alkalmazásának aktuális teendői* című előadása. Az Országgyűlési Könyvtár két munkatársa bemutatta a *Pressdokot*, a könyvtár sajtófigyelő floppy újságát, a KMK munkatársa pedig a MANCI-t, a KDSZ és a MAKSZAB számítógépes változatát. *Kovács Lászlóné* előadását – *Érdekes megoldások, alkalmazható könyvtári know-how-k* – hirdette meg a program, de rövid bevezető után belefajtották a szót az előadóba. (Az összeállítás cikkesített változatát ebben a számban közöljük.) A délután folyamán a Könyvtárak Gazdasági Társaságának tagjai zárt ülést tartottak, így erről nem tudunk hírt adni.

A harmadik nap délelőttjén *Hegedűs Péter* adott tájékoztatást az MNB tételeinek átvételéről és az OSZK számítógépesítési programjáról, a közművelődési könyvtárak kapcsolódási lehetőségeiről. (A témára következő számunkban szeretnénk visszatérni.) (B. L.)

A Magyar Hirdető, az MTV Kereskedelmi Főigazgatósága RTV Belkereskedelmi Igazgatósága és a TÉKA közös új vállalkozást indít, együttműködésük közös könyvkiadói és -terjesztői munkát jelent. Terveikben két, különböző típusú könyvsorozat szerepel: a *Denevér Könyvek* és egy gazdagon illusztrált, népszerű ismeretterjesztő műveket felölelő sorozat. A *Denevér Könyvek* kötetei azokból a régi detektív-, kalandos és romantikus regényekből fognak állni, amelyek korábban mind megjelentek már magyarul, ám jelenleg hiánycikkek, pedig a világ különböző könyvpiacain állandóan jelen vannak. A második sorozat elsősorban kultúrtörténeti és erotikus alkotásokat fog tartalmazni, már az idén megjelentetik például *Knoll-Jaechel* híres kétkötetes Erotikus kislexikonát. A *Denevér Könyvekben* idén több *E. Wallace* és *Rogger* mű is várható.

Keressük az utat

Ötletek külföldről – hazai felhasználásra

A társadalom minden területét érintő válságban keressük a kivezető utat. Keresi az egész társadalom, mindenki egyenként és szervezetek, szakmák közösen. Így a könyvtárügy is. De vajon nem fordul-e elő velünk, hogy nem látjuk a fától az erdőt? Meg akarjuk reformálni a megreformálhatatlant, pénzért sirunk ott, ahol pedig tudomásul kellene végre venni, hogy nincs. Nincs több, mint amennyi van, sőt jó, ha jövőre és azután ennyi is lesz. Keressünk tehát olyan területeket, ahol mi magunk, jó szándékú, tenni akaró emberek még tehetünk valamit. Ezért örültem, amikor a könyvtártudományi szakkönyvtár munkájának indirekt propagálására olyan felkérést kaptam, hogy a külföldi szakirodalomban található ötletekből állítsak össze egy válogatást a megyei könyvtárigazgatók tanácsának májusi ülésére. Olyan ötletekből, amelyek idehaza is megvalósíthatók. Ez első hallásra, nem kellően ismerve a közművelődési könyvtárak munkáját (világéletemben szakkönyvtárban dolgoztam), nem tűnt könnyű feladatnak. De azután a szakkönyvtár lelkes munkatársai hordták az ötleteket – átnézve a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* számait, mert tapasztalatunk szerint ezeket sem forgatják kellően –, és összeállt az anyag, több is, mint amennyi időt eredetileg kaptam azok ismertetésére. Bevezetőmben összesítettem azokat a kérdéseket, amelyekre mostani helyzetünkben különösen érzékenyek lehetünk. Meghökkenve tapasztaltam, hogy a tanácskozás első napján és a második nap délelőttjén elhangzott gondolatokra szinte rimelnek az én példáim. Nincs új a nap alatt, és azokban a fejlett polgári társadalmakban, ahol több pénz van a kísérletezésekre, sok olyan, a szakirodalomban dokumentált gondolat, eljárás születik, amelyekre érdemes odafigyelni. Ők is hasonló cipőben jártak tíz-tizenöt évvel ezelőtt, amikor jelentősen megkurtították

a könyvtárakra fordítható pénzügyi kereteiket, így eljárásaik, útkeresésük például szolgálhat.

Sajnálom, hogy a napirendi pontok elhúzó-dása miatt végül is nem volt módomban elmondani azt, amire három hét kemény munkájával készültem. Nem szavaztak meg nekem a megyei könyvtárigazgatók annyi időt, hogy befejezzem a számukra ismételten átcsomagolt, részben lerövidített, továbbgondolásra serkentő információkat. Hallom egyre-másra, hogy tanácsi értekezleteken, pártértekezleteken éjfélbe, hajnalba nyúló vitákon érlelik a kiutat jelenthető gondolatokat. Hát akkor nekünk, könyvtárosoknak nincs fél óránk arra, hogy odafigyeljünk azokra a társadalmakra, ahol már bizonyítottan sok mindent sikerült megoldani? Talán az is baj volt, az ülés elnöke azért vesztette türelmét, mert egy kis humort igyekeztem belopni gondjaink közé egy amerikai lopásgátló ötletével. De én is azt kérdezem, amit *Thatcher* angol miniszterelnök: „Nem túl pesszimisták maguk, magyarok?” Nem hinném, hogy könnyebb megbirkózni a nehézségekkel, ha elfelejtünk mosolyogni.

Sajnálom, hogy nem volt nagyobb érdeklődés számítógépes könyvtártudományi adatbázisunk iránt, a bemutatására külön leutazó kollégámhoz két résztvevő ment oda megnézni a rendszert a gépen, jöllehet reméltem, hogy azokból a megyékből, ahol könyvtárosképzés folyik, kapva-kapnak ajánlatunkon, mely szerint fél évre ingyenesen odaadjuk a könyvtártudományi adatbázist irodalmat keresni és adatbázis-használatot tanulni.

Örülök, hogy a Tolna Megyei Könyvtár igazgatója, *Elekes Eduárdné* a szünetben elkérte az adatbázist, éppen a megyében folyó könyvtárosképzésre való tekintettel. Örülök annak is, hogy *Bereczky László* főszerkesztő, a *Könyvtáros* számára még „lábon” megvette

a cikket, mert így legalább azok a résztvevők, akik a félbemaradt előadás után odajöttek hozzám és érdeklődést mutattak egyik vagy másik téma iránt (a Baranyai Megyei Könyvtár igazgatója, *Román Lászlóné* a teljes előadás szövegét kérte), írásban elolvashatják azt.

Végül is tenni kell dolgainkat, legjobb tudásunk szerint. Abban a reményemben ugyan csatlakoznom kellett, hogy a szakma majd kér tőlünk, megmondja, hogy mit várna tőlünk meglévő szakirodalmi szolgáltatásainkon kívül, de azért úgy látom, hogy többen is megtekintették látványosabb könyveinkből rögtönzött kiállításunkat, sőt néhányan fel is írtak egy-két címet azzal a szándékkal, hogy könyvtárközi kölcsönzés útján megkérjük majd. Mindez és az, hogy a *Könyvtári Expressz*-ben meghirdetett könyvtárhasználói videofilmünk iránt is akkora kereslet mutatkozik, hogy sorba kell állni érte, azt bizonyítja számunkra, hogy érdemes tovább munkálkodnunk. És ha jelen cikkem alapján bárkiben igények merülnének fel, gondolatok arról, hogy mit is várna el szakkönyvtárunktól, úgy – szerénytelenség nélkül állíthatom –, hogy Európában is egyik leggazdagabb gyűjteményünk hálásan fogad minden igényt, javaslatot, és képességei szerint meg is kísérli teljesíteni azt.

*

Amikor felkérést kaptam kollégáimtól, hogy a könyvtári állományban található szakirodalmából szedjek össze egy csokorralót azokból az ötletekből, ínyencségekben, amelyek hazai hasznosításán is el lehetne töprengeni, örömmel tettem eleget a kérésnek, mert amióta a könyvtártudományi szakkönyvtárban dolgozom (hét éve) érzem, hogy e valóban gazdag anyagot nem használjuk ki eléggé. Bár évek óta fáradozunk azon, hogyan tegyük még jobban feltárttá, reklámozottá az anyagot, hogyan keltsünk fel iránta minél nagyobb érdeklődést, a könyvtár látogatottsága és ebből következően a szakirodalom használatossága a megkívánható szint alatt marad. Főleg a vidéki kollégák kedvéért igyekszünk kiterjesztett szolgáltatásokkal (referálólap, kurrens bibliográfia, gyarapodási jegyzék és legújabb adatbázis) csökkenteni azt a hátrányt, hogy személyesen ritkábban adódik lehetőségük betérni a friss irodalom tanulmányozására, de természetesen még a viszonylag hosszú magyar nyelvű tartalmi ismertetést közlő referálólapunk sem képes

pótolni az eredeti dokumentumokat. Arra szeretném buzdítani tehát a könyvtárvezetőket, hogy munkatársaikat ösztönözzék a minél gyakoribb könyvtárlátogatásra, tegyék számukra lehetővé, hogy Budapesten járván, vagy egyenesen ezért felutazva hosszabb időt is eltölthessenek ötletgyűjtéssel. Motivációként prémiumot is lehet kitűzni egy-egy ötlet elsajátítójának és hazai elterjesztőjének.

Kiemelt területek

A *Bibliotheksdiens*t című nyugatnémet folyóirat legfrissebb számában olvasom: „Meg kell állapítani, hogy az NSZK-beli könyvtárosok – ellentétben a más országokbeli kollégáikkal – még nem gondolták át eléggé intenzíven az Európai Gazdasági Közösség 1992-es nyitásának következményeit. Az, hogy ennek a nyitásnak a könyvtárrügyre sokoldalú következménye lesz, láthatóan még nem vált eléggé tudatossá.” Példának említi többek között a kölcsönzési forgalomra, a tarifák emelkedésére, a szakmai irányelvek, határozatok kölcsönös elismerésére, a munkaerőpiacra, a képzésre, a kutatási eredmények kölcsönös hasznosítására gyakorolt hatást. E problémák kezelésére a Berlinben működő *Deutsches Bibliotheksinstitut* „Európai Könyvtárrügy” elnevezéssel szakmai tanácsot hozott létre. (Nekünk, mint az EGK reménybeli társult tagjának nem kellene idejében szembenéznünk ezzel a kihívással, foglalkoznunk annak várható hatásaival?)

A politikai életben oly sokat hangoztatott Európához történő felzárkózásnak elősegítésében a könyvtáraknak is intenzíven részt kellene vállalniuk. Hol látok erre lehetőséget? Elsősorban az alábbiakra hívnám fel a figyelmet:

1. Az oktatás, képzés támogatása. Itt is főleg két olyan területre gondolok, ahol nagyon nagy a lemaradás és nagyon sokat képes a könyvtár segíteni. A *nyelvtanulási lehetőség* biztosítása az egyik terület. Az ezt a lehetőséget elősegítő anyagok beszerzésére számtalan forrás kínálkozik, olyan is, amely viszonylag olcsón kínálja anyagát. A Magyar Rádió idegennyelvű adásait rögzítve, kölcsönös könyvtárközi „másolás szolgáltatással” megsokszorozható a gyűjtemény. A másik terület, ahol nagy a lemaradás, a *számítógépes ismeretek*. Ennek előmozdítására számos külföldi könyvtárban találtak megoldásokat. Példáim között később még megemlítek ilyeneket.

2. A demokráciába való átmenet előmozdítása azáltal, hogy a könyvtár helyet ad az alternatív szervezeteknek, gondolkít itt mind a rendezvényeken biztosítható helyekre, mind pedig dokumentumaik propagálására, illetve a rádióban, tévében elhangzó ilyen tárgyú műsorok rögzítésére. Ez utóbbi azért is indokolt, mert az adások időpontja olyan késői, hogy sokan, akik másnap korán kelnek, nem képesek fennmaradni, hogy meghallgassák őket.

Végül egy olyan területről szólnék, ahol korlátlan lehetőségek állnak a könyvtárak előtt, ez pedig a szociális könyvtári munka, amelyre később még részletesebben kitérek.

Nem titkolt szándékom a szakkönyvtár szolgáltatásainak propagálása, ezért az idézett példákat általában csak pár szóval ismertetem, bővebb leírásaik, illetve az eredeti dokumentumok a könyvtártól kérhetők. A zárójelben feltüntetett KDSZ sorszámok alapján az érdeklődő eljuthat a lap bő referátumaihoz. A gigyűjtött példákat öt témacsoportban ismertetem.

Könyvtárépület, berendezés, technika

Svédországi az a példa, amely a cikk szerzője szerint az első ilyen jellegű vállalkozás a világon. Sikere pedig megdönti annak a sokszor használt kifogásnak az igazát, hogy „Ez nem megoldható, ilyet még soha senki nem csinált!” Az ország egy 14 ezer lakosú városának egyik, két és félezer lélekszámú lakóközterében a postai és könyvtári szolgáltatást összevonták és közös, erre a célra tervezett 350 négyzetméteres helyiségbe telepítették. Az elgondolás alapja az volt, hogy az ügyfélszolgálat mindkét szolgáltatásforma esetében hasonló. Eredmény: 1. a könyvtári költségvetés 80 százalékos növelése árán a szolgáltatás 300 százalékos növekedését lehetett elérni (heti 10 óra helyett 32 órát van nyitva a könyvtár); 2. a két személyzet összevonásával és a szakmai ismeretek kölcsönös elsajátításával állandóan biztosítható a szakszemélyzet; 3. a kézbesítő postás egyben megoldja a mozgókönyvtári ellátást is, és lényegesen gyorsabban, mint amire a ritkán közlekedő mozgókönyvtár képes volt; 4. a könyvtárpropaganda a postai szolgáltatást igénybe vevők körében is lehetséges (közös helyiségben történik a postai szolgáltatások nyújtása és a könyvkiadás); 5. kiterjesztett szolgáltatásokkal (színházjegy-árusítás, hor-

gásjegy-árusítás, turista információ, szobafoglalási lehetőség) tovább bővítették a használók körét.

A dél-karolinai San Bernardino-i városi könyvtárban már 1981-ben üzembe helyeztek nyilvános hozzáférésű személyi számítógépeket (a használók programot írhattak, szövegszerkesztővel dolgozhattak rajtuk). A nagy sikerre való tekintettel bővíteni kívánták a gépek számát, de nem lévén pénzük rá, két városi, egy megyei és egy állami intézménnyel közösen, egy magánszemély támogatásával számítógép-laboratóriumot rendeztek be, amelyet magánszemélyek, számítógépes klubok és iskolák egyaránt használhatnak, egyénileg is, csoportosan is. Minden szolgáltatás ingyenes. Eredmény: a laboratórium a könyvtárhasználatra rendkívüli hatással van. Teljesen új használókör alakult ki, és a „cég” intézményeket, magánszemélyeket adományokra ösztönöz. Ellentétben más könyvtári szolgáltatásokkal, ennek híre futótűzként terjedt el (KDSZ 88/383).

Amerikai példa a közművelődési könyvtárban üzemeltetett butik, ahol a könyvtári emblémás szatyron, trikón, kitűzőn, bögrén stb. kívül, papíráru (géppapír, jegyzetömb, radír, golyóstoll) is kapható. (*Javaslat*: másolatok árusítása a könyvtár tulajdonában levő, szerzői jogi védelem alá már nem eső régi, szép tervezésű értesítőkről, báli meghívó nyomtatványokról, régi képeslapokról, térképekről. A butik árusíthat adománytatványokat, képeslapokat, postai levelezőlapokat stb. Mindezzel, túl azon, hogy szerény haszon is elérhető, sok embert lehetne a könyvtárba csalogatni.)

Két, valóban gyakorlati szakkönyvre is felhívnam a figyelmet. *ClipArt and dynamic designs for libraries and media centers* (KlipArt és dinamikus formatervezés a könyvtárban és a médiaközpontokban) a címe annak a Libraries Unlimited kiadónál megjelent könyvnek, amelyben könyvtári dekorációs célokat szolgáló grafikák, propagandaanyagok találhatóak, ezeket másológéppel felnagyítva a könyvtár közvetlenül hasznosíthatja. Szintén közvetlenül hasznosítható a Meckler kiadó *Essential guide to dBase III+ in libraries* (Útmutató a dBase III+ könyvtári használatához) című könyve, amely azonkívül, hogy különböző könyvtári munkafolyamatok kész programjait közli mintaadatbázisokkal együtt, személyi számítógépeken azonnal futtatható formában, ezeket hajlékony lemezen is közzéteszi.

A könyvtárosok boldogan üdvözölték a fénymásoló gépeket, mert minék is lopna valaki könyvet, amikor lemásolása ilyen egyszerű? Sajnos tévedtek. Számos jelentés tanúskodik arról, hogy a csonkítás és lopás a könyvtárakban ma sem ritka. A hetvenes években biztonsági rendszerek ígérték a veszteségek csökkentését. Ennek sikerét különböző műszaki okok és emberi találékonyosság akadályozta meg. Valamit tenni kellett. Az amerikai Átkok és Ráolvasások Inc. cég kidolgozott egy forradalmi, bár ősi és megbízható elveken alapuló ötletet, a „Megátkozott Könyv Biztonsági Rendszert”. Az ötletet a középkori íródeáktól vették, aki ismerve az emberek átkoktól, ráolvasásoktól való rettegetését, minden könyv első oldalára odáírta: „Ez a könyv... tulajdona, aki ellopja, vagy megcsonkítja, legyen mindörökké átkozott. Amen.” Egy francia bencésrendi kolostor átká így hangzott: „Ez a könyv a... kolostor tulajdona. Az, aki onnan bármilyen módon elviszi, azzal a szándékkal, hogy vissza nem adja, legyen átkozott az áruló Júdással, Annással, Kajafással és Pilátussal egyetemben. Amen.” A cég az átkok széles választékát fejlesztette ki, ezek minden könyvtár szükségletét fedezhetik, de ráadásul – megrendelésre – bármelyik könyvtárba elmennek, és megfelelő átkokat terveznek a kitűzött cél érdekében, vagyis a gyűjtemény védelmére, és hogy a tolvajokra és vandálokra sorcsapást hozzanak. Ezek után nem kell más, mint címkék a választott, nyomtatott szöveggel és ragasztó. Az árat az átkok mélysége és profilírozásának szélessége, valamint a rendelt címkék mennyisége határozza meg. Tekintettel arra, hogy egy elektronikus biztonsági rendszer átlagára 10–13 ezer dollár, sikere pedig kétséges, ez a rendszer sokkal inkább megéri az árat, és sikere garantáltan 100 százalékos. (Hazai hasznosítása kérdéses, ámbár olcsó, és szakértelmünk is van hozzá, átkozódni valamennyien jól tudunk.)

Személyzet

Lengyelországban a hetvenes évek eleje óta készülnek egy könyvtárosi erkölcsi kódex kiadására, amely az alábbi területeket ölelné fel: az olvasás és a tudományos információkhoz való hozzáférés szabadsága; a gyűjtemények értékének biztosításával kapcsolatos kötelezettség; a gyűjtemények szakszerű feltárása és informálás a megjelent irodalomról; a hivatás megfelelő színvonalon való gyakorlása; megfe-

lelő viszony a vezetőkhöz és a kollégákhoz; a foglalkozásból adódó lehetőségekkel való viszszaelemek elkerülése; igazmondás a könyvtár ügyeit illetően; a könyvtári munka céljainak a közjó elősegítése érdekében való megszabása. Eddig a kiadásnak politikai-ideológiai akadályai voltak, most a társadalom egészének morális és értékvélsága akadályozza a kódex ügyének előrevitelét (KDSZ 89/50).

Keveslem könyvtárosaink jelenlétét a nemzetközi szinten. Két olyan intézményszerű formát említek meg, amelyekkel tudomásom szerint hazai könyvtárosok még nem éltek. 1. A Library Association külföldi könyvtárosok tagként való felvételét is lehetővé teszi. A tagok évi 30 font tagdíj fejében rendszeres tájékoztatást kapnak és meghívást különböző rendezvényeikre. 2. Angliában LIBEX néven működik egy szervezet, amely különböző országok könyvtárosait hozza össze, olyanokat, akik munkaalkalom és lakás kölcsönös biztosításával kívánják ismereteiket, nyelvtudásukat bővíteni. (Sajnos a hazai hasznosítás elég nehezen képzelhető el, lévén a könyvtárosok itteni fizetése igen eltérő a nyugati átlagtól, de azért nem tartom teljességgel lehetetlennek a hazánk iránti érdeklődés miatt.)

Library Times International címmel Amerikában kéthavonta megjelenik egy lap, amely rendszeresen közli a különböző országok könyvtári vonatkozású híreit, eseményeit. A nemzetközi szerkesztőbizottságban a szocialista országokból nincs tag, és a külföldi levelezők között is mindössze Csehszlovákiából van képviselő. Magyarországról egyszer jelent meg benne egy amerikai orvosi könyvtárosi lapból átvett rövid tájékoztató, nem is éppen friss hírrel. (Nagyon jó lenne intézményesen – az MKE közreműködésével – rendszeresen értesíteni őket könyvtári eredményeinkről, hiszen, más jelekből ítélve, könyvtárügyünk elsősorban a nyugat-európai országokban ismert és elismert, legyünk rá büszkék.)

Az olvasószolgálatban dolgozó könyvtárosok magatartásnormáiról, az őket érintő bírálatokról, a velük szemben támasztott követelményekről már jó néhány cikk jelent meg a hazai szakirodalomban. A walesi könyvtárosképző főiskola rendkívül szemléltető, humoros videofilmet készített a könyvtáros-olvasó kapcsolatról. A huszonöt perces film a helyes és a helytelen könyvtárosviselkedést mutatja be, öt fő szempont hangsúlyozásával: 1. A könyvtár

**A TANÁCSI ÉS A SZAKSZERVEZETI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK (SZOLGÁLTATÓHELYEK)
1988. ÉVI FONTOSABB ADATAI**

Megnevezés	Az önálló- és fők szolgáltatóhelyek száma			Az összes állomány (állományegység)			A beiratkozott olvasók száma			A kölcsönzött állományegységek száma		
	1988. XII. 31-én	Az 1987. év %-ában	10 000 lakosra jut	1988. XII. 31-én	Az 1987. év %-ában	1000 lakosra jut	1988. XII. 31-én	Az 1987. év %-ában	1000 lakosra jut	1988. XII. 31-én	Az 1987. év %-ában	1000 lakosra jut
	BARANYA	295	98,7	6,8	1 842 176	102,7	4254	64 557	94,9	149	1 378 457	94,9
tanács	194	97,0	4,5	537 138	100,3	1241	22 800	99,8	53	324 079	96,7	748
szakszervezeti	489	98,0	11,3	2 379 314	102,1	5495	87 357	96,1	202	1 702 536	95,2	3932
szervezet												
BÁCS-KISKUN	245	96,8	4,4	2 400 333	103,1	4351	97 934	96,9	177	2 575 775	99,6	4658
tanács	114	103,6	2,1	370 228	104,2	567	12 647	97,0	23	204 197	100,9	369
szakszervezeti	359	98,9	6,5	2 716 561	103,2	4912	110 581	96,9	200	2 779 972	99,7	5027
szervezet												
BEKÉS	115	99,1	2,8	1 595 186	101,7	3853	82 957	99,5	200	1 754 051	102,4	4237
tanács	104	96,3	2,5	273 011	100,7	659	9 305	88,8	23	166 910	98,7	403
szakszervezeti	219	97,8	5,3	1 868 197	101,5	4512	92 262	98,3	223	1 920 961	102,0	4640
szervezet												
BORSOD-A-Z.	432	97,1	5,6	3 367 723	102,7	4346	124 935	97,3	161	3 415 152	96,9	4407
tanács	211	97,2	2,7	673 032	99,5	868	26 941	90,5	35	535 419	95,8	691
szakszervezeti	643	97,1	8,3	4 040 755	102,2	5214	151 876	96,0	196	3 950 571	96,7	5098
szervezet												
CSONGRÁD	212	97,7	4,6	2 063 724	101,6	4526	84 269	97,1	185	2 087 195	100,2	4577
tanács	135	100,0	3,0	359 033	97,1	776	16 752	104,5	37	236 741	102,9	519
szakszervezeti	347	98,6	7,6	2 417 757	100,9	5302	101 021	98,3	222	2 323 936	100,4	5096
szervezet												
FEJÉR	139	98,6	3,3	1 483 154	102,4	3482	55 020	101,8	129	1 204 184	103,3	2827
tanács	186	96,4	4,4	750 015	102,6	1761	34 738	95,4	82	685 036	95,5	1608
szakszervezeti	325	97,3	7,7	2 233 169	102,5	5243	89 758	99,2	211	1 889 220	100,3	4435
szervezet												
GYŐR-SOPRON	198	97,5	4,6	1 673 858	103,4	3929	63 009	93,5	148	1 419 344	97,8	3332
tanács	183	96,8	4,3	494 282	100,3	1160	26 505	95,6	62	522 820	98,2	1227
szakszervezeti	381	97,2	8,9	2 168 140	102,7	5089	89 514	94,1	210	1 942 164	97,9	4559
szervezet												
HAJDÚ-BIHAR	148	95,5	2,7	1 764 722	101,4	3209	79 971	98,2	145	2 315 587	100,4	4210
tanács	164	97,6	3,0	431 431	101,6	784	22 595	93,7	47	332 684	103,1	641
szakszervezeti	312	96,6	5,7	2 196 153	101,4	3993	102 566	97,2	186	2 668 271	100,8	4851
szervezet												
HEVES	132	97,1	3,9	1 381 811	101,7	4100	52 325	99,4	155	1 136 773	96,2	3373
tanács	152	99,3	4,5	334 078	101,0	991	15 282	94,7	45	195 395	99,0	580
szakszervezeti	284	98,3	8,4	1 715 829	101,6	5091	67 607	98,3	200	1 332 168	96,6	3953
szervezet												
KOMÁROM	120	101,7	3,8	1 381 269	104,3	4316	45 360	100,8	142	1 000 618	105,7	3127
tanács	112	81,8	3,5	426 407	95,3	1333	21 063	95,0	66	338 572	96,5	1058
szakszervezeti	232	91,0	7,3	1 807 676	102,0	5649	66 423	98,9	208	1 339 190	103,2	4185
szervezet												
NOGRÁD	157	100,0	6,8	1 216 925	103,4	5337	41 877	100,1	184	984 720	95,7	4319
tanács												

146	95,4	6,4	272 501	102,3	11 565	101,3	51	1 799 366	100,8	874
szakiszervezeti összesen	97,7	13,3	1 489 426	100,8	53 442	101,9	235	1 184 086	96,5	5193
PEST										
tanács	94,9	3,4	3 647 621	102,6	3688	97,1	143	3 191 693	101,3	3227
szakiszervezeti	92,6	2,4	6 16 486	100,7	623	89,2	19	300 384	91,0	304
összesen	94,0	5,8	4 264 107	102,3	4311	96,1	162	3 492 077	100,4	3531
SOMOGY										
tanács	100,7	8,8	1 905 186	103,1	5459	95,4	220	1 817 877	101,3	5209
szakiszervezeti	97,6	2,4	2 58 159	102,4	740	92,2	28	149 929	87,6	430
összesen	100,0	11,2	2 163 345	103,0	6199	96,5	248	1 967 806	100,1	5639
SZABOLCS-SZ.										
tanács	96,9	5,0	2 427 451	103,6	4281	98,7	165	2 399 344	97,6	4232
szakiszervezeti	98,3	2,1	170 235	102,6	477	92,1	24	138 481	80,1	244
összesen	97,3	7,1	2 697 686	103,5	4758	97,8	189	2 537 825	96,5	4476
SZOLNOK										
tanács	96,3	5,5	2 296 466	102,1	5366	96,8	223	2 151 371	96,0	5027
szakiszervezeti	95,9	5,4	352 302	100,5	823	94,9	37	270 876	96,8	633
összesen	96,1	10,9	2 648 768	101,9	6189	96,5	260	2 422 247	96,1	5660
TOLNA										
tanács	96,5	5,3	1 357 284	101,8	5161	98,1	176	850 063	97,0	3232
szakiszervezeti	94,8	2,8	184 914	96,0	703	95,1	25	75 706	93,9	288
összesen	95,9	8,1	1 542 198	101,0	5864	97,7	201	925 769	96,8	3520
VAS										
tanács	98,8	9,2	1 514 743	103,2	5488	95,3	173	1 166 458	102,5	4226
szakiszervezeti	95,2	4,3	268 784	100,1	974	87,5	48	265 352	103,9	961
összesen	97,7	13,5	1 783 527	102,8	6462	95,8	221	1 431 811	104,8	5187
VESZPRÉM										
tanács	99,0	7,3	2 009 587	102,9	5193	96,2	189	1 687 413	94,9	4360
szakiszervezeti	89,2	3,2	420 080	98,9	1085	80,4	53	289 362	92,5	748
összesen	95,8	10,5	2 429 667	102,2	6278	93,6	242	1 976 775	94,5	5108
ZALA										
tanács	100,4	9,1	1 708 418	103,2	5511	97,0	180	1 242 474	94,9	4008
szakiszervezeti	97,2	4,4	289 439	100,9	934	98,1	100	180 408	104,1	582
összesen	99,3	13,5	1 997 857	102,8	6445	97,4	280	1 422 882	96,0	4590
MEGYÉK ÖSSZESEN										
tanács	97,9	5,1	37 043 637	102,7	4365	97,5	168	33 778 549	98,8	3980
szakiszervezeti	95,8	3,3	7 516 495	100,3	886	94,3	41	5 431 718	96,8	640
összesen	97,1	8,4	44 560 132	102,3	5251	96,8	209	39 210 267	96,5	4620
BUDAPEST										
tanács	97,9	0,5	3 217 665	95,5	1525	100,2	87	4 430 535	99,7	2100
szakiszervezeti	93,7	7,1	4 800 131	98,6	2273	88,9	82	3 478 159	92,6	1648
összesen	93,9	7,6	8 017 796	97,3	3800	94,4	169	7 908 694	96,4	3748
ORSZÁGOS ÖSSZESEN										
tanács	97,9	4,2	40 261 302	102,1	3799	97,8	152	38 209 084	98,9	3606
szakiszervezeti	95,1	4,1	12 316 626	99,6	1162	93,4	49	8 909 877	95,1	841
összesen	96,5	8,3	52 577 928	101,5	4961	96,4	201	47 118 961	96,2	4447

Megjegyzés: A megyei városok adatai ebben az évben nem állnak rendelkezésünkre.

ban a legfontosabb személy az olvasó. 2. A könyvtár szabályai nemcsak a könyvtárosok, hanem az olvasók érdekeit is szolgálják. 3. A könyvtárosok azért vannak, hogy az olvasókat segítsék. 4. Az új olvasókat ne áraszd el felvilágosítással! 5. A könyvtárba azért jönnek az emberek, hogy állományát használják. (A filmet, amelynek szövegét magyarra fordítva írásos formában tudjuk a néző kezébe adni, minden kollégának és képzéssel foglalkozó oktatóknak ajánljuk, könyvtárközi kölcsönzéssel rendelkezésre bocsátjuk. *I want to join the library* címen kérhető.)

Szeretném még felhívni a figyelmet arra a szolgáltatásunkra, amelyet a könyvtárosok idegen nyelvtudásának segítése érdekében hoztunk létre. A meglehetősen gazdag audiovizuális anyag helybeni használatához magnetofont és képmagnetofont biztosítunk, hozott kazettára pedig könyvtáros olvasóink saját célra ingyenesen átmásolhatják azokat.

Állomány

Az állománygyarapítási együttműködés oly sokat hangoztatott elveinek megvalósításához kevés segítséget kapnak a tanácstalan könyvtárak. Az USA csendes-óceáni és északnyugati területeinek öt államában a közös gyűjteményfejlesztés első lépéseként 264 felsőoktatási, közművelődési és szakkönyvtár felmérést végez az állományok adatairól, és gyűjtőkori adatbázist építenek belőle. A bekért adatok témakörönként (24 témakör, 500 kategóriára, illetve 3500 témára bontva) a meglévő gyűjteményre, a gyarapítási elhatározásokra és a könyvtár hosszú távú gyűjtési szándékaira vonatkoznak. Az adatbázist felhasználva egy terület könyvtárai meghatározhatják állományuk erős és gyenge pontjait, egyeztetetik beszerzéseiket, különösen a költségesebb művek esetében. Az egész országból igen nagy az érdeklődés az állományok értékeléséhez készített kézikönyv, a különböző adatlapok és az adatbázis szoftverje iránt (KDSZ 88/872).

„Nincs elég pénzünk a folyóiratokra” – hangzik az unalomig ismételt panasz szerte a szakmában. Az austini University of Texas (USA) könyvtára a költségvetés 45 százalékát költi folyóiratokra, de ehhez hozzászámítandó a kezelés, nyilvántartás, körözés, köttetés, raktározás stb. költsége. A folyóirat-árak emelkedése 10 százalékos „lerendelés” tett szükségessé. A lemondott lapok pótlásait könyvtár-

közi kölcsönzés útján igyekeztek biztosítani. Feltételezték azonban, hogy sokkal gyorsabb hozzáférhetést eredményez a dokumentumellátó cégeknél rendelt cikkmásolat. Feltételezéseik bizonyítására adott periódusban kísérletet végeztek. A 212 rendelesekből mindössze 15-öt nem teljesített a cég. A tanszéki használat megkedvelték ezt a formát és kéréseik eredményes és gyors teljesítésének láttán álltak követeléseiktől, amelyeket bizonyos folyóiratok megtartása érdekében támasztottak (KDSZ 88/338.).

A közkedvelt, de még a fejlett tőkés államokban is drága videokazetták választékának bővítési lehetőségét több országban keresik. Az NSZK-ban egyes központi városi könyvtárak negyedévenként cserélnek 150–150 kazettát fiókkönyvtáraik között (KDSZ 87/758). Az USA-ban egy megyei könyvtári hálózat tagkönyvtárainak mindegyike egy 36 kazettából álló csomagot vásárolt, ezeket 14 hely között forgatták, kéthónapos időközökben, a kazetták kezelése a könyvtárközi kölcsönzésben számítógéppel történik (KDSZ 89/147).

Az NSZK-ban a hangskönyvek választékát a rádióban elhangzott hangjátékok kazettára rögzítésével bővítik (KDSZ 89/253). (Választék-bővítésre remekül felhasználhatók lennének a Magyar Rádióban elhangzó folytatásos regényrészletek, amelyeket a könyvtár maga is rögzíthet, esetleg több könyvtár együttműködésével és kölcsönös cserével.)

Minden hivatalosan megszervezett gyűjtőkori együttműködéstől függetlenül összebe-szélhet egy terület könyvtári személyzete meghatározott témakörök kiemelt, egy helyen történő gyűjtésére. Örömmel adja hírül a *Bibliotheksdienst* című nyugatnémet lap, hogy a nordesti könyvtári hálózat egyik fiókjában az 1989-es szabadságidény előtt bejelentették egy turistatérképekből, autótérképekből álló gyűjtemény megnyitását, amelyet készséggel bocsátanak – könyvtárközi kölcsönzés útján – más könyvtárak rendelkezésére is. Amerikai példa egy sound and vision library (audiovizuális könyvtár), ahol minden olyan anyagot gyűjtenek, amely magnetofonhoz, illetve képmagnóhoz kapcsolódik, és azokat lejátszóberendezéssel együtt kölcsönzik. Dániában, az Árhusi Egyetemi Könyvtárban a nemzeti kottatermést gyűjtik és kölcsönzik. (Magas hazai kottaáraink mellett hivatásos és amatőr zenész körökben kedvező fogadtatásra találna minden megyei régióban egy-egy kottakölcsönző könyvtár.)

Most pedig egy komor téma. Nálunk nem szokás a halálról, a gyógyíthatatlan betegségekről beszélni, vitatható emberségességből. Amerikában több városi ravatalozóban könyvtárat rendeznek be, amely nagyobb segítséget tud nyújtani a hozzátartozóknak, mint egy közművelődési könyvtár. E könyvtárak fő használói a különböző vallások papjai és azok az egészségügyi dolgozók, akiknek az itt található irodalom segíthet, hogy együttérző viselkedésükkel átsegítsék a hozzátartozókat a szeretteik elvesztése utáni nehéz időszakon. Segítséget nyújthatnak e könyvek az egyes embereknek is, akiknek családjában haláleset, súlyos betegség történik (KDSZ 88/620.). (Nem hinném – bár nem néztem utána –, hogy a tematikus szabadpolcon valahol is kiemelt téma lenne ez. Felvállalhatná viszont egy-egy könyvtár az e témakörbe tartozó könyvek kiemelt gyűjtését és a gyűjteményről könyvjegyzék készítését, amelyet a régió valamennyi könyvtárában kitennének, hogy az e kérdésben kereső szemérmes olvasónak kérdeznie se kelljen, megtalálja a jegyzéket a katalógus mellett. A dokumentumot magát, könyvtárközi kölcsönzéssel lehetne egy-egy régióban forgalmazni.)

Szociális könyvtári munka

Ezzel a fogalommal jelölik az NSZK-ban és más nyugati országokban is azokat a könyvtári munkákat, amelyek az általunk hátrányos helyzetű olvasóknak nevezett réteg érdekében végeztenek. (Nekem maga az elnevezés is tapintatosabbnak tűnik.)

1988 márciusában az NSZK-beli Fellbachban tanácskozást rendeztek a szociális könyvtári munkáról, amelyben *Manfred Nagl*, a stuttgarti könyvtárosképző főiskola professzora tartott beszámolót az NSZK ilyen irányú tevékenységéről. Elégedetlenségének adott hangot a dél-németországi könyvtárak munkájával kapcsolatban. Hivatkozott azokra az angol vendégekre, akik – meglátogatva számos új könyvtárárpületet – megjegyezték: gyönyörű, új, de szociális szempontból hideg és keményszívű könyvtárakat láttunk Németország déli részén. „Könyvtárosaink többsége még most is kielégítőnek és fontosabbnak tartja a könyves olvasáskultúra ápolásának fennkölt feladatát, mint a hátrányos helyzetbe szorultak nagy csoportja sürgető konkrét kulturális és információs problémáinak felvállalását” – állítja

Nagl úr. „Miért van az, hogy egzotikusnak találjuk azt az asszonyt, aki – a brit kolléga beszámolója szerint – egy angol kisvárosban, ahol a munkanélküliség meghaladja a 40 százalékot, sirással küszködve azt mondta, hogy ebben az egész vigasztalanságban, ami a mindennapi megélhetési gondokban a kisemberekre nehezedik, a public library az egyetlen, amelyik felvállalja az ő problémáikat.” És tovább idézi a brit kolléga szavait: „A közművelődési könyvtárak központi feladatát kell képezze az, hogy az embereknek lehetőséget biztosítson a tudás és ismeretek olvasás útján történő elsajátításához, annak érdekében, hogy továbbsegítse őket az életben, segítsen nekik a túlélésben és önbecsülésük visszaszerzésében, illetve fejlesztésében. És ebben az összefüggésben nem elegendő csak azokról a társadalmi rétegekről gondoskodni, akik amúgy is rendszeresen igénybeveszik a könyvtár szolgáltatásait. Különleges kötelezettségünk van a szegényekkel, a hátrányos helyzetűekkel és a munkanélküliekkel, vagyis mindazokkal szemben, akiknek a legkevesebbük van és ezért szükségét látják. Szilárd meggyőződésem, hogy az ilyen jellegű szolgáltatnak a felvállalása sokkal inkább belátás és lelki hozzáállás, mintsem pénz kérdése.”

Nagl úr a szociális érzékenység hiányának okát – az NSZK könyvtárait illetően – abban látja, hogy a legtöbb közművelődési könyvtárvezető egyféle népszerű felsőoktatási könyvtárnak tekinti intézményét. A szociális munka deficitje annak a számlájára írható – vallja –, hogy könyvtárainkat olyan személyek vezetik, akik a közművelődési könyvtárügyről túl keveset tudnak, és nem is akarnak tudni róla.

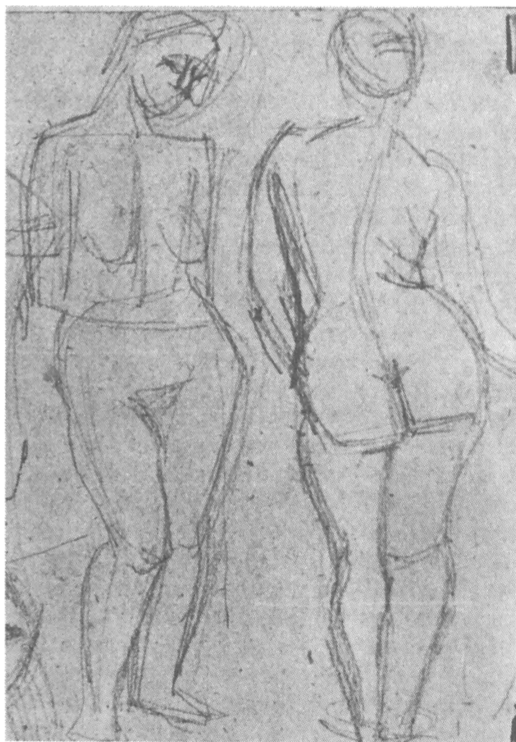
„És ha a közművelődési könyvtárak a jövőben nem akarják elveszíteni hírnevüket, mely szerint ők lennének a legdemokratikusabb kulturális és információs intézmény, akkor a szociális könyvtári szolgáltatásokat a legsürgősebben ki kell építeniük. A népesség struktúrájának drámai változása miatt az elkövetkező 2–3 évtizedben a 60 éven felüliek száma 20 százalékról 40 százalékra növekszik (az NSZK-ban), ami azt jelenti a könyvtárakra nézve, hogy az idős emberek, a kórházi betegek ellátása és a könyvek házhoz szállítása nem lehet többé különleges szolgáltatás, hanem a könyvtári alapszolgáltatások részét kell képeznie.”

A közhasznú tájékoztatásról idő hiányában nem tudok szólni, pedig példa éppen elég akad a szakirodalomban, de valamit elmondanék még, ami a szociális munka kérdésköréhez tartozik. Egy angol cikkből való az alábbi idézet:

„A közhasznú tájékoztatás megjelenése új rétegeket vonzott a könyvtárakba. Korábban a látogatók többsége a társadalmi középrétegből került ki, s a közművelődési könyvtár az ő igényeikhez alkalmazkodó intézmény volt, most viszont az alacsonyabb képzettségűek a rendszeres tanácskérők. A könyvtáraknak ügyelniük kell a használók küszöbfelelmére. A közhasznú információs szolgálat pénz- és időigényes. Megéri-e a befektetést? Ez a kérdés így nem is tehető fel, mert néhány könyvtár számára egyedül ez biztosíthatja a továbbélés lehetőségét, mivel a városközpontokból kivonult a hagyományos közművelődési könyvtár hagyományos közönségét adó középréteg és az alsó szintbe tartozó új lakók nem tudnának mit kezdeni a könyvtárak hagyományos kulturális kínálatával, annál nagyobb szükségük van ingyenes munkaügyi, gyermeknevelési, jogi tanácsokra.” A könyvtárak erre a szolgáltatásra alkalmasak is, hiszen Nagy-Britanniában a lakosság 30 százaléka megfordul bennük. Mivel pedig a könyvtárhoz forduló – kritikus helyzetben levő – látogatók nem mindig vállalkoznak a könyvtáros által javasolt, külső tanácsadó intézmények felkeresésére, lehetőség szerint nem az olvasókat küldöztetik, hanem a tanácsadó és segítségnyújtó intézményeket hívja meg a könyvtár. Bretton könyvtárában például hat tanácsadó intézmény nyújt szolgáltatást.

Sokat tettünk a látáskárosultak (mennyivel szebb szó, mint a vak) érdekében, de nem gondolunk eléggé azok ellátására, akik nem az általunk felkínált dokumentumokat kívánják „olvasni”, hanem meghatározott szakirodalomra kíváncsiak. A Phillips Egyetem (NSZK) könyvtárában egy szakreferens áll meghatározott fogadórészekben rendelkezésükre. Feladatuk a bibliográfiai adatszolgáltatás, bizonyos rövidebb szövegek kazettára olvasása, illetve a felolvasás megszervezése (a felolvasást vállalókról nyilvántartást vezet), katalógust gondoz a hangoskönyvekről, kapcsolatot tart a látáskárosultaknak dokumentumokat előállító gyártókkal. A könyvtárban hangoskönyvtári kalauz áll a látáskárosultak rendelkezésére. Külön teremben helyezték el azokat a berendezéseket (Braille-írógép, nagybetűs képernyő, kazettagyorsmásoló), amelyek segítségével kiszolgálhatják magukat, és ezek a berendezések kölcsönözhetőek is.

Megható az a nyugatnémet szakcikk, amelyben az öregek otthonában való felolvasás módszertanával foglalkoznak. A módszertani

fogások mellett azoknak a könyveknek a listáját is közlik, amelyek a célra leginkább javasolhatók, és további tanulmányok címeit is felsorolják e témában. Ugyancsak nyugatnémet az az oktató videofilm, amelyik a kórházi könyvtári ellátást mutatja be. Ebben megragadott egy ötlet, amelyet – utánanéztünk – a mi OFOTÉRT vállalatunk nem is ismer. Az ágyban csak hanyatt feküdni képes betegek a könyvtáros az olvasnivalóval olyan szemüveget is kölcsönöz, amely derékszögű optikájával lehetővé teszi a normál helyzetben tartott könyv olvasását. Milyen apró figyelmesség, és egy betegnek mennyit jelenthet nehéz helyzete elviselésében.

„Das fröhliche Krankenzimmer” (a vidám betegszoba) annak az akciónak a neve, amely a beteg gyerekekkel való biblioterápiás foglalkozás szép példája. Gyakorlata Münchenből indult ki és terjedt el más kórházakban és klinikákon. A nagy propagandával előkészített, magántámogatást is élvező akció sikerének nyitja talán abban rejlik, hogy a könyvtárosok megnyerték az orvosnők egyesületét (az NSZK-ban ilyen is van) az ügynek. A kórházban e célra kijelölt helyiséget a gyerekek által festett ké-

pekkel díszítették, az ajtót táblafestéssel tették alkalmassá a foglalkozásokhoz. Könyveken kívül hangkazettákat (a nemzetiségiek számára anyanyelvükön) és társasjátékokat is beszereztek, ez utóbbiak a gyerekeket látogató szülők körében váltak népszerűvé, mert a látogatási idő alatt együtt játszhatnak a gyerekeikkel. A hagyományos könyvtári ellátáson kívül az akció lényege a gyerekekkel való foglalkozás és a felolvasás, amit ápolók, könyvtárosok és orvosok egyaránt végeztek. (Idehaza el tudnám képzelni az alternatív katonai szolgálatot teljesítő fiúk és a ráérő nyugdíjasok e célra való mozgósítását.)

Nem könyvtári szakirodalomból vettem a következő ötletet, kérem is, hogy ne nevesse nek ki érte! Talán nem éréktelen elgondolkodni megvalósíthatóságán. Bécsben több száz telefonlanc működik idős, egyedülálló emberek körében. A telefonlanc főnöke (aki mindig a csoport más és más tagja) minden reggel pontban 9 órakor felhívja a láncc 2-es számú tagját és megkérdezi, hogy aludt, nincs-e valamire szüksége. Ő tovább hívja a harmadikat, az a negyediket és így visszajutnak a „főnökhöz”. Sok idős embernek ez vált a nap eseményévé, és hallatlanul megnyugtató számukra: nem fordulhat elő velük, hogy betegen ottfelejtik őket a lakásban, mert a lánccfőnök feladata intézkedni ilyen esetben. Mi ezzel szemben azt a szomorú rekordot vallhatjuk magunkénak, hogy – ha jól tudom – huszonöt évig égett egy Tungram égő valakinél, aki holtan feküdt a lakásában. (Máris hallom az ellenvetést a hazai telefonhelyzetre való hivatkozással. De lehetne egymáshoz közelebb lakók esetében, ha nem is naponta, személyes látogatással áthidalni a telefonhiányt. Mi szerepe lehetne ebben a könyvtáraknak? Felhívással kezdeményezhetné ilyen lánccok öntevékeny megszervezését. Nem kellene személyzetet, csupán indítást adni az idős embereknek ilyen lánccok szervezésére, a többit ők maguk elvégeznék. És egyszersmind a mozgókönyvtári ellátásba is be lehetne őket vonni, beteg „lánc társaiknak” szívesen szállítanák házhoz az olvasnivalót. Megnyerhetjük tehát olvasónak mind az ellátott, mind az ellátó idős embert.)

Olvasáspropaganda, könyvtárpropaganda

Great library promotion ideas (nagy könyvtári propagandaötletek) a címe annak a sorozat-

nak, amelyet az amerikai könyvtáros egyesület tesz közzé azokból a pályadíjas ötletekből, amelyek az általuk meghirdetett ötletbörzére befutnak. Ezeket óraszámra sorolhatnám, most csak néhányat ízeletül.

Észak-Karolina állam 1984-ben ünnepelte Angol-Amerika megalapításának 400. évfordulóját. Az Állami Könyvtár központilag szervezte az ezzel kapcsolatos nyári olvasási kampányt a gyerekek számára, fejtörők, játékok, dalok, bábjátékok stb. „bedobásával”. A kampányt a rádió és a tévéadó is propagálták, a gyermekkönyv-állomány forgalma nagy mértékben emelkedett.

Az egyik megyei könyvtári hálózat minden évben megszavaztatja gyerekolvasóit kedvenc íróiról. Egy ilyen szavazás eredménye alapján 33 népszerű írótól autogramot kértek, és ezeknek a kollázsával ellátott trikókat készítették, minden szavazó kapott ilyen trikót. Az olvasási kampányban résztvevők száma 39 százalékkal nőtt, a trikón szereplő írók műveit az utolsó darabig kikölcsönözték.

White Plains város 300 éves fennállása alkalmából a városi könyvtár mozgalmat indított az 1932-ben készült „White Plains-i csata” című nagyszabású freskó megmentésére (a mű a halálra ítélt postaépület falán található). Városi bizottságot szervezett a könyvtár, leveleket küldött a potenciális adakozóknak, megkeresték a befolyásos szervezetek, vállalatok vezetőit. „Őrizzük a múltunkat” címmel helytörténeti kiállítást rendeztek, videointerjút készítettek a freskó 92 éves festőjével a helyi tévé számára, minden eszközzel élesztgették a város polgárainak lokálpatriotizmusát. A kampány a könyvtárnak 3400 dollárjába került, a gyűjtés eredményeképpen 10 500 dollár folyt be, amiből sikerült a freskót a könyvtárba átszállítani és annak falán restaurálva elhelyezni. Városszerte tudatosult, hogy a könyvtár a közösségi élet fontos tényezője.

Rochester város 150 éves fennállásának megünnepléséből a könyvtár igyekezett minél nagyobb részt vállalni. Húszezer példányban nyomtattak könyvjelzőt a jubileum emblémájával, helytörténeti bibliográfiát adtak ki. A helyi tévé tizenegy héten át jelentkező félórás adásában a város tizenkilenc jeles szülő-tének munkásságát ismertették, az interjúkat a könyvtárosok készítették. A város vezetőségére olyan hatással volt az akció, hogy hozzájárult egy bezárt fiókkönyvtár újbóli megnyitására, 12 százalékkal növelte a könyvtár költségvetését.

A Los Angeles környéki könyvtárhálózat két könyvtárában a könyvtár társadalmi munkásairól készítették videofilmet, bemutatva munkájuk érdekességét és hasznosságát. A filmet a helyi televízió sugározta. Hatására annyi jelentkező volt társadalmi munkára, hogy alig győzték beosztani őket, a két könyvtárban 138 százalékkal nőtt a társadalmi munkaórák száma.

Könyvtárismertetés hangkazzettán walkman segítségével – ez az ötlet egy NSZK-beli egyetemi könyvtárból (forgatókönyvvel együtt megtalálható könyvtárunkban), valamint az University of Illinois könyvtárából való. Bár hátránya, hogy személytelenné válik általa a könyvtárvezetés, előnye dominálnak, mivel a katalógushasználatot stb. ismertető kazetta „visszakérdezhető” (ha az olvasó nem értette eléggé). A tapasztalatok szerint ugyanis amikor a könyvtáros egy szuszra elmondja a könyvtárhasználati tudnivalókat, az olvasó nemigen mer visszakérdezni, hogy el ne „rabolja” a könyvtáros idejét.

*

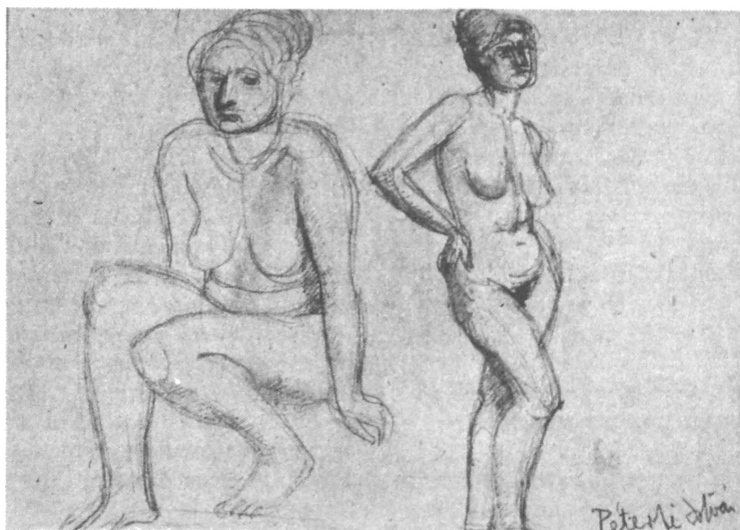
Végezetül maradnának a szakirodalmi ellátásról és a térítétes szolgáltatások igénybevételeéről szóló cikkek, de ezt elhagyom, hiszen kommercializálódott társadalmunkban ezekről úgyszólván elég szó esik.

A gazdaságosság kérdésével kapcsolatban

befejezésül még két cikket idéznék. A közművelődési könyvtárak válságos helyzetében megjelent egy merőben új veszély is az NSZK-ban: a privatizálás, vagyis közintézmények magánkézbe adása. Brémában, ahol több ifjúsági és iskolai könyvtárat, valamint egy városi fiókkönyvtárat is bezártak, a bezárára ítélt ifjúsági könyvtárak egyikét átadták az egyik magánalapítványnak. Bár a könyvtár tárgyi kiadásait továbbra is a városi tanács vállalta, a személyzet ügyét az alapítványnak engedték át. A dolog nagy port vert fel: a Német Könyvtárosok Egyesülete riadót fújt, hogy a további privatizálástól megvédje a könyvtárakat. Nyilatkozatban szögezte le, hogy a városi művelődési intézmények magánkézbe adását helytelen megoldásnak tartja azért is, mert végzett könyvtár szakos hallgatók százai várnak állásra, s az ő elhelyezkedési esélyüket ez az intézkedés minimumra csökkentené (KDSZ 87/588).

A West Ontario University névlegesen eladta tizenhét évre az egyetemi könyvtár egész állományát egy magáncégnek, a cég bérbéradja azt az egyetemnek. A könyvtár voltaképpen adómentességét „adja el” a cégnek, amely ebből az ügyletből hatalmas adókedvezményre tesz szert. A vételárból az egyetem évjáradékot vásárol, ebből fizeti a bérleti díjakat, s még marad is pár millió dollárja évente az üzletből. (Lehet, hogy meg kell tanulnunk ügyeskedni?)

Kovács Lászlóné

A könyvtáros hivatás helyzete, társadalmi megbecsülése

Nemzetközi áttekintés

Áttekintésem célja összefoglalni a könyvtáros hivatás jelen helyzetét, szakmai jellegzetességeit, alakulását, változásait, külső és belső problémáit érintő regionális elemzéseket, véleményeket, értékeléseket. Jó lenne, ha írásom alapul szolgálna a téma széleskörű szakmai vitájához, előkészítené a téma kutatását, elősegítené a kutatás irányának meghatározását. Egy tervezett nemzetközi kutatásba illeszkedhetne, mely a lehetőség szerint összefoglalhatná a regionális kutatásokat, illetve kezdeményezéseket.

Előzmények. Az IFLA RTMLA (Round Table for Management of Library Association, Könyvtáros Egyesületek Menedzselésének Kerekasztala) 1988–92. évi munkatervének egyik fontos programja a könyvtáros hivatás helyzetének és társadalmi elismertségének nemzetközi szintű vizsgálatát tűzte ki célul. A szakmai, tudományos és gyakorlati vizsgálatok regionális és nemzetközi viszonylatban a tevékenység tárgyára (információ – információhordozó), folyamataira (információhordozó gyűjtése, tárolása, feldolgozása, szétsugárzása), valamint módszereire irányulnak. Az információs és könyvtári rendszerek, hálózatok nemzetközi kiterjedése miatt a szakmai vizsgálatokat nemzetközi kooperációban végzik. Az IFLA magprogramjai a szakmai tevékenység fejlesztése érdekében a technológiai folyamatok kutatását, vizsgálatát nemzetközi szinten szervezik.

Kíváncos, hogy a szakma technológiai problémáinak kutatási programjaihoz a humán tényezők megfelelő szintű vizsgálatait, elemzéseit is kapcsolódhassanak. Ennek a kutatási feladatnak sikeres megvalósítása egyidejűleg szolgálhatja a könyvtárügy fejlődését, valamint a könyvtáros hivatás fejlesztését, a pályán működők egyéni és szakmai közösségi érdekeit.

Az RTMLA végrehajtó bizottsága a prog-

ram végrehajtására az alábbi ütemtervet dolgozta ki:

I. szakasz: a) A könyvtáros hivatással, társadalmi elismertségével foglalkozó publikációk, személyes kapcsolatok révén vélemények, megnyilatkozások összegyűjtése. b) A dokumentumok alapján áttekintés készítése, amelyet az IFLA 1989-es párizsi konferenciája alkalmából az RTMLA nyílt ülésén a szakemberek megvitatnak. Az áttekintés módosítása, kiegészítése a vitán elhangzottakkal.

II. szakasz: a) A kutatás megindítása, kutatócsoport megszervezése. b) A vizsgálatok lefolytatása. c) A kutatási eredmények értékelése. d) Az eredmények ismertetése az RTMLA nyílt ülésén, az IFLA 1991-es moszkvai konferenciáján.

III. szakasz: a) Akcióterv készítése az IFLA munkájához. b) Előkonferencia megszervezése az 1992-es, Delhiben rendezendő IFLA-konferenciához kapcsolódva, „A könyvtárosok és információs szakemberek helyzetének, társadalmi megbecsültségének fejlesztése” címmel. c) A kutatási eredmények felhasználása, elterjesztése.

Az I. szakasz kezdete 1988. Az RTMLA végrehajtó bizottsága 1988. évi Varsóban rendezett ülésén megbízta tagjait a munkálatok megindításával, az anyag gyűjtésével, *Martina Sircelj*t tiz országból vélemények gyűjtésével, összegezésével, e sorok íróját az anyaggyűjtés összehangolásával, annak az áttekintésnek az elkészítésével, amelyet a vébé megtárgyal és az RTMLA párizsi ülésén vitára bocsát.

Az anyaggyűjtés körülményei. Az anyaggyűjtés az előzetes megállapodás alapján elsősorban az 1980-tól 1988-ig megjelenő folyóirat-cikkekre, konferenciaanyagokra, közleményekre terjed ki, hagyományos irodalomkeresési módszerekkel. A gyűjtés eredménye mintegy 1500–1600 dokumentum bibliográfiai leírása, illetve tömörítvénye, megjegyzendő azonban, hogy a gyűjtés nem teljes körű.

A hagyományos irodalomkeresési módszerek mellett sor került számítógépes szakirodalomkeresésre is; az LISA (Library and Information Science Abstracts) adattárából a tárgyra vonatkozó legfrissebb irodalom kigyűjtése az 1986 és 1988 között betáplált adatokból megtörtént. Az output 273 record.

Az összegyűjtött dokumentáció országokénti megoszlásának tételes kimunkálására nem került sor, ehelyett elkészült azoknak az országoknak a jegyzéke, ahonnan a szakirodalmi információk származnak, illetve amely ország könyvtárosainak helyzetéről és megbecsültségéről szólnak a dokumentumok.

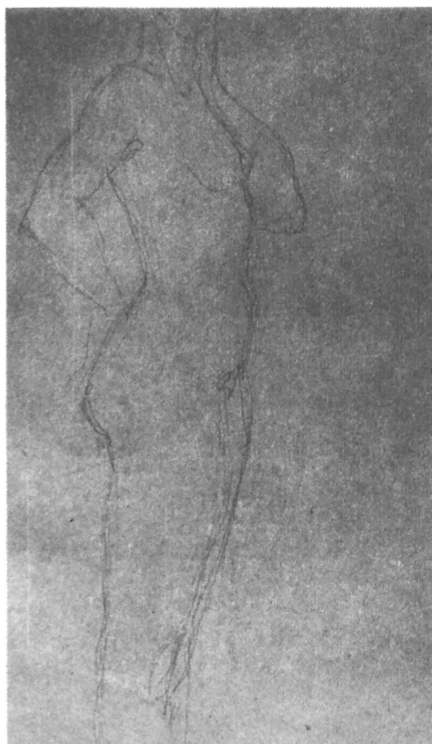
Az anyag feldolgozása. A sok országból származó, minőségileg igen értékes publikációk, elemzések, véleménynyilvánítások nagy mennyisége nehezé teszi a részletes feldolgozást, de módot ad a legjellemzőbb kérdések bemutatására. Megjegyzendő, hogy az egyes problémakörök tekintetében a szakirodalomban bőven található egymásnak ellentmondó vélemények is. Célszerű lesz a legjellegzetesebb ellentétes vélemények bemutatása. A közölt elemzések, problémafelvetések és észrevételek a dokumentumok jelentős részében felméréseken, vizsgálatokon alapulnak. Az említett felmérések reprezentatív, illetve reprezentatív jellegű mintákon alapulnak. Az összegyűjtött anyagban teljes körű felmérés nem található. A dokumentumok jó részében a problémák megközelítése spekulatív jellegű. Természetes is, hogy valamennyi kérdés tárgyalása nem támaszkodhat adatokra, felmérésekre. A könyvtáros státusszal és reputációval foglalkozó írások, konferenciák kezdeményezői elsősorban az illető régió könyvtáros egyesületei, de kezdeményeznek felméréseket a könyvtárosképző intézmények, szakfolyóiratok szerkesztőségei is. Véleményt nyilvánítanak persze az illetékes könyvtárügyi irányító szervek, társadalmi intézmények és könyvtári közösségek is.

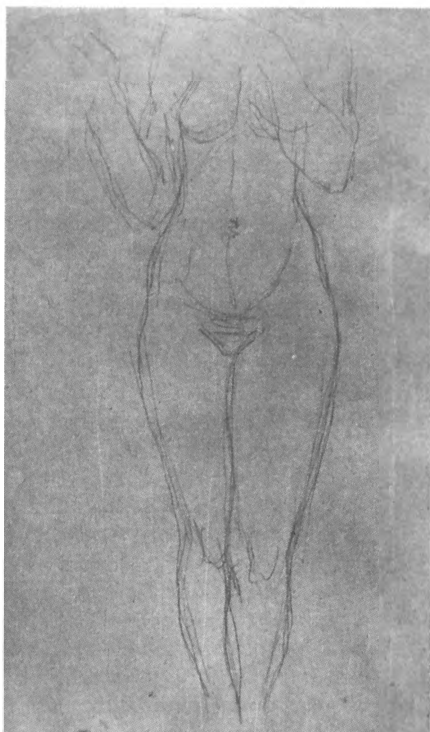
A fő témához tartozó valamennyi probléma részletes ismertetésére nincs lehetőség. Azokat az alapvető kérdéseket kívánjuk felsorolni, amelyek kulcsfontosságúak a könyvtáros hivatás létezésére és fejlődésére szempontjából. Amennyiben a témakörök kiemelése a rendelkezésre álló szakirodalomból a szubjektív ítélet miatt kiegészítésre szorul, ez a viták során elvezethető lesz.

A könyvtáros hivatás helyzetének általános megítélése. Általában az a vélekedés – országra való tekintet nélkül –, hogy a könyvtáros hiva-

tás a nagy változások korát éli. Döntő többségben megegyeznek a vélemények abban, hogy az ismeretek gyűjtése, tárolása, rendezése, közrebocsátása, vagyis a könyvtárak ősi tevékenysége korunkban alapvető változásokon ment és megy át. A számítógépesítés, a távközlés, a mikrohordozók térhódítása tértől és időtől függetlenné teheti-teszi az ismeretgyűjtést és továbbítást; világméretű információs hálózatok alakulnak ki és működnek. Fordulópontot jelent ez a könyvtári tevékenységben és rendkívüli változásokat hoz a szakma művelőivel, a könyvtárosokkal (bibliográfusokkal, dokumentátorokkal stb.) szemben támasztott szakmai követelményekben.

A borúlátó megnyilatkozók a helyzetet válságosnak érzik és bizonytalanok abban, hogy a könyvtáros társadalom miként tud alkalmazkodni a technológiai változásokhoz. A derülátók azonban a könyvtári-információs tevékenység rohamos technológiai fejlesztését olyan kihívásnak ítélik, amely a könyvtáros hivatást egészséges fejlődésre készítheti. Szép számúak az olyan publikációk, amelyekben a könyvtáros hivatást az illető társadalom könyvtárügyének, könyvtárainak és azok szolgáltatásainak minőségével összefüggésben értékelik, mégpedig általában pozitív összefü-

gést tapasztalva a könyvtári tevékenység minősége és a könyvtáros hivatás társadalmi pozíciója között. Ezek az írások elsősorban a technológiailag fejlett területekről származnak.

Jelentős azon megnyilatkozások száma is, amelyek úgy ítélik meg a könyvtáros hivatást, hogy hátrányos helyzetben van más hivatásokhoz képest, társadalmi elismertsége alacsony. Ennek okát abban látják, hogy a könyvtárak hosszú időszakokon keresztül végtelenül olcsó munkaerővel dolgoztak, a szakképzett munkatársak zömének jelentéktelen, különös végzettséget nem igénylő dolgokkal kellett foglalkozni, ugyanakkor fontos, magas képzettséget igénylő munkakörökben szakképzetlenek dolgozhattak. Megjegyzendő, hogy ezek a megállapítások még napjainkban is igen nagy területre érvényesek. A megnyilatkozó könyvtáros szakemberek jó része azonban úgy véli, hogy ez a korszak elmúlt, a társadalom magas szintű könyvtári-információs ellátásához szakosodott, rugalmas könyvtáros hivatás alakul ki.

A könyvtáros hivatás meghatározása, követelményei. A könyvtáros hivatás meghatározásának, a követelményrendszer megfogalmazásának alapjaként az a tevékenység szolgál, amelyet a szakma képviselőinek el kell látniuk. A tanulmányok, szakkikkek szerzői esetenként

foglalkoznak a könyvtáros hivatás történeti előzményeivel, a szakma fejlődési szakaszaival, a fejlődést kiváltó tényezőkkel. Megállapítják, hogy a könyvtárórból (custos) könyvtárossá válás állandó folyamat, a hivatás jelenleg is a változás képét mutatja, differenciálódik és specializálódik. Jelenleg is folyik más szakmák integrációja.

A pályaut rajza a történeti érdekességeken kívül egyéb tanulságokkal is szolgál, sokak szerint nem lenne érdektelen egy történeti összehasonlító vizsgálat elvégzése sem. Bár elég szélsőséges megnyilatkozás, több írásban is található olyan vélemény, amely kétségbe vonja a könyvtárosság hivatás jellegét. Ezek a szakemberek azt javasolják, hogy szociológiai vizsgálat tisztázza ezt a kérdést, mégpedig a pályamoddellel összefüggésben.

A hivatásbeliség követelményeiről többnyire megegyezők a vélemények. Nagy egyetértés van a tekintetben, hogy a könyvtáros hivatás speciális szakképzettséget igényel, írott, illetve íratlan szabályokat követ (szakmai kódex), a könyvtárosoknak közös szervezeteik vannak az érdekvédelemre, szisztematikus fejlesztési kutatásokat folytatnak. E megfogalmazások nyilvánvalóan nem fedik a követelményrendszer egészét, de érzékeltetik annak jellegét. A hivatásbeliség, a könyvtáros hivatás definíciója mindenképpen kiindulópontja a helyzetjellemző presztizsvizsgálatoknak.

A könyvtáros hivatás választása. A könyvtáros pályára való kerüléssel meglehetősen sok írás foglalkozik. A vélemények zömmel kérdőíves, interjú felméréseken alapulnak. A problémakörrel elsősorban – érthető módon – a képzőintézmények foglalkoznak, de találhatóak könyvtáros egyesületek által kezdeményezett vizsgálatok, illetve értékelések is. Az írásokban a motívumok bemutatásán, jellemzésén, hatásmechanizmusuk ismertetésén túl helyet kap a pályakezdési, elhelyezkedési nehézségek taglálása is. Érdekes megfigyelni, hogy a pályamódosítással kapcsolatosan az elitelő vélemények mellett olyan megnyilatkozások is találhatóak, amelyek a pályamódosítást természetes jelenségként ítélik meg. Nem érdektelenek azonban a pályamódosítások okai. Amennyiben a pályáról, annak többrendbeli hátrányai miatt, távoznak, és ez az elvándorlás tömegessé válik, akkor a jelzés mindenképpen negatív.

Képzés, képzettség, továbbképzés. Minden kétséget kizáróan a hivatás egyik kiemelkedően fontos – ha nem a legfontosabb – jellemzője az illető szakma képzési rendszerének kialakult-

sága, tartalmi, formai színvonala. A szakirodalmat szemlélve úgy tűnik, hogy ez a problémakör a legkidolgozottabb, jóllehet számtalan véleménykülönbség mutatkozik mind a könyvtárosképzés tartalmi, mind formai kérdéseiben. Jelenleg a legnagyobb vitákat az elméleti vagy a gyakorlati irányultság előtérbe, illetve háttérbe kerülése váltja ki. Ugyancsak erősen vitatott a kettős képzés-önálló képzés kérdése. Mindez messze nem különíthető el a munkaköri követelményekre és a hivatás kritériumaira vonatkozó állásfoglalásoktól. A nagy kérdés, lehetséges-e képzés nélkül a könyvtáros hivatásról beszélni, nevezhető-e így egyáltalán hivatásnak, illetve hogy a képzés milyen mértékben befolyásolja a társadalmi presztízs kialakítását.

A képzéssel kapcsolatban sokan foglalkoznak – és nem csak a képzőintézmények munkatársai – a tananyaggal, a szervezett továbbképzéssel, valamint a könyvtárosképzés és a felhasználóképzés kapcsolatával. Megállapítható, hogy a jelenlegi legfőbb gond megfelelő stratégia kialakítása ahhoz, hogy az információs szakemberképzés az igényeknek megfelelően alakuljon. Elképzelhető általános érvényű – a helyi sajátosságoknak is teret adó – képzési keret kidolgozása.

Etikai kérdések, normák. A publikációk zöme a könyvtárak fő funkcióiból indul ki, és a legfőbb etikai kérdésnek a társadalom könyvtári-információs igényeinek magas szintű kielégítését tartja. A szakmai etika normatívái rögzítik a szakember viszonyát a hivatáshoz, a vele járó teendőkhöz és azok tárgyához.

A könyvtáros-információs hivatáshoz speciális etikai követelményként kapcsolódnak az elektronikus korszak etikai problémái – az információk hozzáférhetősége, nyilvánossága és titkossága, a személyiség védelme. Egyes szak-könyvtárakban működő könyvtárosoknak külön, sajátos etikai problémákkal is szembe kell nézniük, így például az orvosi könyvtárakban dolgozó könyvtárosoknak, vagy egyes vallási könyvtáros csoportoknak. Vélhetően ezek is erőteljes befolyásoló tényezőt jelentenek a hivatásbeliség megítélésében, a társadalmi megbecsülésben.

Élet- és munkakörülmények. Igen nagyszámú cikk és közlemény foglalkozik munkahelyi kérdésekkel, a munkavégzés körülményeivel, a munkaidővel, a munkabérrel és egyéb juttatásokkal. Ezek a témák természetesen valamennyi ország valamennyi könyvtáros csoportjában egyaránt alapvető fontosságú kérdések.

Nyilvánvaló, hogy a társadalmi berendezkedéstől, a politikai és gazdasági viszonyoktól függően ezekről a problémákról nemcsak a szakmai fórumokon zajlanak a viták. Megjegyzendő, hogy egyes vélemények szerint ezek a kérdések nem is tartoznak a szakmai szervezetek érdeklődési szférájába, illetve a hivatásbeliség körébe. Mások viszont a társadalmi megbecsülést szoros összefüggésbe hozzák az anyagi elismerés színvonalával.

Minden bizonnyal meg lehetett volna említeni az eddig felsorolt problémakörök szinte mindegyikénél a szociális körülmények kérdését. Vizsgálata tehát fölülte indokolt, előre jelezhető azonban, hogy nemzetközi összehasonlítások e témában nem könnyen oldhatók meg.

Társadalmi megbecsülés. A társadalmi megbecsülésről már az eddigiekben is sok szó esett, mivel szorosan kapcsolódik a legkülönbélebb problémákhoz. Tárgyalása azonban önálló fejezetként is szükséges, kiemelkedő fontossága miatt. A könyvtáros hivatás és az e pályán dolgozók társadalmi megbecsüléséről szólva a szakemberek általában annak alacsony fokát bizonyítgatják. Erősen vitatott, hogy ennek az alacsony presztízsnak mik az okai. Ezzel kapcsolatban ellentmondásos és időnként furcsa megállapítások is találhatóak. Bizonyos, hogy a könyvtáros hivatás társadalmi megbecsültségét erőteljesen befolyásolja az illető társadalomban a könyvtárak megítélése, tevékenységük minősége, szolgáltatásaik igénybevételének nagysága, a hivatás tekintélyét azonban elsősorban képviselőinek megítélése alakítja. Magának a presztízsnak a definíciójából is következik ez („tudáson, hozzáértésen, különlegesen értékelt képességek birtoklásán alapuló tekintély”).

A könyvtáros hivatás társadalmi megbecsültségével kapcsolatos, szakmán belül mutatkozó elégedetlenség, pesszimizmus, az okoknak a külső környezetben, azaz a társadalomban való keresése minden bizonnyal kedvezőtlenül hat vissza magára a társadalmi megítélésre.

A társadalmi megbecsülést alakító tényezők több írás alapján az alábbiakban foglalhatók össze: a szakma teljesítménye iránt megnyilvánuló társadalmi igény, a szakma elméleti alapjainak fejlettsége, tudományként való elismertsége, a könyvtáros kötelezettségeinek és feladatainak társadalmi közismertsége, a könyvtárossal szemben támasztott képzettségi,

intellektuális és jellembeli követelmények, a könyvtáros anyagi javadalmozása.

Gyér számban található olyan cikkek, amelyek bizonyos történeti összefüggésben, nevezetesen a könyvtáros hivatás kifejlődésének és a társadalmi megbecsülés alakulásának összetételével, objektív módon tárgyalják a témát. Úgy tűnik, hogy ez a fajta megközelítés olyan következtetések levonására adhat alkalmat, amelyekből a könyvtáros hivatás társadalmi elismerését kedvező, illetve nem kívánatos irányban befolyásoló tényezők az általánosságokon túl, részletesen is meghatározhatók.

Több dokumentumban megjelenik az a vélemény, hogy a társadalmi elismertség növekedni fog, ha a szakma mechanikus, rutinszerű elemeit automatizált eszközökkel végzik, ily módon a pálya magas szintű alkotói hivatássá válik. Másrészt egyes szakemberek a társadalmi megbecsülés növekedését attól a változástól – ezt többen is prognosztizálják – várják, amely során a könyvtári szolgáltatások hagyományos kulturális orientáltsága üzleti-vállalkozói jellegűvé alakul. Figyelemre méltóak

azok a nézetek is, amelyek szerint a társadalmi véleményt a könyvtárosoknak tudatosan kell befolyásolniuk, felhasználva azokat az ismert marketing módszereket, amelyeket más szakmákban is alkalmaznak. Ezek szerint a spontán folyamatokra alapozni nem elegendő, így kellő fejlődés, megfelelő eredmény aligha várható.

A könyvtáros hivatás fejlesztését célzó javaslatok. Természetesen a könyvtáros hivatás társadalmi megbecsültségével foglalkozó irások többségükben nemcsak helyzetfeltárással foglalkoznak, hanem javaslatokat is tartalmaznak, ezek javító, fejlődést célzó jellegűek. A javaslatokból az alábbiakban közöljük azokat, amelyek a legtöbb írásban előfordultak: a könyvtáros hivatás radikális pszichológiai átértékelése a szakma valamennyi összetevőjét illetően, a könyvtáros hivatás cselekvési politikájának megváltoztatása, a vállalkozói módszerek alkalmazása, az alaposabb képzés és továbbképzés, a követelmények növelése, a könyvtári információs szolgáltatások minőségének növelése, javaslatok tesztelése.

Billédi Ferencné

Hírek az IFLA életéről

Az IFLA Journal 1989/1. számának hírvivata alapján

A végrehajtó bizottság 1988. november 23–24-i ülésén elfogadta annak a körlevélnek szövegét, amelyben felszólította a tagságot, állítson jelölteket az elnöki és hat végrehajtó bizottsági posztra; az *IFLA Journal* szerkesztőbizottságába a leköszönő *Bankole* és *Kaltwasser* helyére *Albertina Jeffersont* (Jamaica) és *Ulrich Montagot* (NSZK) nevezte ki; mivel a skandináv országokban nem sikerült létrehozni a harmadik világ könyvtárügyének fejlesztésével foglalkozó magprogram központját, a főtítkárságot bizta meg továbbra is ezen ügyek vitelével.

A szakmai bizottság ülésén (1988. november 21–22) jóváhagyták az újságokkal foglalkozó kerekasztal megalakulását, s újrafogalmazták a könyvtáros egyesületek menedzselését gondozó kerekasztal illetékességi körét. Áttekintették az egyes szakmai szervezetek által az 1989. évi párizsi IFLA konferencia alkalmából tervezett rendezvényeket, s 1989. augusztus 24-ét

(csütörtök) jelölték ki megtartásukra. A szervezetek választott tisztségviselői számára ez alkalommal szemináriumot rendeznek tudni-és tennivalóikról. A konferenciát megelőző szeminárium a könyvtárközi kölcsönzéssel foglalkozni; a szervezési előkészületek jól állnak. Az IFLA éves bibliográfiáját a főtítkárság állítja össze.

A szakmai bizottság fontossági sorrendet alapított meg a szervezetek 1989-re vonatkozó programjai között, tekintettel arra, hogy a rendelkezésre álló anyagiak nem engedik meg valamennyi támogatását. (Néhány azok közül a vállalkozások közül, amelyek most anyagi fedezetet kaptak: a parlamenti könyvtárak nemzetközi címjegyzéke, az orvosi könyvtárak 6. nemzetközi konferenciájának előkészítése, az *SSID Liaison Bulletin* kiadása, az időseknek nyújtott közművelődési könyvtári szolgáltatások, az anyanyelvi könyvkiadás, a könnyű olvasmányok vizsgálata, irányelvek többnemze-

tiségű közösségek könyvtári ellátására, a közhasznú-közösségi információ, az iskolai könyvtárak hatása a tanulmányi munkára, egyesített bibliográfiai listák (authority files), nemzetközi kiadványcsere, a kormányközi szervezetek kiadványainak bibliográfiai számbavétele, szeminárium a hivatalos kiadványok kezeléséről, szakértői rendszerek a katalogizálásban, a CD-ROM alkalmazási lehetőségei, az információtudományi kutatások nemzetközi áttekintése, a könyvtártörténeti szakértők névjegyzékének összeállítása, a szakmai továbbképzés irányelvei stb.

A Sydney-ben tartott (1988. augusztus 30–szeptember 3) 54. konferencia alkalmából több szervezet szakmai állásfoglalásokat és határozatokat hozott. Így a Könyvtáros Egyesületek Menedzselésének Kerekasztala arra ösztönzi az IFLA vezető szerveit, hogy mind az UNESCO-nál, mind a tagországokban hangsúlyozza a könyvtáros egyesületek hatékony működésének fontosságát. Az állományvédelmi szekció és a könyvtárépítési és berendezési szekció az értékes könyvtári és levéltári anyagok szakszerű raktározását sürgeti. A könyvtártudományi és kutatási szekció az UNESCO segítségére számítva egy nemzetközi folyóirat vagy adatbázis létrehozását javasolja a folyamatban levő kutatások nyilvántartására, s ugyanakkor nemzetközi kivonatoló központok felállítását is szükségesnek tartja a kutatási információ előmozdítására. Az Audiovizuális Dokumentumok Kerekasztala megfelelő lépéseket vár el annak érdekében, hogy a különféle jogszabályok és előírások ne akadályozzák az egyes országokban az AV-anyagok használatát és elterjesztését. A hátrányos helyzetű személyeket szolgáló könyvtárak szekciója arra szólítja fel a vezetőseget, hogy a Siketek Világszövetségének adjon konzultatív státust az IFLA-n belül.

A párizsi IFLA konferencia (1989. augusztus 21–26) tervezett programjából néhány érdekesség: a változások menedzselése a nemzeti könyvtárakban, a dokumentumellátó szolgáltatók költséghatékonysága, gyerekkönyvtárak integrációja más kulturális intézményekkel, a katalogizálás gazdaságossága, a PRECIS használatának fejleményei, térítések a könyvtárközi kölcsönzésben, a videokönyvtárak kérdései, az információs szakemberek képzésének gazdasági vonatkozásai.

Az újonnan létrejött Újságok Kerekasztalának illetékességi körét a következők szerint hagyta jóvá a szakmai bizottság: a kerekasztal

a könyvtárak újságygyűjteményeinek kérdéseivel foglalkozik, beleértve a gyarapítást és gyűjteményfejlesztést, a bibliográfiai számbavételt és katalogizálást, a tárolást és kezelést, megőrzést, könyvtárközi kölcsönzést, indexelést és a kutatás számára való hozzáférhetővé tételt. A kerekasztal az információk és a szakmai ismeretek kicserélésének fórumaként szolgál mindazon intézmények könyvtárosai számára, amelyek újságygyűjtemények fejlesztéséért és rendelkezésre bocsátásáért felelősek.

A hírovtatban beszámolókat olvashatunk az IFLA, az ICA (International Council of Archives – Levéltárak Nemzetközi Tanácsa) és az ICLM (International Council of Literary Museums – Irodalmi Múzeumok Nemzetközi Tanácsa) 1988. november 17-én Hágában tartott megbeszéléséről a személyes irodalmi és művészeti irattárak kezelésének kérdéseiről, az IBBY (International Board on Books for Young People – Gyermekirodalom Nemzetközi Testülete) Oslóban 1988 szeptemberében lezajlott kongresszusáról, amelynek témája a gyerekirodalom és az új hordozóeszközök kapcsolata volt, s az orvosi könyvtárosok második európai konferenciájáról (Bologna, 1988. november 2–6).

Az IFLA-t is érinti az UNESCO folyamatban levő reformja, amely már tükröződik a szervezet 1990–1995-re szóló harmadik középtávú tervének előkészítésében.

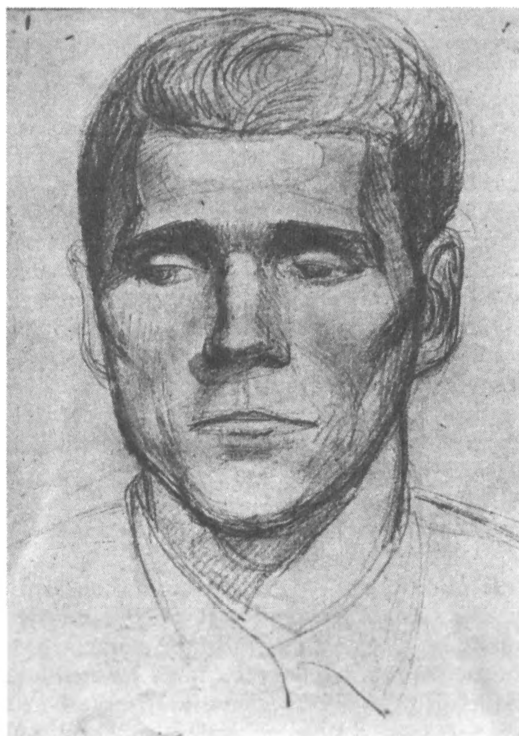
Mint az *IFLA Journal* minden számában, az

1989/1. számban is az utolsó lapokon nemzetközi konferencianaptár található, amelyben az első tétel az 1989 márciusában Bangkokban rendezett, második ázsiai kiadói világgong-

resszus, az utolsó pedig az 1990. augusztus 30-tól szeptember 8-ig Havannában sorra kerülő 44. FID-konferencia és -kongresszus.

(P. I.)

Nyomdaalapító írók

A mohácsi vész előtt virágzott a magyarországi könyvkultúra. Középpontja Buda volt. Tizenhét könyvkereskedő tevékenykedett itt, közülük tizenhárom könyvkiadással is foglalkozott, hetvenkét sajtótermékükről van tudomásunk. Két nyomdász műhelyt is nyitott, *Hess András* 1473-ban Budán, és néhány évvel később egy másik, ismeretlen nevű Pozsonyban.

1526 után a királyi udvar feloszlott, Buda török kézre került, az országot háborúk dúlták, elszegényedett, az olvasók, könyvvásárlók száma nagyon lecsökkent. A pusztításokat túlélő néhány könyvkereskedő csupán úgy tudott megélni, ha mással is foglalkozott, például

több fűszert adott el, mint könyvet. Kiadással, nyomtatással vesződni csak eleve nagy veszteségre számítva lehetett volna. Az írók mégsem veszték ki, sőt számukat a reformáció erősen megnövelte. Műveik kiadására azonban nehezen találtak vállalkozót, hiszen az eladásból várható haszon még a nyomdaköltségeket sem fedezte. Ráadásul az egyre sokasodó számú magyar szövegek szedése magyarul értő szakembert igényelt, ilyenek azonban külföldön ritkaságszámba mentek.

Az élet nehezzé vált; az 1530-as évektől kezdve mégis berendeztek Magyarországon nyomdákat. Ezek közül az elsőeknek és a jelentékenyebbeknek alapítása írók, tudósok, prédikátorok érdeme. Kettős cél vezette őket, egyrészt írói becsvágyuk: nyilvánosságot kerestek alkotásaik számára, másrészt hitük: valóságos meggyőződésüknek akartak híveket szerezni. Az üzleti szempont vagy teljesen hiányzott náluk, vagy legalábbis erősen háttérbe szorult.

Honterus és Sylvester

Az ország keleti fele, Erdély esett a legtávolabb a lengyel, német és olasz nyomdaktól. Ez volt a legfőbb oka annak, hogy ott nyílt meg az első tipográfia, *Honterus János* humanista tudósnak, szász reformátornak, brassói lelkésznek az alapítása. Honterus sok mindennel foglalkozott, csillagászzal, földrajzzal, joggal, hittudománnyal, klasszika-filológiával. Első műveit – kozmogóniát, grammatikát, Erdély nagy alakú térképét – külföldi tartózkodása alatt, Krakkóban, Bécsben, Bazelben jelentette meg. Még mielőtt 1533-ban vagy 1534-ben Brassóban letelepedett, számított rá, hogy azután irandó műveinek kiadása sok nehézségbe fog ütközni. Ezért határozta el, hogy publikálásukra nyomdát létesít. Bazelben betűkészletet szerzett be és szülőföldjére egy nyomdász

szakemberrel, *Theobaldus Gryhiusszal* tért haza.

A műhely első terméke 1539-ben készült el, s ezt tizennégy év alatt 36 másik könyv követte, 23 latin, 9 görög és 5 német nyelvű. Magyar egy sem akadt köztük. Túlnyomó részük Honterus által írt nyelvtani, földrajzi tankönyvek, magyarázatos iskolai olvasmányok (Arisztotelész, Platon, Seneca, Cicero művei) és két énekeskönyv. Kinyomtatta politikai és az evangélikus vallás igazát hirdető írásait is. Igaz, hogy ezek túlnyomórészt rövid művek, de olyan nagyszámúak, hogy kiadásukat mégsem lehetett volna megoldani a Brassótól több száz kilométerre fekvő külföldi műhelyekben.

Honterus más szerzőktől csak kevés művet jelentetett meg, így *Luther Német katekizmusát*, *Wagner Bálint* grammatikáját. Korai elhunyt (1549) után a brassói nyomda özvegye birtokába került, de valószínűleg az a *Wagner Bálint* bérelte már akkor is, aki 1554 után megvásárolta.

Wagner iskolai rektor és Honterus elhunyt után városi lelkész volt. Elődje kiadáspolitikáját követte, elsősorban saját nyelvtudományi és vallási műveit adta sajtó alá. 39 ismert kiadványából 3 német, a többi latin és görög nyelvű. Legterjedelmesebb könyve a 660 oldalas görög-latin nyelvű Újtestamentum. Nem sokáig vezette a tipográfiát, mert 1557 végén meghalt.

A magyar művelődés számára mérhetetlenül többet jelentett az osztrák határhoz közel fekvő sárvár-újszigeti nyomda. Alapítása *Sylvester János*nak, a kiváló humanistának, a magyar nyelv első tudományos rendszerezőjének nevéhez fűződik. Ő a nyomdászattal Krakkóban ismerkedett meg, ott tanult 1526 őszétől, és *Jeromos Vietor* ott nyomtatta ki három művét, köztük az első ránk maradt nyomtatott magyar nyelvű szöveget. Mikor *Nádasdy Tamás* főispán, a későbbi nádor 1537-ben Újszigeten iskolát építtetett, ennek vezetésével őt bízta meg.

Sylvester az új iskola használatára nyelvtankönyvet állított össze. Erre a *Grammatica Hungaro-latinára* (megjelent 1539) talált volna Bécsben nyomdát, de ő emellett sajtó alá akarta adni *Vy Testamentum* (Új Testamentum) címmel bibliafordítását, márpedig a császárvárosban a magyarul nem tudó Sylvester kéziratát csak nehezen, hibásan tudták volna elolvasni. Elhatározásában nagy mértékben vallásos cél vezette: Luther példájára a nép kezébe adni az Újszövetséget. Az ajánlásban

kérte az asszonyokat, hogy tegyenek meg mindent olvasása érdekében, és kifejezte reményét, hogy valamennyi iskolában tanítani fogják, mint a legfontosabb tudományt.

A nagy mű befejezésekor, 1541-ben levelet küldött Nádasdynak: ha Bécsből hazatér birtokára – írta –, „mutatnak majd mások Nagyságodnak szántásokat, istállókat, halastavakat és más efféléket, mi viszont mindezeknél sokkal kiválóbbat”, s ezért Nádasdynak „dicséret, dicsőség és örökkévalóság jár”. A főúr nem egészen érdemtelenül kapta a dicséretet, mert a nyomdát bőkezűen támogatta. Ennek eredményeként az Új Testamentum 115 illusztrációjával és puttókat, virágokat, állatokat ábrázoló iniciáléival a század legdíszesebb könyve lett. Noha Sylvester magát csak méltatlan szolgaként emlegette, a dicséret valójában elsősorban őt illeti.

A kiváló bibliafordító nagy munkájának befejezése után elköltözött Sárvárról, először Gogánfalvára, majd 1552-ben Bécsbe, ahol sajtó alá adott néhány latin nyelvű költeményt. Nyomdájának sorsa ismeretlen, valószínűleg Nádasdyval való nézeteltérése miatt mondott le a vele való törődésről. Lehet, hogy a háborús események során semmisült meg, de a felszerelés egy része *Huszár Gál* birtokába került.

Heltai Gáspár és Huszár Gál

Heltai Gáspár – Honterushoz hasonlóan – erdélyi szász származású volt. Húsz esztendőskoráig nem beszélt magyarul, de azután olyan jól megtanulta nyelvünket, hogy Bornemisza mellett legkiválóbb 16. századi prózáirónk lett. 1543–1544-ben Wittenbergben, ahol tanult, a lutheránus hitre tért át, felismerte a sajtó jelentőségét, és Luther példájára elhatározta a Biblia lefordítását nemzeti nyelvre. Döntött arról is, hogy ennek kiadására nyomdát alapít, mert Erdélyben hiába keresett volna megfelelő műhelyt, hiszen Brassóban csak kisebb terjedelmű és latin–német nyelvű munkákat lehetett megrendelni. Célja érdekében elsajátította a nyomdászmesterség elemeit, és társnak megnyert egy jól képzett tipográfust, a hozzá hasonlóan erdélyi szász *Georg Hoffgreffet*.

A nyomda négy évvel Kolozsvártól való letelepedése után, 1550-ben kezdte meg működését, és Heltai haláláig, 1574-ig 8571 levél terjedelemben összesen 81 művet jelentetett meg. Többségük az ő tollából került ki. A legjelentősebb köztük az 1551–1565 közt magyarra fordí-

tott Biblia, amely néhány könyv kivételével az egész Szentírást magában foglalja. Heltai szerkesztette a sokáig tévesen *Hoffgreff* munkájának tulajdonított hangjegyes énekeskönyvet, a *Cancionalét* (1574). Írt több erkölcsant, egyéb munkái közül megemlítendő a részegségről és a tobzódásról szóló dialógus (1552), a *Száz fabula*, *Aiszóposz* meséinek átdolgozása (1566), és az első rendszeres magyar történelem, a *Bonfini* nyomán készült, több mint ezer oldalas *Chronica az magyaroknak dolgairol*. Ez utóbbi szedése közben hunyt el. Vajon a lázas írói tevékenységet kifejtő író munkái közül, saját nyomda nélkül, hányat írt volna meg és hány láthatott volna nyomdafestéket?

A kolozsvári nyomdában, kis számban ugyan, de más írók alkotásait is kiadták. Különösen fontos kettőnek a megemlézése. Az egyik *Tinódi Lantos Sebestyén Cronica*ja 1554-ben, a másik *Verbóczi Hármás* könyve magyar fordításban (1571) és latin eredetiben (1572).

Heltai műhelyéhez két jelentős szakmai újítás fűződik. Általánossá tette a magyar szövegek antikvával való szedését, és sokban segítette az egységes magyar helyesírás kialakulását, véglegesen rögzítve az *sz*, *gy*, *ny*, *ty* hangzók írását.

A tudós nyomdászt mecénások támogatták, mert az eladott példányokból nem térültek meg az előállítási költségek, bár a *Száz fabula* és a 15 verses krónikát tartalmazó *Cancionale*

talán nyereséget is jelentett. A kiadványok jelentős részének kinyomtatását csak *János Zsigmond*, *Majláth Istvánné*, *Hagymási Kristóf* és más áldozatkész pártfogók pénzbeli segítségével tette lehetővé.

Heltai halála után megváltozott a nyomda profilja. Élelmes özvegye, vagyonának örököse jövedelmezővé tette. Hét év alatt legalább 39 művet adott ki, főleg népkönyveket, magyar nyelvű verses elbeszéléseket, mulattató szépírókat. Ezek széles néprétegek olvasási igényeit elégítették ki. Közkeletességüket bizonyítja, hogy legtöbb példányukat a szó legszorosabb értelmében ronggyá olvasták, és több ilyen népkönyvből utánnomás készült. Heltainé nyomdájának van egy maradandó értékű terméke is, a 627 növényfaját leíró *Herbarium* (1578).

Huszár Gál, a 16. század hányatott életű reformátora is saját műveinek kiadása miatt vállalkozott nyomdaalapításra. A technikai tudnivalókat Bázelen sajátította el, és Bécsben tökéletesítette magát barátja, *Raffael Hoffhalter* műhelyében. Mecénása nem akadt, de kölcsönt tudott szerezni, s ebből rendezett be Magyaróvárott 1558-ban tipográfiai műhelyt. Első terméként saját magyar nyelvű prédikációit bocsátotta sajtó alá, magát *Anaxiusnak*, azaz *Mélatlannak* nevezve.

Harcos protestáns volta miatt nem soká működhetett Óváron, mert I. Ferdinánd még ebben az évben eltiltotta a nyomtatástól. Ekkor nyomdájával együtt Kassára költözött, itt szeretett volna lelkézi állást szerezni, de az egri püspök elfogatta, és csak nehezen menekült ki a börtönből. A nyomtatáshoz szükséges szerszámokat segéde mentette ki a városból, s ez a segéd valószínűleg Bornemisza Péter volt. *Huszár* rövid ideig tartózkodott Kassán, mégis ki tudta nyomtatni első énekeskönyvét, amelyikből korunkra nem maradt példány. Ezt *Melius Juhász Péternek* ajánlotta, és az ő pártfogásával sikerült 1561-ben Debrecenben újból megnyitni műhelyét.

Melius 1558-tól Debrecenben volt lelkész. A város az ő tevékenysége, zsarnoki jellegű irányítása alatt vált „kálvinista Rómá”-vá. Szenvedélyes ideológiai harcot folytatott a szakramentáriusok és az antitrinitáriusok ellen. Elkésérítette, hogy hitvitáira csak Debrecen és a közeli falvak figyeltek fel, hogy nem tudta befolyásolni a távolabb eső városok, vidékek népének meggyőződését. Ezért nagy örömmel fogadta *Huszár Gált*, segítette őt mindenben, pénzt szerzett számára a várostól

és az egyháztól, viszont a nyomdát szinte saját tulajdonának tekintette, irányítását magának tartotta fenn. Ennek sajtója alól 1561 és 1572 között 49 kötet került ki, ebből 32-t Melius maga írt és még néhányat szerkesztett. Így őt is a „tudós nyomdászok” közé kell sorolni, noha a műhely jogilag nem vált tulajdonává.

Huszár 1562 elején hagyta el a kálvinista Rómát, feltehetőleg Melius hatalmaskodása miatt. Műhelye a város birtokába került, ma is fennáll; a zürichi Orel Füslü után ez a legrégebb idő óta működő nyomda.

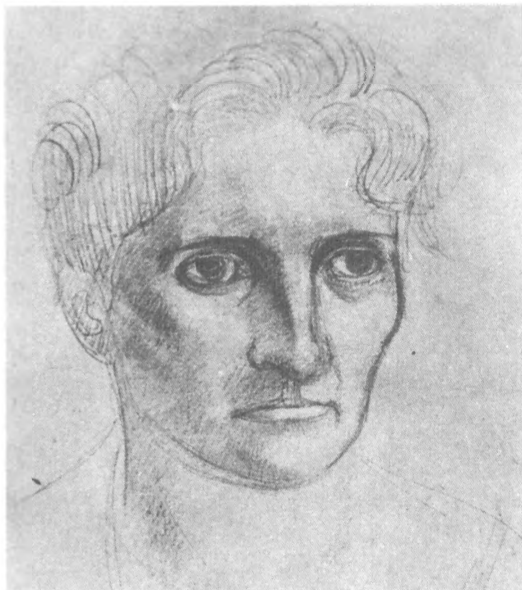
Huszár Debrecen után Komáromban, Nagyszombatban és talán más városokban is élt, életének erről a szakaszáról keveset tudunk. 1573-ban *Forgách Imre* trencsényi főispán adott neki menedéket a Nyitra megyei Komjátiban. Melius elhunyt után sikerült visszaszereznie betűkészletének, iniciáléinak egy részét, ezeket kiegészítette és ismét felállította tipográfiai műhelyét. Ennek két jelentős termékét ismerjük. Az egyik *Bornemisza Péter* Postillák első kötetének negyven íve. A másik mű címe: *A keresztényi gyülekezetekben való Isteni dicziretek és imadságok*. Első kottás része graduále, vagyis istentiszleteti szertartási énekek szövege és dallama. Nagy részük *Huszár Gál* fordítása és átdolgozása. A második rész gazdag énekgyűjtemény. Huszár közvetlenül a szép kiállítású könyv elkészülté után Pápára utazott, és ott 1575-ben pestisben elhunyt.

Bornemisza Péter

A 16. század szellemi életének kimagasló alakja volt a nagy hatású prédikátor, Bornemisza Péter. Bécsben tanult, ott nyomatta ki 1558-ban *Raphael Hoffhalter*rel első művét, az első ismert magyar tragédiát, *Szophoklesz* Elektrájának átdolgozását. (Egyetlen ismert példányát 1923-ban találták meg egy németországi könyvtárban.) Ugyanitt jelentette meg 1561-ben egy lengyel naptár átdolgozását, 1569-ben pedig ismeretlen nyomdában, Ab-rudbánya koholt megjelenési hellyel, a *Comœdia Balassi Menmihart arultatararol* című gyilkos szatírát.

Bornemisza sok helyen megfordult, Páduában, Velencében, Kassán, Zólyomban (ahol *Balassi Bálintot* nevelte), Galgócon. Egy magyar honosságot nyert osztrák főúr, *Salm Julius* 1572-ben Semptén telepítette le.

Nyomdaalapítási tervvel 1569-től kezdve foglalkozott, amikor hozzáfogott röviden *Pos-*

tilák néven ismert prédikációgyűjteményének írásához. Az első kötet megírását 1573-ban fejezte be. Ekkor még nem rendelkezett üzemképes tipográfiával, ezért régi barátját, *Huszár Gált* kérte meg a kinyomtatásra. Mire azonban Huszár befejezte a 40. ív szedését, Bornemiszának sikerült Semptén üzembe helyezni saját műhelyét. Ekkor ő vette át a munka folytatását. Elhatározása érthető, mert Sempte és Komját közt a távolság légvonalban kb. 230 kilométer, s ez a korrigálást, a szedés ellenőrzését – amiről nem akart lemondani – az akkori bizonytalan útviszonyok közt rendkívül megnehezítette.

1573-ban került ki a sajtó alól az *Első resze az evangeliumokból es az epistolakból való tanvsagoknac* című prédikációgyűjteménye. Az első kötetet négy másik követte, összesen 3676 levél terjedelemben. Nyomása soká elhúzódtott, a befejező kötet 1579-ig váratott magára.

Nagy veszedelmet hozott a szerző fejére a Postillák 4. kötetének egyik része, amely *Ördögi kísértetek* címmel külön is megjelent. Ebben sok főurat név szerint kipellengérezett, leírva bűneiket, sőt még Rudolf császár és király személyét is megsértette. Emiatt kiűzték Semptéről és egyházi bíróság elé állították. Bebörtönözték, de sikerült elég hamar elmenekülnie. Detrekön *Balassi István*nál menedéket talált, és újból felállíthatta Semptéről kimenekített műhelyét. Itt készült el a Postillák 5. köteté és

egy fametszetes hangjegyekkel ellátott énekeskönyve.

Detrekőről 1554-ben egy közeli faluba, Rárbokra költözött, ahol kinyomatta prédikációinak második kiadását, az úgynevezett Folio-postillát, az akkori irodalom legterjedelmesebb kötetét. Itt is halt meg, még odaköltözésének évében, 49 esztendőskorában.

Mozgalmas életet élt. Az írás tevékenységének aránylag kis részét foglalta el, mégis az ő tollából került ki a század könyvtermésének fele. Ismét fel kell vetni a kérdést: saját nyomda nélkül ebből vajon mennyi maradt volna megíratlan?

A műhelyt elhunytja után annak művezetője, *Mantskovits Bálint* vásárolta meg, és ezen nyomtatta ki Vizsolyban *Károlyi Gáspár* fordításában a teljes Bibliát.

A nagyszombati nyomda

A 16. század közepén működő „tudós” nyomdászok a reformáció hívei voltak, többségük erősen támadta a katolikus egyházat. Változást csak *Telegdi Miklós*nak, a magyarországi ellenreformáció sikeres harcosának fellépte jelentett.

A jobbágyszármazású Telegdi 1535-ben született. 1558-ban egyházi pályára lépett, s ezen gyorsan haladt előre, előbb kanonok, nagyprépost, majd címzetes püspök és 1582-től esztergomi érseki helynök. Irodalmi munkássága 1562-től élete végéig tartott.

Első műveit Bécsben jelentette meg, így *Caminisius* katekizmusának magyar fordítását és a Bornemiszával vitatkozó, nagyterjedelmű, *Az Evangéliumoknak magyarázatjanak...* című prédikációsgyűjteményének első kötetét 1577-ben. A reformációt hirdető társaihoz hasonlóan ennek szedése közben ráeszmélt, milyen hasznos egy olyan nyomda, amelyben kinyomtathatja egyháza hittételeit magyarázó és a protestáns prédikátorokkal vitázó írásait. Még ebben az évben sikerült ötszáz forintért megvásárolnia a bécsi jezsuiták évek óta nem használt nyomdáját. A vételárát az esztergomi káptalan folyósította, de a betűkészlet megújítására, új nyomógépek beszerzésére ennek az összegnek többszörösére volt szükség. A költségekhez az esztergomi érsekség, a királyi család, több püspök és kanonok járult hozzá.

A műhely nem lett saját tulajdona, de teljesen Telegdi rendelkezett vele. Nagyszombatban saját házában helyezte el, és sokat foglal-

kozott irányításával, problémaival. 1586-ig tizenöt kötet készült itt el, kilenc magyar és hat latin nyelvű. Ebből hatnak Telegdi volt a szerzője és háromnak a szerkesztője. Közülük a legjelentékenyebb a prédikációs-gyűjtemény 2. és 3. kötete 1578-ban és 1580-ban, 460, illetve 388 levél terjedelemmel. Emellett kiadott más, hasonló szellemű népies iratkákat, katekizmusokat.

Az egyes kötetek költségeit a vételár nem fedezte. (Egy-egy vaskos kötet kb. háromezer forintba került.) Telegdi ezért megpróbálkozott egy nyereséggel kecsegtető művel is. 1584-ben közrebocsátotta *Decreta, constitutiones et articuli regum in clyti regni Vngariae* címmel a magyar törvények első gyűjteményét, melyet *Mossóczy Zakariás* nyitrai püspökkel közösen állított össze. (A kísérlet nem sikerült, az érseki helynök elhunytakor, 1586-ban a leltár még négyszáz eladatlan példányt tüntetett fel.)

Telegdi halála után a nyomda először a káptalan, majd a nagyszombati jezsuita kollégium birtokába került, a rend feloszlata után az egyetemé lett, és Egyetemi Nyomda néven mint egyik legrégebb tipográfiai műhelyünk mindmáig működik.

A 16. században – mint láttuk – a nyomda-alapításokat írók, tudósok kezdeményezték. Példájukat egyre gyorsuló ütemben mások is követték, 1600-ig hosszabb-rövidebb ideig negyedszáz műhely dolgozott Eperjesen, Bártfán, Abrudbányán, Németújváron és más helyeken. Egyikük-másikuk csak kevés könyvet adott ki, de az Ausztriából menekült *Manlius János*, aki vándornomdász volt és hat városban dolgozott, legalább harmincat, s ennek több mint a felét magyarul. A század végéig legalább 7–800 kötet került ki sajtóik alól, s így elmondhatjuk, hogy a könyvnyomtatás megszokottá, mindennapivá vált.

Az előállítási költségek nagyobb részét sokáig pártfogók, mecénások adták össze, de *Manlius* már széles tömegeket érdeklő népkönyveket nyomtatott, verses elbeszéléseket, széphistóriákat, tréfás beszélgetéseket, iskoláskönyveket, s ezek többsége hasznot hajtó, sikeres könyv volt. Az ő 1582-től 1605-ig terjedő tevékenysége átvezet abba a korbá, amikor a nyomdákat üzletemberek alapították.

A későbbi századokban hiába keresünk írónyomdászt. A szerzőknek, ha megírtak egy művet, keresniük kellett olyan kiadót, olyan tipográfust, aki vállalkozott kinyomtatásukra, és bizony sok esetben nem találtak ilyent. Ér-

dekes kivétel az 1900-as évek sikeres, sok könyvű, népszerű írója, *Gábor Andor*. Ilyen névvel ugyan hiába keresünk sokszorosító műhelyt, kiadó vállalatot, de ő egyik, *Szekfü Gyulához* írt levelében elárulta, hogy „azért alapítottam magamnak Dickemet, hogy soha könyvkiadási dologban senkihez se kelljen fordulnom”. *Dick Manó* eleinte csak könyvkeres-

kedő volt, kiadásra csak később vállalkozott *Gábor Andor* biztatására. Nem ismerjük kapcsolatuk részleteit, de bizonyos, hogy társak voltak. Az író neve nem szerepel a kiadványok impresszumában, de ő döntött arról, hogy mit adjanak ki, és beleszólt az elfogadott kéziratok lektorálásába is.

Vértesy Miklós

Az 1945-ös „hadjárat” és eredményei

Hazai történelmünk kétségekívül legnagyobb szabású támadása megelőző kor(ok) nyomdai termékei ellen – csapásainak súlyosságát és mértékét tekintve – kétségtelenül az 1945–46-os évben zajlott.

E cikk nem kívánja elemezni a két háború közötti években, valamint az azt megelőző időszakban Magyarországon megjelent vagy ide eljutott, 1945 után indexre tett könyveknek, sajtó- és egyéb kiadványoknak ideológiai jellemzőit, érvrendszereik színvonalát, szerzői-kiadói indítékait; e tényezők külön-külön is a közeljövő történelmi értékeléseinek tárgyai kell hogy legyenek. Annál inkább szeretne némi képet mutatni egyetlen napilap – a *Szabad Nép* – cikkei, tudósításai alapján arról a hangulatkeltésről, azokról a főbb mozzanatokról – tudván azt, hogy a sajtóban megjelenő információk csupán a jéghegy csúcsát képezik –, amelyek a legkülönbözőbb sajtótermékek ellen irányultak.

Még be sem fejeződött a nagy háború, amikor Budapesten a napilapok, a falragaszok, a hivatalos leiratok már napról napra közölték a nemzeti újjáépítés egyik feltételeként az indexre tett „fasiszta könyvek és szovjetellenes kiadványok” jegyzékét, mert úgymond ezek a „hazug, reakciós könyvek” a demokrácia kerékkötői, mételeyezik az ifjúságot, uszító hangjukkal elferdítik a valóságot... A listák egyben beszolgáltatásra szólították fel az intézményeket, az iskolákat, a könyvtárakat, a lakosságot egyaránt. A többi intézkedéssel együtt ez is még fokozta a háborúból egyébként is meglehetősen vegyes érzelmekkel kikerült ország lakosainak bizonytalanságérzetét – akiket a német hadvezetés oldalán indítottak harcba, azután szovjet segítséggel „győzedelmeskedtek” –, s

lehet mondani, évtizedeken át hatott az a félelem, melyet e kor primitív indulatokkal terhelt napi politikája, a maga gyanúsítgatásaival, igazoló bizottságaival keltett.

1945. június 10-én jelent meg *Sándor Pál* „Mi lesz a fasiszta tankönyvekkel?” című cikke, melyben a szerző a múlt könyveinek és az új kor szellemének összeférhetetlenségét elemezve leszögezi, hogy „A fasiszta vezéreknek vége, de legyen vége a tankönyvekben rejlő reakciónak, fasiszmusnak, hitlerizmusnak, legyen vége annak a szellemiségnek, amely a magyar nemzetet elválasztja a szomszéd népektől; legyen vége a hazugságoknak, de azoknak is, kik még mindig húzódoznak attól, hogy mindezeknek véget vessenek”. Ugyanezen a napon tudósít a lap a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság megalakulásáról, közölve a társaság felhívását, melynek egyik kitétele: „Nem kételkedünk abban, hogy a Szovjetunió ragyogó szellemi életének megismerése el fogja takarítani nemzetünk lelkéből a rágalmak és uszítások utolsó salakját is...” Magyarán: a szovjet kultúra megismerésével, átvételével automatikusan megoldódhat értékszemléletünk átrendeződése. Hogy ez a folyamat ne legyen kiszolgáltatva a természet szeszélyének, s hogy tempója felgyorsuljon, szükség volt az ügyvel kapcsolatos intézkedésekre is. Ezek sem voltak mentesek a hatalmi helyzetből következő visszaélésektől: nem hiába szólította fel a kormány a sajtó útján a megbízottakat, hogy ne egyéni megítélésük, hanem kizárólag a kormány hivatalos kiadásában megjelent jegyzék alapján szedjék össze a tilalmazott műveket (augusztus 25.).

Egy razziaról szóló tudósítás szerint a könyvszekrények „alapos feltárása” közben ta-

láltak még „a fasiszta könyvek jegyzékében nem szereplő Sziitnyay Zoltán, Mécs László, Nyíró József és egyéb könyvszemetet” (augusztus 24.)

Több esetben hírül adták, hogy az ifjúság minden szervezete – MADISZ, SZIM, SZIT és a Független Kisgazdapárt ifjúsági csoportja kész arra, hogy házról házra járva összeszedjék a háborús uszító és fasiszta könyveket. Érdekes megállapítás, hogy „Mindenki megnyugvással vette tudomásul, hogy a szellemi fertőtlenítésnek ezt a munkáját magukra vállalták az ifjak, akik fürgén és fegyelmezetten tudnak cselekedni...” (szepember 1.).

Hogy az akciók mégsem élveztek osztatlan és feltétlen támogatást, annak is van nyoma a felkeresettek „segítőkészségét” bíráló írásokban. Bár „mindenki megnyugvással vette tudomásul”, a razziazó akciócsoportok résztvevői a lakosságtól első kérdéseikre mégis a legtöbb helyen nemleges választ kaptak – a legkülönbözőbb indokokkal alátámasztva, többek között, hogy már elégették könyveiket az udvarban.

Nem kímélte a lap magát a miniszterelnök-

séget sem, éles hangú cikkben bírálta, mert – úgymond – késlelteti hozzájárulását az akciók törvényesítéséhez. Indulatosan tette fel a kérdéseket: „Ki az a vakmerő, aki szembeszáll a közvéleménnyel, a feladatra egyesült magyar ifjúsággal és a felszabadítóknak tett kötelességünkkel? Szembeszáll a legelembb magyar érdekekkel éppen most, amikor már a közeli békekötés lehetőségeiről van szó és húzza-halasztja a hozzájárulás kiadását? Kinek érdeke az, hogy elodázza a szellemi fertőtlenítést?...” (szepember 21.). Írása végén a lap a személyt megnevezve ad választ feltett kérdéseire, mire a miniszterelnökségről cáfolatot adtak ki, ennek nyomán a következő lapszám ugyancsak visszatér a témára, immár mást, de ugyancsak a miniszterelnökség munkatársát – a sajtóosztály tanácsosát – téve felelőssé a késleltetésért, aki „...el akarta venni a magyar ifjúság kedvét a fasiszta szemét összegyűjtésétől és súlyosan vétett Magyarország külpolitikai érdekei ellen is, amikor megakadályozta a demokratikus külföld által annyiszor kifogásolt szellemi nagytakarítás végrehajtását...” (szepember 22.).

Jelentek meg hírek az eredményekről is: rövid két hét leforgása alatt – és csak a fővárosban – 401,84 mázsa, azaz 421 861 darab tilalmazott könyv, folyóirat és egyéb nyomtatvány gyűlt össze. A hír szerint „A még rejtőző szennyiratoknak papírzúzdába kell kerülniök” (augusztus 25.).

A fiatalabb nemzedék tagjai érzik igazán ezeknek az akcióknak utóhatásait, de kitörölhetetlen nyomot hagyott magukban az átélőkben is, sőt egyáltalán nem hallgatható el az a veszteség sem, amely a *könyvtárak állományát* érintette. Mert a lakosság valamilyen módon csak-csak tudott kivonni könyveket a beszállítási kötelezettség alól, a könyvtáraknak erre nem volt lehetőségük, így gyűjteményeiket a legteljesebb mértékben sikerült „megtisztítani”, minek következtében a közművelődési könyvtárak állományai szinte teljes mértékben az 1948-as kiadási évtől datálhatók, nem beszélve a szakkönyvtárak állományának hézagosságáról.

A könyvtáros – aki a már említett fiatalabb nemzedékhez tartozik – csak annyit kíván cikkehez hozzáfűzni, hogy a tonna- és vagonszámra elpusztított, megsemmisített írások nemzete történelmének, művelődéstörténetének, tudományosságának kortörténeti szempontból is meghatározó elemei voltak.

Bán László

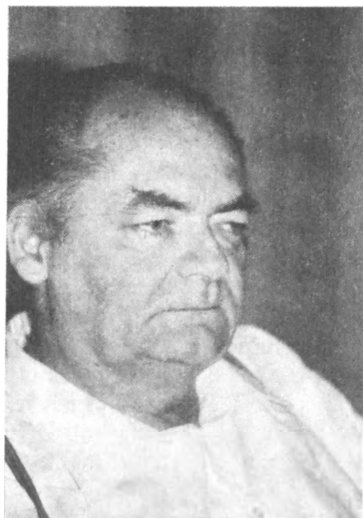

P. Károlyi Zsigmond halálára

„Nem múlnak ők el, akik szívünkben élnek / Hiába szállnak árnyak, álmok, évek.” *Juhász Gyula* sorai állnak a gyászjelentés élén, melyben *Károlyi Zsigmondné dr. Czeglédy Ágnes*, az OSZK KMK ny. tudományos főmunkatársa tudatja, hogy férje *P. Károlyi Zsigmond*, a tudománynak és családjának szentelt munkás életének 64. évében, 1989. március 26-án, húsvét vasárnapján meghalt, a szívinfarktus véget vetett életének. Megrendülten vettük a szomorú hírt.

Károlyi Zsigmond könyvtáros-muzeológus és tudománytörténész a Csongrád megyei Csanytelken – ahol édesapja igazgatótanító volt – született, 1925. szeptember 5-én. Középiskolai tanulmányait a budapesti piarista gimnáziumban végezte, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészettudományi karán szerzett abszolutóriumot. Pályáját 1949-ben a Műegyetemi Könyvtárban kezdte, ahol nagynénje, *Pálffy Ilona* is dolgozott, először a „nagyolvasótermi” felügyeletet látta el, majd a tudományos tájékoztató és bibliográfiai osztályon mint főkönyvtáros dolgozott. Beosztásait meghatározta, hogy tizenhárom éves korában közlekedési baleset következtében lábait amputálták, így művégtagokkal járt. A testi nehézségeket kitartó akaratával leküzdve, részt vett a műszaki felsőoktatás múltját és a Műegyetem nagyjainak munkásságát bemutató kiállítások rendezésében, a különgyűjtemények kezelésében, valamint a *Műszaki Tudománytörténeti Kiadványok* szervezésében.

Első jelentős munkái is e sorozatban jelentek meg: *Beszédes József élete és működése* (1953),

majd *A magyar műszaki értelmiség és a Műegyetem a Tanácsköztársaság idején* (társ szerzőkkel), amely két kiadásban, 1960-ban és 1969-ben is napvilágot látott. Gyakorlati könyvtárosi tapasztalatait bibliográfiai tevékenységében kamatoztatta, több kiváló tudós munkáinak bibliográfiáját publikálta. Egyik legfontosabb teljesítményének tekintette a munkatársaival közösen alkotott *A Budapesti Műszaki Egyetem történetének bibliográfiája* címmel 1969-ben kiadott kétkötetes munkát, amelyhez értékes bevezető tanulmányt is írt. E műve nemcsak az egyetem múltjának, hanem műszaki

felsőoktatásunk történetének is egyedülálló kútforrása. Igen hasznos munkát végzett azzal is, hogy a magyar technika- és ipartörténetre vonatkozó közlemények jegyzékét 1961-től 1971-ig a *Technikatörténeti Szemle* kötetekben évente közreadta.

A hatvanas évek elején *Vásárhelyi Pál*, *Kvassay Jenő* és a többi nagy vízepítő működések ismertetése nyomán érdeklődése a magyar vízügy irányába fordult, és alapos, éveken át tartó részletkutatásai összefoglalásaként megírta *A vízhasznosítás, vízepítés és vízgazdálkodás története Magyarországon* (1960), továbbá társ szerzőkkel a *Magyarország vizeinek szabályozása* című 1973-ban kiadott monográfiákat, melyeket a szakmai körök nagy elismeréssel fogadtak, megbízták a VÍZDOK-nál létesülő Vízügyi Múzeum és Szakleltár szervező csoportjának vezetésével. E munkakörében sokat tett a vízügyi hagyományok feltárása és ápolása érdekében, 1984-ben vonult nyugdíjba.

Szorgalmát, munkabírását, kiterjedt forrásismeretét és stílárú készségeét értékelve jelentős szaklektori és szerkesztési feladatokkal bízták meg. Alapító szerkesztője volt a *Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató*nak (1964–1969), a *Technikatörténeti Szemlé*nek (1963–1969) és a *Vizügyi Történeti Füzetek*nek (1969–1981). Mint technikatörténeti általános lektor 1967-től a Gépipari Tudományos Egyesület *Műszaki nagyjaink* köteteit, továbbá az MTESZ *Évfordulóink a műszaki és természet-tudományokban* című évkönyveit 1983-tól haláláig lektorálta. Felelős munkájában is a tárgyilagosságra való törekvés, a tartalmi és formai követelmények lehető legteljesebb kielégítésének igénye vezérelte. Tagja volt az OKDT szakbibliográfiai munkabizottságának, a GTE történeti emlékbizottságának, az MTESZ tudomány- és technikatörténeti bizottságának, legújabban pedig az 1987-ben alakult Széchenyi Társaság Széchenyi életmű munkacsoportjának. Aktív tevékenységét köszönőlevelek, kitüntetések jelzik, 1988-ban a GTE Pekár Imre-émlékéremmel jutalmazta.

Leginkább otthon dolgozott, hatalmas íróasztala telve volt kéziratokkal, a fiókokban pedig címadatokkal, feljegyzésekkel, hivatkozásokkal sűrűn teleírt cédulái sorakoztak. Munkájában több ezer kötetes értékes könyvtára segítette. Termékeny szakíró volt, száznál több dolgozata jelent meg a szakfolyóiratok (*Magyar Technika, Műszaki Élet, Élet és Tudomány, Vizgáldoklás* stb.) hasábjain a technika- és tudománytörténet területéről. De

foglalkozott művelődés- és művészettörténettel is, fiatal korában sokat festett, olajképei, szénrajzai lakásában falakat töltenek be. Feszülten figyelte a társadalmi mozgásokat, eseményeket. E sorok írójának kifejtette, hogy mint a vízhasznosítás kutatóját mély aggodalommal tölti el a bős-nagymarosi építkezés várható káros hatása, lehangoltan nyilatkozott a Hévízi-tó állapotának romlásáról is. Nyaránként néhány hetet balatonberényi házukban pihent feleségével, fiuk, lányuk és három unokájuk társaságában. De itt is a munkára gondolt, mint 1988. augusztus 20-i levelében írta: „... lenne még jó néhány tartozásom, megoldandó témám, például unokabátyám, Pálffy György élete: »Egy másik tábornok – egy másik Magyarországról«. Szinte istenkísértés ilyen nagy témákra vállalkozni a harmadik infarktus után.”

Megérzése sajnos helyesnek bizonyult, pár hónap múlva a negyedik infarktus, boldog házassága negyvenedik évében, örökre elragadta őt családjá köréből. A Farkasréti temetőben, 1989. április 27-én búcsúztatták a család, a barátok, a volt munkatársak, köztük a műegyetemi könyvtárosok. A ravatálnál a szertartást egykori iskolájának paptanára végezte, majd egy osztálytársa vázolta küzdelmes diákkorát, életútját, és a Magyar Vizügyi Múzeum képviselője méltatta szakmai érdemeit. A virágokkal és koszorúkkal borított sírhelynél vettünk végső búcsút az elhunyttól. Emlékét megőrizzük!

Dr. Móra László

Az első Széchenyi- emlékérem

„S míg magyar áll és míg magyar él csak emitt eme földön, / Széchenyi neve élni fog addig.” Ez a *Révai Miklóstól* származó idézet volt a mottója annak a hagyományteremtő emléknaphoz, amelyet 1989. május 3-án tartottak az Országos Széchenyi Könyvtárban, az alapító születésének 235. évfordulója alkalmából. Ekkor adta át *Juhász Gyula* akadémikus, főigazgató első ízben az általa alapított, *Széchenyi Ferencet* ábrázoló emlékérmét, *Osváth Mária* alkotását, a könyvtárért végzett munkája elismeréseként *Soltész Zoltánnak*, a Régi Nyomtatványok Tára vezetőjének. Az érmet évente az erre leginkább érdemesnek tartott dolgozó fogja megkapni.

Az ünnepségen elhangzott *Kelecsényi Gábor* A Széchenyi szindróma című előadása, amelyben felvázolta a nemzeti könyvtár alapításának előzményeit, ismertette mindazokat a tényezőket, amelyek *Széchenyi Ferencet* tervének végrehajtására ösztönözték. Különösen fontos ebből a szempontból a német tudós, *Michael Denis* szerepe, valamint a bécsi Terenziánium légköre, amely Széchenyin kívül hatott *Apponyi Antalt* és *Batthyány Ignácra* is, és arra ösztönözte őket, hogy felkarolják a nemzeti kultúra ügyét. Az előadás után hallhatjuk az alapító okirat és a királyi jóváhagyás szövegét, majd az érmet és a vele járó pénzjutalom átadása következett. A kitüntetett munkásságát az ünnepségen e cikk szerzője ismertet-

te. (A következőkben ezt az ismertetőt közöljük – a szerk.)

*

Négy és fél évtizedes munka elismerését jelenti a Széchenyi- emlékérem átadása *Soltész Zoltánnak*, a Régi Nyomtatványok Tára vezetőjének. Vésztérhes időben, 1944-ben kezdett dolgozni könyvtárunkban, s 1951-ben lett a Régi Nyomtatványok Tárának munkatársa. Kezdetől fogva különösen vonzotta a 15–16. századi könyvkultúra, a könyvművészet és a nyomdászattörténet. 1958-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, művészettörténet szakon szerzett diplomát és doktorátust. Hamarosan nagy munkába fogtak *Sajó Gézával*, a társkori vezetőjével; megkezdtek az ötvenhat magyar könyvtár hétezer ösnyomtatványának leírását tartalmazó katalógus összeállítását. 1962-ben, *Sajó Géza* külföldre távozása után,

Soltész Zoltánnak bízták meg a tár vezetésével, s egyben rá hárult az ösnyomtatványkatalógus hátralevő munkálatainak elvégzése is. A nemzetközileg fontos munka 1970-ben jelent meg az ő előszavával, a magyar könyvkiadás kezdeteit, a hazai ösnyomtatványgyűjteményeket, ritkaságokat ismertető angol nyelvű tanulmánnyal. De nem ez volt első publikációja. Már 1961-ben megjelentetett egy könyvet, a 16. század magyarországi könyvgrafikáinak összefoglaló számbavételét. 1966-ban a *Biblia pauperum* hasonmás kiadásához írt előszót, majd *Radocsay Dénessel* közreadták a Magyarországon őrzött francia és németalföldi miniatűrök feldolgozását és leíró katalógusát.

A nagyközönség *Soltész Zoltánné* nevét főleg a szép hasonmás kiadásokhoz mellékelt tanulmányok írójaként ismeri, hiszen megtalálhatja munkáit a Budai krónika, a Mátyás gradualé, a Flamand hóraskönyv, a Flamand kalendárium és a Thuróczy-krónika hasonló kiadásában egyaránt.

Nyomdatörténeti, valamint ritkaságokat feltáró publikációinak száma, hozzávéve az előadásokat is, megközelíti a százat. Rendszeresen publikál mind a magyar szakfolyóiratokban, mind külföldön.

Határainkon túl is több könyvtárban folytatott kutató tevékenységet. Említést érdemel, egyebek között, 1961-es németországi útja, amikor három hónapig a Deutsche Staatsbibliothek vendég-

könyvtárosaként résztvett a Gesamtkatalog der Wiegendrucke szerkesztési munkálataiban. A hetvenes évek elején stockholmi kutatásai során sikerült több, addig ismeretlen hungarika dokumentumra bukkannia. Az 1980-as belgiumi útját követően pedig javaslatot tett az ún. Löweni kódex cseréjére, amelyben – tudvalegőleg – az Ómagyar Mária-siralom található. Ezt a kódexet több évtizede próbálta hazánk megszerezni, de sikertelenül. *Soltész Zoltánnéra* hárult a feladat, hogy kiválogassa a vezetése alatt álló tár anyagából azokat a flamand ősnymtatványokat, amelyekért cserébe – hosszas egyezkedés után – végül 1982-ben Magyarországra, az OSZK kéziratárába

kerülhetett az első lírai nyelvemlékünket tartalmazó kicsiny kódex.

Igen nagy odaadással vett részt *Soltész Zoltánné* a külföldi magyar kiállítások rendezésében is (Lipcse, London, Schallaburg), s mindig támo-

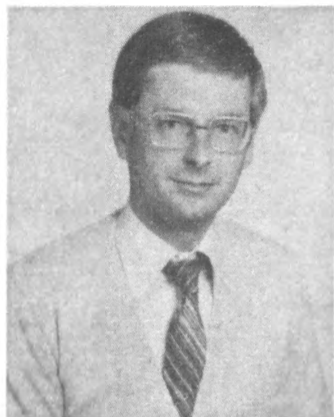
gatta a hazaiakat is. Az állományvédelmi szempontokról sem feledkezett meg. Ezzel kapcsolatban meg kell említenem azt a fáradhatatlan buzgalmat, amelyet állományunk megfelelő elhelyezéséért, a raktárak légkondicionálásáért fejtett ki. Jelenleg a csaknem 15 ezer művet tartalmazó 16. századi, ún. antiqua anyag nyomtatott katalógusának munkálatait irányítja és végzi.

Most, e szép ünnepség alkalmából, csak azt kívánhatjuk, hogy e munka végeztével továbbra is jó egészségben és jókedvvel működjek közre újabb hasonló művek kiadásában, illetve folytathassa könyvtörténeti kutatásait.

A kitüntetéshez szívből gratulálunk. **W. Salgó Ágnes**

Új igazgató az OMK élén

Futala Tibor – van-e ki e nevet nem ismeri? – betöltvén hatvanadik életévét, nyugalomba vonult. Nagy, igen nagy szavakat kellene zengetni róla, ám zavarbaejtően ironikus lény, villódzó személyisége, páratlan formátuma és – bocsásson meg *Rózsa György*, de csak lapunk főszerkesztője tett ígéretet az idekiváncó jelző negligálására – *zseniális* elméje nem tűri a fellengző dicséreteket. A *Könyvtáros*, amelynek talán legjobb, legnépszerűbb, legszellemesebb írásait ő jegyezte és fogja jegyezni minden biztonnal a jövőben is, a közeljövőben nagyobb szerű interjú szeretné készíteni vele, megkísérelvén – legalább vázlatosan, a biztosan elérkező könyvtörténeti nagy méltatásokig – megrajzolni életútját, közzé-

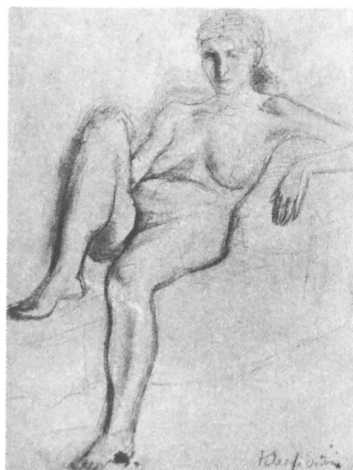

tetni töménnyé érlelt tapasztalatait, „kirajoztatni” kifogyhatatlan ötleteiből a most szájára kívánczókat. Ezúttal azonban utódjáról, az OMK új igazgatójáról szeretnénk szólni.

Szántó Péter 1989. május 1-jétől igazgatja az OMK-t, az OMIKK könyvtárát. Neve szakmabeli előtt semmiképp sem maradhatott ismeretlen, ha máshonnan nem, mint a TMT főszerkesztőjét (1980-tól tagja a szerkesztőbizottságnak, 1983-tól jegyzi nevével a lapot) számon kellett őt tartania mindannyiunknak, annál is inkább, mivel a patinás TMT-t ő újította meg, tette kívül-belül korszerűvé, valódi „kötelező olvasmánnyá”. Tevékenysége azonban korántsem korlátozódott erre az egyébként teljes embert kívánó főszerkesztői funkcióra. Az 1944-ben született *Szántó Péter* már az egyetemen – az orosz-történelem szak második felének elhagyásával – alkalmazott és matematikai nyelv-

vészetre szakosodott, diplomamunkáját is a szemantika tárgyköréből készítette. Az egyetem elvégzése után az akkor még OMKDK-nak titulált OMIKK-ban helyezkedett el, szinte gyerekként tett hát szert átfogó ismeretekre a hazai információs szakterületen. Kisebbité után megint csak az OMIKK-ban folytatta munkálkodását, innen került ösztöndijasként az Egyesült Államokba, ahol a Kent State University (Ohio) könyvtár és információs szakán újabb diplomát szerzett, elnyerte a Master of Library Science címet. Odakint elsősorban a számítógépes információs hálózatok és ezek egységes nemzeti rendszerré való fejlesztésének kérdéseivel foglalkozott, kiegészítve mintegy az NTMIR-ben korábban szerzett szakirodalmi tájékoztatási ismereteit. Tevékenyen részt vett – mint az OMIKK referenciatejesztési osztályának főmunkatársa – az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer fejlesztési elveinek kialakításában.

1983. február 1-jétől az OMIKK koordinációs osztályának és a nemzetközi kapcsolatok osztályának összevonásából alakult nemzetközi és koordinációs osztály vezetője lett, majd – több nemzetközi feladatát-funkcióját folytatva megőrizve – 1987. november 1-jétől az OMK igazgatóhelyettese. Szakmai munkáinak, teljesítményeinek elsorolása oldalakat töltene meg. Csak tallózva a fontosabbnak ítélték közül: 1980-tól az NTMIR magyar tanácsának titkára, a magyar kormány állandó képviselője az NTMIK meghatalmazott képviselőinek bizottságában, a magyar delegáció vezetője e bizottság szerkesztőbizottsági ülésein; az OMIKK az ő irányításával látja el az

NTMIR egyik alrendszere, a tudományos és műszaki filmekről és videofilmekről tájékoztató INTERFILMINFORM nemzetközi vezető szerveként betöltött feladatát, tagja az INTERFILMINFORM rendszertanácsának, az ő kezdeményezéseinek köszönhető, hogy ez a rendszer – miként a TMT – megújult és kor-

szerűvé vált (csökkent benne az adminisztratív tevékenység, megnőtt az elmélyült az információs szolgálat), nemzetközi elismerést szerezve *Szántó Péter*nek. Kibővítette az OMIKK kétoldalú együttműködési kapcsolatait (Vietnammal, Kubával, Romániával, Mongóliával, Kínával). 1984 és 1989 között a szovjet–magyar tudományos és műszaki információs együttműködés koordinálását ellátó Tudományos Műszaki Tanács magyar tagozatának titkára volt, e minőségében összefogta a hazai információs intézmények, könyvtárak együttműködését a szovjet partnerintézményekkel. 1981 óta ellátja az OMIKK képviselőjét az IFLA-ban, választott tagja az IFLA információs technológia szekciója állandó bizottságának, ugyancsak választott tagja az IFLA Egyetemes Adatáramlás és Telekommunikáció magprogramja tanácsadó bizottságának (egyedülként a szocialista országokból). Tagja a FID ipari információs bizottságának stb., stb.

Szántó Péter már sokszor és sokféleképpen bizonyított. Nem lehet kétséges, hogy új posztján is megállja helyét, sikereiről, innovatív kezdeményezéseiről, nemzetközi elismeréseiről a *Könyvtáros* nyilván folyamatosan számot adhat majd. Ma, amikor nem egy könyvtár vezetőségváltása okoz gondot a szakmabelieknek, kiváltképpen örvendetes, hogy az OMK „jó kezekbe” került. Kívánunk *Szántó Péter*nek – nem energiát, elmeit, koncepciót, szakmaszeretetet és tennivágyást, hisz ilyesmivel fel van szerelve bőségesen, hanem – lehetőségeket, teret a jó munkához, valamint jó kollégákat, eszméit, törekvéseit értő és azokért lelkesedő munkatársakat.

Péterfi István

Szélsőségesen ellentétes hatások neveltje: rendkívül magas szintű emberi együttlét, ami a gyermekkori család, a jó család életfogytig tartó hátországa – és életre szóló következményekkel járó súlyos betegség. Elhatárolódás és kiválasztottság, elhatározás és kiválás örvénye, mely magába szívhatna, elmeríthetne mindent, mindent, ami tárgyyszerű, valóságos és másokkal közös, s hagyhatna fenn tajtékot: pompás, kanyargós iramot, egyszeri tüneeményt, ami senkié sem. De ennél a rajzolásnál mindenekfelett a *rend* dolgozik, szívós, szolid, mindent magába illesztő, türelmes várakozás és elfogadás, a köznapok és folytonosság felülmúlhatatlan és megkérdőjelezhetetlen rendje.

A család szerteágazó: a valamikori Nagy-Magyarország területén mindenfelé élnek rokonok a mai napig. Édesanyja, *Basilides Mária*, a hírneves operaénekesnő, felvidéki lány volt, édesapja kolozsvári születésű jogász. A két gyermeket kezdettől fogva melegség és intenzív szellemi légkör vette körül, amelyhez hozzátartozott a két rajongott unokafivér foglalkozása is: festők voltak, „nagy fiúk”, akik a 20-as években sikeres kiállításokon vettek részt, s példaképei lettek a kamaszkor felé tartó fiúnak.

És a másik, a sötét vonulat: tizenhárom évesen megbetegszik csonttuberkulózisban, s a legfogékonyabb korban három évet ágyban fekvé tölt, tizenöt és tizennyolc éves kora között egy svájci szanatóriumban kezelik, iskoláit is magánúton végzi. Varázshegy-helyzet: a nélkülözött *karnevál* helyett *manréza*, szerzetesi elvonultság, sok olvasás és tanulás. És ez a helyzet termi meg az eredeti műszaki érdeklődés helyett a rajzolást is, eleinte kedvtelés-ként, majd egyre inkább, s a Képzőművészeti Főiskolával befejeződő tanulmányok során végképpen: mai napig tartó foglalatosságul.

Sokfélét próbált még *Péterfi István*. Él-ményszerzésül és maga megpróbálásául vég-

zett mezőgazdasági munkát, tanított Kolozsvárott, s a háború után, négy évig, megmentett gyerekeket tanított és nevelt egy zárt közösségben. Alkotómunkájához rengeteg biztatást kapott már a főiskolán is tanáraitól, de mert saját műterem kialakítását nem tudta megoldani, úgy döntött, hogy a művészi tevékenységet magánügyként folytatja tovább. A Magyar Rádió dolgozója lett, s az is, immár negyven éve, a rádió sajtóarchívumának szülőatyja és gondozója. A rajzolást nem kedvtelésnek, nem örömforrásnak, hanem meg-megújuló harcnak, állandó kételyek forrásának tekintti, tudván, hogy az alkotói pálya, amelyről a nem kevesebb helytállást követelő mindennapokért lemondott, a tehetség szüntelen kutatását, újrafogalmazását igényli. Számára pedig a *befelé hatolás* nem jelenthetett kiteljesedést: a mai napig az emberekkel való együttlét jelenti a teljességet.

*

Szemlélődő, meditatív alkat, aki a szüntelen olvasásban, informálódásban, sőt az utcán való „csavargásban”, sétálásban azaz a világról való mind intenzívebb, szomjas, szüntelen benyomás-szerzésben van leginkább otthon.

Rajzai – ennél fogva – nem klasszikus értelemben vett műalkotások, nem mondanivalóvá stilizált-eltávolított élménytöredékek, hanem egy sokat látott, sok megpróbáló helyzetben magát megőrzött alkotónak mindig emberközpontú, nyugodt, megfontolt, képességeit évtizedek múltán is eredeti frissességükben közvetítő reflexiói, részletek, töredékek, vázlatok és tanulmányok. Egyszerűségükben is kifejező, sugallatos arckok, alakok, kezek és tájak, olyan ember munkái, akinek számára nem a művészet volt hivatás, hanem maga az élet.

Abody

A Hivatal nehezen ébredszik

Huszár Gál elvtárs. Mi itt Mosonmagyaróváron már lemondtunk róla, hogy névadónknak, *Huszár Gálnak* ne érkezék levél *kollégáinktól!* Eleinte elírásnak véltük a címzést, de miután 1989-ben is kapott könyvtárunk ilyen küldeményeket, szerényen tudatjuk: *Huszár Gál* elvtárs meghalt. Sőt, nem is volt soha elvtárs. Szegény nyomdász, prédikátor barátunk legvérmesebb álmaiban sem képzelte, hogy a huszadik század vége felé egyetemet, főiskolát végzett „utóda” élő személyként „tisztelik”. Ezen utódok szíves figyelmébe ajánljuk *Vörösmartynak* A Guttenberg-albuma című versét. A disztichonokból épülő mű hetedik sorát külön is: „Majd ha világosság terjed ki keletre nyugatról.”

Éljen a demokrácia! Mecsér közigazgatásilag a tőle jó tíz kilométerre levő Lébényhez tartozik; a csaknem 600 lelket számláló községet a nagy közigazgatási összevonások idején bekebelezte a nagyobb testvér. De borítsa homály e „házasságot”! Már csak azért is, mert a könyvtár helyzete mit sem változott, sőt az évek folyamán valamicskét még emelt is a fenntartó a beszerzési kereten. 1988 végén a mosonmagyaróvári *Huszár Gál Városi Könyvtár* – a terveknek megfelelően – megkereste a fenntartót, hogy a mecséri könyvtárnak a városi könyvtár által működtetett ellátórendszerhez történő csatlakozásáról tárgyaljanak. A szerződés tervezetét a tanács eljuttatta a mecséri elöljáróságához. Ott megtárgyalták és elutasították.

Veszíteni tudni kell, tehetnénk hozzá a dologhoz, ha nem lenne az ügynök néhány szépséghibája. A városi könyvtár illetékes munkatársát „elfelejtették” meghívni a tárgyalásra, így annak nem volt módja kifejteni az ellátórendszer előnyeit, mibenlétéről, lényegéről nem adhatott tájékoztatást. A könyvtárost is elfelejtették meghívni. De miért is hívták volna? Akkor elfogultsággal vádolhatnák a testületet, hisz tagjai csak így dönthettek minden

befolyásolástól mentesen. Az ülésről jegyzőkönyv készült, s ebben benne foglaltatik, hogy a döntésről a könyvtárost értesítik. Ezt 1989 májusáig még nem tették meg. Sőt, a könyvtáros Magyaróvárról értesült, hogy az általa kezelt intézmény jövőjéről tárgyalt a tisztelt elöljáróság. A magyaróvári könyvtár érdeklődésére a lébényi tanácson elmondták, hogy a megyei tanács egyik dolgozója is részt vett az ülésen. Így a szakszerűség kétségkívül biztosítva volt.

E keserű glossza írójának egyetemi diplomája van. Annak színe történetesen piros. Tulajdonosa szike után kiált, operálni óhajt! Hogy nem orvostudományi egyetemen végzett? Ugyan kérem, számít az valamit?

Másoltasson nálunk. Néhány éve működik könyvtárunkban másológép, de miatta a kezdeti örömköbe az idők során annyi üröm vegyült, hogy lassan már bánjuk meglétét. Először bevételi tervünket emelték föl – rá hivatkozva – olyannyira irreálisan, hogy azt nem is tudjuk teljesíteni, hisz városunkban nincs akkora fizetőképes kereslet (más intézmények is vásároltak ilyen masinát), s a használattal egyenes arányban nőttek a karbantartási költségek. De pénzügyi illetékeseink – életünket megédesítendő – további ötletekkel álltak elő. Kalkuláció készült: papír, villany, amortizáció, raktározási költség, s lón magasabb az egy másolatra jutó ár, amit természetesen az olvasónak kell megfizetnie. Megérte, mert ugyan kevesebb pénz folyt be, de minden szabályos, sőt többszörösen szabályozott lett. Aztán az idők árján elérkezett hozzánk az ÁFA, amelynek terhét természetesen tovább kívánták passzolni, s az addig is borsos másolat ára huszonöt százalékkal ismét emelkedett. Más városokban járva ugyan azt tapasztaltuk, hogy nem mindenütt sújtja ÁFA a reprodukciós tevékenységet, és ezt követően megpróbáltuk bebizonyítani, hogy kivételesen hátha téved a magas pénzügy, nyomdai tevékenységnek tekintve a xeroxon végzett munkát, de hát hiába.

Egy állítólagos APEH telefon tisztázott mindent: maradt az ÁFA nálunk. És ez helyes is így. Minek az a nagy egyenlősi, egyformaság? Mit ugrálnak egyes könyvtárosok, minek kutatnak rendeletek után? Hát nem vették észre, hogy azért létezhet (még) ez az intézmény, hogy a (nem kevés) gazdasági szakember könyvelhessen, számlázhasson, utasíthasson?

Hogy nem mindenütt van így? Hogy pár kilométernyire, az épp bontás alatt lévő „drót” túloldalán hamar az utcán találja magát az a „gazdaságis”, aki e szakmunkát gátolva fölösleges szabályokat hoz, s azt kutatja, hol tudná akadályozni a munkát? Az ott van, s nem itt.

Végül belátjuk, pici dolog ez. Nagyon pici-

ke. Csak a telefonos üzengetés helyett játszunk tisztességesen. Ebben az ügyben és kisebbekben is. Értesítsen bennünket gazdasági hivatalunk pár sorban, hogy tevékenységünket ÁFA sújtja, s jelölje meg a vonatkozó jogszabályt. Tiltsanak be előadást pecséttel és aláírással ellátott papiroson. Írásban kérik azok névsorát, akiknek meghívót postáztunk rendezvényeinkre. Ne telefonon.

S már csak két kérdés. Ha netán igazunk van, ki kér elnézést olvasóinktól? S ki fizeti vissza gyorsan romló filléreinket?

Böröndi Lajos

Mentsük a kultúrát!

Jajkiáltás hangzott végig az országon:
„Bajban a kultúránk, mentsük minden áron!”
S mivel a mentésnek rettentő az ára,
sok pénzt gyűjtöttünk a támogatására.
Bizottság alakult, hogy megfontolt szóval
döntsön: min segítsen a sok millióval.

„Legfőbb beszédtemánk most Bős és Nagymaros.
Építése miatt sok ember lett zabos,
de – egy bölcs így véli – nem vehetik zokon,
ha nagy kultúrházat építünk Maroson.”

„Azt hallom én mindig, mióta csak élek
– szólt egy keszeg férfi –, ép testben ép lélek.
Ne halasszuk ezt a zord holnaputánra:
Adjunk pár milliót az atlétikára!”

Sokan háborogtak: „Nem költünk pénzt másra,
mint legfőbb sportunkra, a labdarúgásra.
Különben a foci kátyúba fog esni,
a bunda sem segít, más irt kell keresni.
Vegyünk három csatárt Dél-Amerikából,
focink a posványból így bizton kilábol.”

„A színház is fontos – egy böszült hang mondja –,
nem tudjuk, hol legyen kultúránk központja.
Pár millió árán döntse el pályázat,
hová tervezzük a Nemzeti Színházat.”

Egy asszony kesergi: „Nem érti az elme:
A könyvtárosnak mért nincs jó jövedelme?
Ezt emeljük fel most vagy negyven perccel!”
Helyeselt a gyűlés egyhangú igennel.

Közben a magasban gyűltek zord fellegek,
szárnyakon érkezett tudós szellemsereg.
Élükön Fitz József, Gulyás Pál, Kőhalmi.
És amit mondanak, súlyos szó, nem talmi.
Vádolnak: „Elvész a nép, ha nincs tudása,
s a tudásnak sok-sok új könyv a forrása.
Hallgassatok, kérlek, a bölcs, józan észre,
s adjatok elég pénzt a könyvrendelésre!”

A bizottság bánja: „Pénzünk elment másra,
fillérünk se maradt a könyvvásárlásra.
De erre is szerzünk, ígérjük becs' szóra,
Néhány forintot az – ezredfordulóra.”

Vértesy

Ezt mind mi írtuk

Harmincöt éve: „Sokszor és sokhelyt találkoztunk ma már a megbecsüléssel, mely a könyvtárakat övezi, az elismeréssel, mely a könyvtárosoknak szól. Alig pár hete hallottuk és olvastuk pártunk Központi Vezetősége titkárának, Farkas Mihály elvtársnak, elismerő szavait az országgyűlés költségvetési vitáján a könyvtárak fejlődéséről. A könyvtárakról, mint a kultúrforradalom fontos tényezőiről, a könyvtárosokról, mint a szocializmus szerény építőiről emlékezett meg.

Értitek-e, érzitek-e elvtársak, könyvtárosok, ti megbecsült, szerény és odaadó munkásai szocialista jövőnk építésének mint válók általatok lobogó útmutató fáklyává az írók szava, milyen nagy dolgot műveltek, mikor a könyvet, az üdítő tudás forrását az olvasó kezébe adjátok, hogy munkátok eredménye a városokat, gyárat, gépeket alkotó munkás, a földből életet sarjasztó paraszt művében nemese-dik lebirhatatlan erővé, örökkéhatóvá? Tudnotok, éreznetek kell, mert ez ad erőt a mindennapi apró és nem mindig könnyű feladataitokhoz. Minden igazi könyvtáros tudja ezt, érzi ezt. Szereti a könyvet, kedveli a könyvtári

munkát, maga is naponta szívja a könyvek mézét: számára az irodalom, a tudomány mindennapi szükséglet, de mindezzel együtt és ezért: legjobban szereti az embert. A párt, a nép odaadó, önfeláldozó, hű fia.”

„Sokan mondják, hogy vannak tanácselnökök és párttitkárok, akik soha még könyvet sem vettek a kezükbe, s dehogy harcolnának azért, hogy helyisége, szekrénye, berendezése legyen a könyvtárnak, ilyen »lényegtelen« do-loggal keveset törődnek.”

„A lényeg az első könyv, amit az új olvasó kezébe adunk: olyan legyen, hogy tartalma, hangja valamiképpen szerencsésen találkozzék a friss, a könyvvel csak most barátkozni kezdő olvasó legszemélyesebb érdeklődésével. Ez a jó, a követésre méltó. S persze, a helyi hagyományok, a személyes kapcsolatok sokszor lehetnek szerencsés kiindulópontjai az ilyen közvetlen személyes érdekeknek. Van azonban itt egy veszély is: veszélyes volna a helyi érdekből kiinduló irodalmi kultúrát nem túlvinni, mégpedig gyors léptekkel túlvinni ezen a helyi érdeken.”

„Az üzemi könyvtárosok fizetésrendezése.

...Múltkori, sötét árnyalatú cikkem után, most egy jó hír közlésével szeretném felszítani könyvtárosársaim kedvét. Mire ugyanis e sorok napvilágot látnak, köztudomású lesz az üzemi könyvtárosok fizetésrendezésére hozott határozat.”

„Örömmel üdvözljük a tervezetnek azt a részét, amelyik az illetmény összegszerű megállapításánál *elsősorban az iskolai végzettséget* veszi figyelembe. Ilyenformán a fizetések a következőképpen alakulhatnak: Könyvtárvezető: egyetemi vagy főiskolai 1300–1600 Ft, középiskolai 1100–1400 Ft, általános iskolai végzettség 950–1200 Ft. Beosztott könyvtáros: egyetemi vagy főiskolai 900–1100 Ft, középiskolai 850–1050 Ft, általános iskolai végzettség 800–1100 Ft.”

„Ez a fizetési rendszer ösztönözni fogja a könyvtárosokat, hogy megszerezzék a jobb munkához és a magasabb illetményhez szükséges középiskolai végzettséget.”

„Körülbelül ez év márciusában a népkönyvtárak olvasói körében eddig nem tapasztalt érdeklődés általánosult a Jókai-művek iránt. Ez természetesen magában véve nem hiba, azonban ugyanekkor a Jókai-regények olvasói – különösen a fiatalok – nem akarták olvasni más írók értékes munkáit. Ezzel kapcsolatban javasolom: a könyvtárosok állítsák össze a tanulók számára a kötelező és ajánlott olvasmányok jegyzékét és győzzék meg az ifjúságot, hogy ami kötelező olvasmány, az nem unalmas, hanem irodalmunk legszebb, olvasásra leginkább érdemes értékei közül való.”

„A könyvtáraknak a különböző társadalmi rendszerekben való szerepére vonatkozó fejezetét a jegyzetnek én is hiányosnak, elégtelen-

nek tartottam, különösen *Sztálin A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban* c. művének és *Krupszkaja Mit írt, mit mondott Lenin a könyvtárakról* c. művének magyar fordításban való megjelenése után.”

„Könnyebb fertőző betegségek bacillusai hamar elpusztulnak, elég, ha a könyvet fűtőtesten, vagy cserépkályhán tartjuk néhány héttig, nyáron 1 hónap alatt szobahőmérsékleten is elpusztulnak ezek a bacillusok. Kivételes esetekben a fertőtlenítő intézet is elvégzi a fertőtlenítést, de a könyv ettől egy kissé megrongálódik.” (*A Könyvtáros, 1954/7. sz.*)

Huszonöt éve: „Az Országos Pedagógiai Könyvtár több megyében végzett felmérést. Megállapította, hogy az iskolai könyvtárak el látottsága százalékosan is rossz, mert az ifjúsági és nevelői könyvtár céljaira rendelkezésre álló összeg $\frac{2}{3}$ -ad– $\frac{1}{3}$ -ados felhasználási arányát nem tartják be. Megállapította azt is, hogy az állománygyarapítás nem megnyugtató. Tanácsot is adott, hogy miként lehetne a jelenleginél alkalmasabb módon könyvhöz jutni. Szerződést kell kötni a Könyvtárelátóval – mondotta –, és így tervszerűen juthat iskola is, könyvtár is könyvhöz. Nos, itt az értekezleten – ahol ez elhangzott – rögtön kiderült, hogy ha mindenki így próbálna beszerezni a könyvet, akkor éppen úgy nem jutna könyvhöz sem a gyerekek, sem az iskola, sem az ifjúsági könyvtár, mint most. A baj ugyanis az, hogy egyedül a fentebb említett járásban a kötelező olvasmányokból címenként hozzávetőlegesen 500 kötetre volna szükség, és ez az igény országosan 50–100 ezres példányszámokat követelne. Ennyi pedig nincs.”

„A könyvtári munka hatékonyságának szempontjából elgondolkodtató, hogy a felnőtt lakosságnak csak 8,8%-a, az ifjúságnak 7,7%-a könyvtári tag, illetve rendszeres olvasó. Ez mutatja, milyen nagy feladatok várnak ránk.”

„Ahhoz, hogy egyáltalán hatni tudjon a könyvtár a könyvvel, mint a legfontosabb népművelési eszközzel, elsősorban olvasóvá kell tennie a még nem olvasókat. Érdemes volna kutatni annak okát, hogy felnőtt lakosságunk, különösen pedig a 14–18 év közöttiek miért közömbösek a könyv iránt.”

„Szociográfiai tanulmányokra volna szükség, hogy ezt a problémát csak megközelítően is tisztázzunk. Itt elsősorban természetesen a múlt bűnei okozzák, hogy a felnőtt lakosság életében a könyv, az olvasás még nem vált mindennapos jelenséggé. Nem arról van szó,

hogy máris mindenki könyvtári tag legyen, ennek a könyvtárügy jelenlegi fejlettsége is ellentmond, de a leghatározottabban kell törekednünk – igénybe véve a társadalmi segítséget is – a könyvtári olvasók számának emelésére.”

„Egy új beiratkozó nemrégiben megkért, hogy ajánljak neki humoros, vidám könyveket. Kérdésekre, hogy lehet-e közöttük elbeszélés, karcolat-kötet, szokott-e hasonlókat olvasni, ezt válaszolta: most jövök a kórházból, és az orvos tanácsolta, hogy olvassak »ilyen« könyveket. Keresgélés közben így élcelődtem magamban: »Na és receptet nem tetszett hozni?«

„Azt a fiút, aki munkahelyét unalmasnak találta, öncsonkítással vonult betegállományba, s ott csak Vernét, izgalmas könyvet, mai detektívregényt olvasott, ezek erkölcsi tanulságai nem fogják meggyőzni munkája értelméről.”

„Bizonyos olvasók olvasmányaik összeválogatását meglehetősen tervszerűtlenül, összefüggéstelenül, a véletlenre bízva végzik... Sokan azt olvassák, amit éppen a szomszédjuk, vagy barátjuk olvasott, mások csak akkor olvasnak el egy könyvet, ha film, vagy színházi változatának már sikere volt. Arra is van példa, hogy valaki csak egy író műveit akarja végigolvasni. Csak magasabb színvonalra feljutott emberek olvasnak tervszerűen, úgy, hogy nem a könyv esetleg jól hangzó címe után választják ki olvasmányaikat, hanem azért döntenek egy könyv elolvasása mellett, mert az például egy meghatározott földrész, nép, társadalmi osz-

tály problémakörével foglalkozik...” (*Könyvtáros, 1964/7. sz.*)

Tíz éve: „...bármilyen megfontolásból tette is Szabó Ervin kijelentéseit a public library ideológiai semlegességéről – nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy amit mondott, azt ellenzéki pozícióból, az akkor fennálló társadalmi rend tagadásának helyzetében mondotta. Ezt azért érdemes és kell hangsúlyoznunk, mert a megvalósulófélben levő szocializmus feltételei között Szabó Ervin tanítványai és követői átvették ugyan a public library eszméjét, de annak ideológiai semlegessége nélkül... A public library szocialista változatának – amely nálunk éppúgy, mint a Szovjetunióban és más európai szocialista országokban manapság kezd felőni – ez az ismérve teszi egyebek között lehetővé, hogy könyvtáraink a párt- és állami határozatokban előírt ideológiai-nevelési funkcióknak eleget tehessenek.”

„*Egy olvasó halálára.* ...1919. augusztus 3-án szerelt le a 19-es dandár tagjaként a Vörös Hadseregből. Leszerelő zsoldjából beiratkozott az építőipari munkások helyi csoportjába és könyvtárába. Hatvan éven keresztül igyekezett hűségesen megtartani a »munkás-tízparancsolat« első parancsolatát: Naponta legalább két órát olvass! Nem volt könnyű. Akadt olyan pillanata életének (éppen, amikor interjút készítettünk vele), amikor el akarta égetni könyveit... Amikor meglátta arcunkon a döbbenet csodálkozást, ezt mondta még: »Olvasni azért olvasok.«... Valószínű, mégis csak azzal magyarázható ez a különleges indulat, hogy nála a könyv mindig másodlagos volt az olvasáshoz képest.” (*Könyvtáros, 1979/7. sz.*)

A **Csongrád Megyei Könyvtáros** tavalyi 1–2. számában *Sáráné Lukátsy Sarolta* Kultúrznobizmus avagy kultúrpolitika? című írásában arról elmélkedik, „Fontos-e, hogy a könyvtárak diszkréten formálják az izlésszintet, vagy nyissuk meg az irodalmi »szatócsboltokat«, ahol minden kapható...?” A tulajdonképpen ősrégi kérdés megválaszolásához különböző felmérések eredményeit sorakoztatja fel, vitatkozik (igen szenvedélyesen) a képrenyek pártolóival, és bár válasza fölöttébb rokonszenves (természetesen a betű mellett, a kép ellen, a minőség mellett, az igénytelenség ellen szavaz), gondolatmenete, érvkészlete több ponton is támadható, bizonyító eljárása nem hézagtalan. Mégis igen fontos cikk, megérdemelné, hogy a témakörben újra és újra felizzó vitákban figyelembe vegyék. (A szerző sajnos nem látszik tudni a *Könyvtáros* 1986/4-es számában e témában megjelent közleményekről – *Abody Rita* és *Kartal Zsuzsa* cikkeiről.) Ugyancsak országos nagy vitáinkhoz szól hozzá *Lázárné Bozó Klára* cikke (Állománykivonás a községi könyvtárakban). Igaz, ő elsősorban az állománykivonás szakmai-módszertani oldaláról szól, ám soraiban (és nem sorai között) igen sok megszívlelendő megállapítás található. Amiként *Sáráné* cikkében a nem teljes tájékozottságot, *Lázárné* esetében a túlságos szerénységet tartjuk hibának. Érdemes lett volna bátrabb, netán egyoldalú, de karakterisztikusabb következtetéseket levonnia. Persze, és ez immár e hálózati híradó szerkesztési elveire vonatkozik, ehhez nagyobb terjedelem, alaposabb dokumentáció is kellene. A lap igen imponáló külalakú, sokat ígérően vastag, ám hiányoznak belőle a nagy tanulmányok. Túllontúl elaprózódik a terjedelem, sok a kis színes, az adalék, a kedvesen jelentéktelen híradás. Érdemes lenne időnként egy-két nagyobb lélegzetű írást is közölni. Az említett két cikk is kinőhetett volna „igazi” értekezéssé.

A folyóirat tavalyi 3–4-es száma mintha egy ilyen írást ígérne. *Lippainé Fekete Ilona* tanul-

mányának (Integrált állományú könyvtárak) csupán az első része jelent meg, a folytatásra várunk kell – reméljük nem sokáig –, ám már az indítás is arra vall, hogy alaposan átgondolt koncepcióra épülő, a részletkérdésekre is kiterjedő, következtetések levonására is vállalkozó írásműről van szó. Reméljük, a folytatás nem okoz csalódást. Azt viszont a fent mondtak értelmében nem bánnánk, ha számonként legalább egy-egy ilyen tanulmány szerepelne a *Csongrád Megyei Könyvtárosban*, nem is kellene őket részekre szabdalni. A terjedelem elbírná egyben való közlésüket is, az érdeklődők pedig nem kényszerülnének folyamatosan figyelemmel kísérni a lapot, tudnák pontosan, melyik számot kell állandóan kezük ügyében tartaniuk.

A **Műszaki Egyetemi Könyvtáros** tavalyi második száma a száznegyvenedik évforduló, a BME KK alapításának jegyében készült. *Végh Ferenc* és *Lebovits Imre* előadásai először a *Könyvtáros* 1988/9-es számában jelentek meg, újraközlésük azonban nyilvánvalóan indokolt. Jobb írásművekkel nehezen emlékezhetett volna meg a *Műszaki Egyetemi Könyvtáros* legsajátabb ünnepéről. Igen érdekes, sajátos címe ellenére is közérdeklődésre számot tartó írás a számban *Pedroni Emma Annáé*:

A műegyetemi ügyvitel és iratainak alakulása az írószközök változásainak függvényében. Természetesen nem arra gondolunk, hogy a különböző eszközökkel írott műegyetemi akták kelthetik fel széles körök érdeklődését. Arra azonban igen, hogy *Pedroni Emma Anna* módszertani tanulással szolgálhat helyismereti kutatóknak, helytörténeti témákkal foglalkozóknak, indíttatást adhat könyvtártörténet-tel bajlódóknak is.

A Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója az 1988-as első számának élén *Gál Andorné* beszámolója áll: A Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár 1987. évi munkájáról. A mindössze háromoldalas írás pontosan olyan, amilyennek egy beszámolóknak lennie kell. De vajon miért éppen ilyenek, ilyeneknek kell lenniük az éves munkajelentések enyhén cikkcsített, közlésre szánt formáinak? Nem lenne-e sokkal érdekesebb, igazán tanulságos és olvasásra méltóbb, ha egy-egy éves számvetés valóban arról szólna, mi történt, mi nem történt az adott esztendőben? Ha súlyozna, ha összképet adna, ha problémaérzékeny lenne, nem pedig hivatalnokian sima, bürokratikus körütekintő, egyrészt-másrészt felépítésű, alig titkoltan önelégült, a fennállót, elvégzettet kérdőjelek nélkül helyeslő, igenlő, szükségszerűségekre hivatkozóan méltányoló. Nyilván nem igazságos éppen ebben az esetben kifogásolni a megszokottat, rutinszerűt. De pontosan a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtárban frissen történtek indokolnák, hogy a beszámoló kilépjen szokott medréből. Szeretnénk, ha jövőre e lapban is, másutt is egymástól eltérő, izgalmakat kínáló beszámolókat olvashatnánk.

A Tájékoztató tavalyi 2–3-as számában található két beszámoló (*Pálinkás Györgyné*: Az agrárfelsőoktatási intézmények könyvtárainak 1987. évi munkája; *Lelkesné Taxner Klára*: A mezőgazdasági, élelmiszeripari és faipari kutatóintézetek szakkönyvtárainak 1987. évi munkája) mintha már elmozdulást jelezne a fentebbi irányba. Talán még túl sok bennük a szárazon regisztráló adat, a statisztikai „objektivitás”, az értelmezés nélkül maradt adatsor, ám szerzőik állandóan jelzik a neuralgikus góccokat is. Nem így a harmadik hasonló írás, *Kominka Lászlóné* (A mezőgazdasági, élelmiszeripari, erdészeti és faipari kutatóintézetek,

hálózati alközpontok és a hálózatokhoz tartozó szakkönyvtárak 1987. évi munkája), amely főként lelkiismeretes, tiszta szerkezetű, ám kizárólag felsorolásszerű. Általában úgy véljük, hogy egy-egy hálózat számára is informatívabb, perspektivikusabb lehet egy összefogott, problémacentrikus, kiemelésekkel dolgozó összeállítás, mások számára (hasonló és rokon hálózatok, analóg problémákkal küzdők, általában a „szakma”) pedig szinte csak az ilyen beszámoló használható. A teljes adatSOROK, a minden részlet áttekintésén és feldolgozásán alapuló dolgozatok elkészítése mindenképp a jövő könyvtártörténezeinek dolga lesz.

Az Orvosi Könyvtáros 1988/3. számában részletes beszámoló olvasható az MKE műszaki szekciója orvosi könyvtáros csoportjának alakuló üléséről, az elhangzott előadások (*Nagy Zsolt*, *Bakonyi Péter*, *Füredi Mihály* és *Benda Mária*) teljes szövegével (a *Könyvtáros* annak idején csak hírt adott az eseményről, *Almásyné Kovács Éva* jóvoltából, az 1988/7-es számban). Az előadók dicséretére legyen mondvá, éppen nem csak protokolláris-ünnepi szövegek hangzottak el az esemény alkalmából, hanem alapvető fontosságú információk tömkelegét szolgáltatattak. *Nagy Zsolt* az SZEM megváltozott feladatairól és az ehhez kapcsolódó szakirodalmi információk követelményekéről szolt, *Bakonyi Péter* a hazai információs infrastruktúra programról, *Füredi Mihály* az MTA Könyvtárának rendszerfejlesztő tevékenységéről számolt be, *Benda Mária* pedig az újonnan alakult csoport létét, működését állította európai összefüggésbe. E számban található az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár 1987. évi munkájáról szóló beszámoló is. Erre a nagy gonddal összeállított, sok-sok adattal megtámogatott beszámolóra is érvényes azonban, amit a mezőgazdászokéról mondtunk. Kevesebb, de súlyozottabb anyag talán több lett volna.

A lap négyes számában szokatlanul gazdag a *Külföldi könyvtárosok írják* rovat. Kettő különösen érdekes az írások közül. *Vilma Alberanié*, a római közegészségügyi intézet kiadói szolgálatának vezetőjéé, aki az annyi gondot okozó, úgynevezett „szürke” irodalommal kapcsolatos nehézségekről, kezelésük praktikaiáiról szolt, valamint *H. Christine Kay-Apelé*, a bremerhaveni központi orvosi könyvtár vezetőjéé, aki sok iróniával és mély humanizmussal ír a 2000. év könyvtári etikájáról.

PÉTERFI ISTVÁN
grafikáiból
(Cikkünket lásd a 433. oldalon)

